

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE ANABİLİM DALI
FELSEFE YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PLATON'UN "MAĞARA" SINDAN NIETZSCHE'NİN "ÜST İNSAN" INA

Saliha ÖZBAKIR

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Çiğdem YAZICI

İSTANBUL - 2023

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

FELSEFE ANABİLİM DALI
FELSEFE YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

PLATON'UN "MAĞARA" SINDAN NIETZSCHE'NİN "ÜST İNSAN" INA

Saliha ÖZBAKIR

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Çiğdem YAZICI

İSTANBUL - 2023

TEŞEKKÜRLER

Yüksek lisans tez çalışmamı gerçekleştirmemde, değerli bilgilerini benimle paylaşan, iletişim konusunda her türlü kapıyı açık bırakan, kendisine danıştığım zamanlarda bana kıymetli vaktini ayırıp, sabırla ve ilgiyle bana faydalı olabilmek için elinden geleni sunan, güler yüzünü ve samimiyetini benden esirgemeyen kıymetli ve tez danışman hocam Prof. Dr. Çiğdem Yazıcı'ya teşekkür ederim. Tezimi okuyarak çeşitli önerilerle çalışmama destek veren tez jüri hocalarım Dr. Öğr. Üyesi Baver Demircan ve Doç. Dr. Zeynep Talay Turner'a ayrıca teşekkür ederim.

Öncelikle bu süreçte desteklerini benden esirgemeyen, bana güvenen, başarılı olacağıma her daim inanan, her zorlukta yanımda olan eşime, hayatım boyunca bana hep yol arkadaşlığı yapan ablama ve tüm aileme teşekkür ederim.

Saliha ÖZBAKIR

2023-İSTANBUL

ÖZET

Felsefeciler, genellikle karşısında duracakları, kısmen de yanında olacağı bir muhatap ararlar. Dionysosçu bir biçimde yaşamı burada-şimdi yaşamamız gerektiğini ve bu şekilde varoluşun anlamına erişebileceğimizi iddia eden Nietzsche'nin muhatabı ise öteki alemde anlam bulmaya çalışan ve zamansal yaşamın olduğu dünyanın hakikiliğini reddeden Platon ile onun takipçileriydi. Nietzsche, Avrupa insanının kültüründe kriz yaşanmasının sebebinin Platon ile ondan esinlenen Batı metafiziğinin ve Hıristiyanlık düşüncesinin olduğunu iddia eder. Dolayısıyla yaşamı reddeden hatta dünyayı inkâr eden Platon'un ve Platoncu felsefelerin ortaya koyduğu tüm değerleri yeniden değerlendirmek gerekir. Nietzsche'ye göre bu yeniden değerlendirme ile Platon ve Platoncu felsefelerden farklı olarak insanların yalnızca akıl yönü değil, aynı zamanda duyuşsal ve içgüdüsel yönleri de göz önüne alınarak Avrupa insanlığının içine düştüğü krizin kendine yabancılaşma, *décadence* ve nihilizm gibi sorunları çözülebilecektir. Bu tez Nietzsche felsefesinin kaynaklarına giderek, Platon felsefesini yaşamsal ve zamansal varoluştaki anlamı yeterince görememekle ve dolayısıyla bir anlamsızlık krizi olarak nihilizme temel olmakla eleştirmekte ve hakikat arayışını yaşamla daha çok ilişki içerisinde sürdürmek yolu ile nihilizmin aşılabilceği iddiasındadır.

Anahtar Kelimeler: Platon, Nietzsche, Hakikat, Varoluş, *Décadence*, Nihilizm

ABSTRACT

Philosophers look mostly for interlocutors in opposition and sometimes for interlocutors on their side. Nietzsche's interlocutor, who argued in a Dionysian way that we must live here-now, and that in this way we can access the meaning of existence, were Plato and his followers, who denied the authenticity of the world of life by trying to find the meaning in the other realm beyond life. Nietzsche said that the reason for the crisis in European people and culture was the Western metaphysics and the Christian thought inspired by Plato and his followers. Therefore, it is necessary to re-evaluate all the values put forward by the Plato and Platonic philosophies that rejected life and even denied the world. With this re-evaluation, the crisis which lead to self-alienation, *décadence* and nihilism can be prevented by considering not only the mental aspect of human beings but also their sensual and instinctive aspects. By relying on the Nietzschean sources, this thesis criticizes the Platonian thought due its failure to see the meaning in life and searches for the ways of doing philosophy in connection to meaning in life to avoid nihilism.

Keywords: Plato, Nietzsche, Truth, Existence, *Décadence*, Nihilism

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜRLER	i
ÖZET	ii
ABSTRACT	iii
İÇİNDEKİLER	iv
GİRİŞ	1
1. PLATON'UN SİSTEMATİK FELSEFESİ	7
1.1. Platon'un Felsefesine Genel Bakış	7
1.2. Platon'da Temel Kavramlar	9
1.2.1. İdealar Kuramı ve Mağara Alegorisi	9
1.2.2. Hakikatin Bilgisi	12
1.2.3. İyi-Kötü ve Ruh-Beden	14
1.2.4. Güzel İdeası	16
1.2.5. Devlet Anlayışı	17
2. NIETZSCHE'NİN PLATONİK SİSTEM KARŞITI FELSEFESİ	19
2.1. Nietzsche'nin Felsefesine Genel Bakış	19
2.2. Nietzsche'de Temel Kavramlar	23
2.2.1. Ebedi Dönüş ve <i>Amor Fati</i>	23
2.2.2. <i>Geist</i> 'in Üç Dönüşümü ve Üst İnsan	25
2.2.3. Anti Hıristiyan: <i>Deccal</i>	33
2.2.4. Güç İstenci	35
2.2.5. Perspektivizm	37
3. PLATON'UN "MAĞARA"SINDAN NIETZSCHE'NİN "ÜST İNSAN"INA	39
3.1. Varlık Alanındaki Eleştiri	42
3.2. Hakikat Var Mıdır, Yoksa Hakikat Bir Yanılsama Mıdır?	43
3.3. Değerlerin Yeniden Değerlendirilmesi	47
3.4. Akıl Mı Sanat Mı?	59
3.5. Nietzsche'nin Platon Eleştirisine Yapılan Eleştiriler	63
SONUÇ	65
KAYNAKÇA	70

GİRİŞ

Var olageldiğinden beri felsefe, evren ile insanın özünü ve yazgısını bilmek istemesi açısından teorik, insanların davranış biçimlerini belirleyen ahlak alan araştırması açısından da pratik bir disiplindir. Felsefenin teorik yönü metafiziksel var olanları ve hakikatin kaynağının ne olduğunu araştırırken, pratik yönü ise yaşamın anlamını ve gayesini araştırır (Aster, 2005, s. 49). Kimi zaman da teorik ve pratik yön birbirlerini etkileyip iç içe geçer. Örneğin Aristoteles felsefeyi “bilmek için bilmek” şeklinde tanımlayarak teoriyle özdeşleştirmiş, insanın varlığını devam ettirebileceği en iyi yaşam türünün teorik yaşam olduğunu söylemiş, aynı zamanda da insanların nasıl yaşamaları gerektiği hususunda görüşler bildirerek, teorinin pratiğe uygulanmasının da gerekliliğini vurgulamıştır (Nehamas, 2002, s. 12). Böylelikle felsefenin kabul edilmesi ve saygınlık duyması yaşamın özellikle de insani yaşamın her alanında etkili olmuştur. Dolayısıyla insanla ve insani yaşamın alanıyla ilişkisi kurulamayacak bir düşünce ve düşünür yoktur; fakat kimi felsefi düşünceler ve düşünürler yaşamla daha fazla ilişkili görülür.

Çok farklı dönem ve kültürde yaşayan Platon ve Nietzsche’nin felsefi görüşleri de yaşam ile iç içe geçmiş, yaşamı anlamlandırmaya ve açıklamaya dair gaye barındıran felsefelerdir. Platon’un felsefesi oldukça teorik konular içermesine rağmen, erdem ve bilgi arasında doğrudan bir ilişki kurmuş, ruhun bu hayattaki eylemlerine göre ahirette ödüllendirilip cezalandırıldığını savunmuş ve kişilerin mayasına göre devletin içinde hangi kademede olacağını söylemiştir. Ona göre mümkün oldukça kişiler tek tarzda yaşamalıdır; felsefi yaşam ise yaşam biçimlerinin arasında en iyi yaşam biçimidir. Bu görüşleriyle Platon, aslında insanların yaşantısına pratik manada da etkide bulunmaktadır. Nietzsche’nin felsefesi ise Platon’un felsefesine kıyasla daha az teorik daha fazla pratik unsur barındırmaktadır. Nietzsche Platon gibi tek tip bir yaşam tarzını tasvip etmez. Platon ve Platonculukta misallerini gördüğü tek tip yaşam biçimleriyle aslında toplumun sürüye dönüşeceğini, kişilerin benliklerinin yok olacağını iddia eder. Nietzsche insanların başkalarını taklit etmek yerine estetik ile kendi yaşam biçimlerini oluşturmaları ve özgür bireyler olmaları gerektiğini ifade eder (Nehamas, 2002, s. 28).

Nietzsche *Putların Alacakaranlığı* adlı kitabının “Hakiki Dünya Sonunda Nasıl Masal Oldu: Bir Yanılgının Tarihi” kısmında Platon’dan itibaren kendi dönemine

kadarki felsefe tarihinin özetini yapar. Aslında bu tarih süreci Nietzsche'ye göre hakikatin hiçe dönüşmesinin tarihidir. Birinci dönem, ideallardan meydana gelen hakiki dünyanın bilge kişi için erişilebilir olduğu dönemdir, yani Platon dönemidir. İkinci dönemde hakiki dünyanın, görünen dünyadan veya içerisinde yaşamımızı sürdürdüğümüz dünyadan tamamen ayrıldığı, erişilemez, ancak yalnızca vaat edilmiş bir dünya olan Hristiyanlık vardır. Üçüncü dönem, delillendirilemez ve erişilemez hakiki dünyanın artık bir ferman, bir görev, bir ödev şeklinde düşünüldüğü Kant'ın felsefesi dönemidir. Dördüncü dönem, bilinemez ve erişilemez olan hakiki dünyanın, işte bu özellikleri nedeniyle bir görev veya buyruk olarak kabul edilemeyeceğini ifade eden pozitivizmin ortaya çıktığı dönemdir. Beşinci dönem, Nietzsche'nin öğlen, en kısa gölge vakti, en uzun yanılgının sonu, insanlığın en yüksek noktası olarak adlandırdığı ve Tanrının Ölümünde nihilizmin başlangıcının yakın olduğu zaman dilimidir. Tanrının öldüğü bu dönemde, Tanrıdan boşalmış olan yere insan yerleştirilerek nihilizm tehlikesi atlatılmaya çalışılır. Altıncı dönemde insanlar, Tanrı'nın varlığıyla kendi varlıklarının birbiriyle bağlantılı olduğunu fark etmiştir. Burada hakiki dünya ile görünen dünya da, Tanrı ile insanın da yok olacağı ve nihilizm fikrinin Avrupa'da yaygınlaşacağı gündeme oturacaktır. Nietzsche Avrupa kültürü ve düşüncesindeki bu nihilizm kaderinden Platon'u sorumlu olarak görür. Ona göre Antik Yunan kültürünün çöküşünden Avrupa kültürünün nihilizm bataklığına takılı kalmasına neden olan Platon'dur (Nietzsche, 2002a, s. 35).

Nietzsche'yi en derinden etkileyen durumlardan bir tanesi, 19. yüzyıl Avrupa'sında insan ile insan yaşamının değersizleşmesi ve anlamını kaybetmesidir. Ona göre, Sokrates ve Platon ile başlayan Batı metafiziği, bu metafizikle temeli atılan bir inanç sistemi olan Hristiyanlık ve Hristiyanlık ahlakı insan ile yaşamı değersizleştirmektedir. Bu değersizleştirme durumu bir değer krizine sebep olmaktadır ve değer krizi insanın yaşamında bir boşluğa, bir hiçliğe ve bir amaçsızlığa yol açmaktadır.

İyinin ve Kötünün Ötesinde isimli kitabının önsözünde Nietzsche, Avrupa'nın içinde bulunduğu bu riskli halin nedenlerini şu şekilde ifade eder:

Kesinlikle kabul etmeliyiz, gelmiş geçmiş hataların en kötüsü, en uzun süreli yıpratıcı olanı, en tehlikelisi dogmacı hatadır, yani Platon'un saf ruhu ve kendi başına iyiyi buluşu... Doğrusu Platon'un yaptığı gibi ruhtan ve iyiden söz etmek, hakikati baş aşağı çevirmek, onu kafa üstü tutmak ve bütün yaşamının temel koşulu olan gerçek görüşünün kendisini yadsımak demek oluyor; evet şimdi bir doktor gibi

soralım: Geçmişin en sevgili ürünü başına bu bela hastalık nasıl geldi? Yoksa şu kötü Sokrates mi çarkına okudu onun? Gerçekten Sokrates gençliği kötü yola iten biri miydi? Ama Platon'a karşı savaş ya da halk için daha basit söylersek, bin yıllık Hristiyan – kilise baskısına karşı savaş – çünkü Hristiyanlık halkın Platonculuğudur. Avrupa'da yeryüzünde daha önce eşi görülmemiş bir ruh gerginliği yaratmış bulunuyor. (Nietzsche, 2010c, s. 14)

Platon, öncüsü olan Sokrates'in de araştırmış ve yanıtsız bırakmış olduğu insan hayatının manası, insani gelenekler gibi soruları açıklamayı amaç edinmiştir. Hakikatin anlamı sorunu ile bağlı bir şekilde ortaya koymuş olduğu bilgi, devlet ve evren kuramı ile bu soruların üstesinden gelmiştir. Kendisinden önce gelen filozoflar ile düşüncelerinde bağlantı kurmuştur. Örneğin, duysal evrenin devamlı bir değişim halinde olması noktasında Herakleitos'la, değişmez bir hakikat olduğu hakkında Parmenides'le, *nousun* evrendeki devimsel bir unsur oluşu açısından Anaxsagoras'la aynı görüşte olmuştur. Platon felsefeyi sistematik hale getirerek, Antik Yunan felsefe tarihinin meyvesi şeklinde tasvir edilebilecek bir sentez oluşturmuştur (Thilly, 2009, s. 86).

Platon'un felsefesinin derin etkileri, Yunan düşüncesinde, Hristiyan felsefesinde ve Hristiyan teolojisinde yaygın olarak görülür. Onun dünya görüşü, insan ve onun yaşamsal eylemleri ile ilgili hemen her alanda hissedilmektedir. Platon'un idealizmi, fenomenal dünyanın bir örneği ve arketipi olarak idealar teorisi, onun düalizmi, mistisizmi, yaratılışın kaynağı görüşü, ahlaki temelli devleti ve ruhun ölümsüzlüğü gibi bütün doktrinleri Hristiyanlık inancının meydana gelişi için uygun kaynaklardır (Thilly, 2009, s. 108-109).

Nietzsche bir yaşam filozofu olarak, düşünce ve kültür alanlarında çok önemli bir düşünürdür. O, insan olmanın ne demek olduğunu araştırmış ve insan kimliğinin bu varoluşsal sorgulamasını tarih, kültür ve siyaset, özellikle de ahlak ile bağlantılı hale getirmiştir (Ansell-Pearson, 1998, s. 18). Nietzsche'nin temel gayesi, Platon'la doğan Batı metafiziği ve Hristiyanlıkla yüzleşmek, Batı düşüncesinin temellerinin derinlemesine sorgulamak, değerlerinin yeniden değerlendirilmek ve Avrupa insanlığını yutmuş olan nihilizmin kökünü kazımdır. (Magee, 2008, s. 243).

Platon düşüncelerini diyalog şeklinde yazmıştır. Onun yazmış olduğu diyaloglar hem zamansal hem de içerik anlamında "gençlik", "geçiş" ve "olgunluk" dönemleri şeklinde ayrıştırılmaktadır. Platon'un gençlik diyaloglarında, hocası Sokrates'in fikirlerini savunduğu eserlerde, özellikle sofistlerle mücadele ettiği görülür. Bu

diyaloglarda ele alınan felsefi sorunlar, Platon'un temel ahlaki öğretisi olan erdem ve epistemoloji kuramını oluşturan bilgi sorunlarıdır. Erdemin birliği ve çeşitliliği, bireysel erdemler ile evrensel erdem arasındaki ilişki, erdemin bilgiyle ilişkisi ve öğretilirliği gibi ana konular, bu diyalogların temelinde yer alır ve sürekli olarak tartışılır. Erdemin bilgi ile nasıl ilişkilendirildiği, Platon'un tüm diyaloglarında ortaya konan argümanlardan biridir. Platon'un gençlik dönemi diyaloglarından bazıları şunlardır: *Apologia*, *Kriton*, *Lysis*, *Euthyphron*, *Protogoras*. Platon'un özgün felsefesini oluşturma süreci, geçiş dönemi diyalogları olarak adlandırılan eserlerinde belirgin şekilde izlenebilir. Bu dönemde, Platon kendi felsefi görüşlerini daha kesin bir şekilde şekillendirmeye başlamıştır. Erdemli bir yaşamın en yüksek iyiye ulaşmak anlamına geldiğini öne sürmüştür. Buna göre, erdem, iyiyi bilgi aracılığıyla gerçekleştirmektir. Bu yaklaşımıyla erdem ve bilgi kavramları arasında yakın bir ilişki kurmuştur. Bu fikirler doğrultusunda, iyi kavramından idea düşüncesine geçiş yapmıştır. Platon'un geçiş dönemi diyaloglarından bazıları şunlardır: *Menon*, *Gorgias*, *Euthydemus*, *Küçük Hippias*. Platon'un geçiş dönemi diyaloglarında ifade edilen mutluluğun toplumsal düzen içinde gerçekleştirilebileceği fikri, olgunluk dönemi diyaloglarında daha geniş bir biçimde ele alınmıştır. Olgunluk dönemi eserlerinde, Platon bireysel ahlakın ötesine geçerek toplumsal ahlaka daha fazla odaklanmıştır. Bu yaklaşıma göre, ahlaki iyiye dayalı bir düzenlemeyi içeren yasalar sayesinde devletler, her yurttaşın erdemli ve mutlu hayat sürmesini sağlayabilir. Bu, devletlerin temel sorumluluğudur. Aynı şekilde, devlet yöneticilerinin de erdemli ve bilge olmaları gerekmektedir. Platon'un olgunluk dönemi diyaloglarından bazıları şunlardır: *Phaidon*, *Phaidros*, *Şölen (Symposion)*.

Platon, insanın bilgiye nasıl ulaştığıyla ilgili gücün ve yeteneklerin güvenilirlik yeterliliğini sorgulayan, bu nedenle eleştirel, sorgulayıcı ve analitik tavır sergileyen bir sistematik felsefe anlayışına sahiptir. Sistematik felsefe, gerçeğin her alanını kapsayan sistemler kurmayı amaçlayan bir felsefe türüdür. Platon'un felsefi düşünce sistemi, sadece bilgi ve varlık anlayışlarına değil, aynı zamanda ahlak öğretisine ve bunun ötesinde devlet, yasa, toplumsal düzen gibi kilit kavramların oluşturulduğu bir yapıya sahiptir. Onun felsefesi, başlangıçta Sokrates'in öğretilerini savunarak sofist argümanları çürütürken ortaya çıkar. Fakat Platon, bu konularda sürekli olarak yeniden düşünerek, kendi özgün düşünce sistemine doğru ilerler. Bu şekilde, Platon'un felsefesi, dönemin düşünsel geleneğine kıyasla oldukça yenilikçi bilgi ve varlık anlayışlarına ev sahipliği yapar. Bununla birlikte, Platon'un felsefesini asıl etkileyen ve tüm dönemlere yayılan

temel görüşü, ahlak felsefesine yönelik yaklaşımlarıdır. Platon, ahlakı sadece bir dizi kural veya kabul edilebilir eylemler listesi olarak görmemiştir. Onun öncelikli yaklaşımı, ahlakın dayandığı ilkelerin özü üzerine yoğunlaşmıştır. Ona göre, eylemlerin dayandığı bir temel olmadıkça, ahlaki eylemleri değerlendirecek sabit bir ölçüt de olmayacaktır. Bu düşünce yapısı, özünde Sokrates'in, sofistlere karşı evrensel ahlaki kuralların var olabileceğine dair argümanlarından türetilmiştir. Platon, ahlakın evrensel niteliğini sağlamak için, eylem ve eylemi temellendiren bilgi arasında kaçınılmaz bir bağlantı olduğunu savunmuştur. Ona göre, eylemleri yönlendiren bilgi, gerçek ve sağlam bir bilgi olduğunda, eylemler de doğru ve ahlaki olacaktır. Bu da erdemli yaşamı temsil eder. Doğru eylem, yani doğru bilgiye dayalı eylem, erdemi gerçekleştirmek anlamına gelir. Platon'a göre, doğru bir eylemin gerçekleşmesi, erdemin kendisinin gerçekleşmesi anlamına gelir. Erdem, eylemin hem prensibi hem ölçüsü, hem de amacıdır. Bu nedenle, salt bilgiye dayalı bir ahlaki anlayışı ortaya çıkarır. Bu düşünce yolculuğu, Platon'un etik anlayışının ve ardışık felsefi sisteminin temelini oluşturduğunu gösterir.

Her ne kadar Platon'un düşünceleri, diyaloglarının ayrımından anlaşılacağı üzere, katmanlı ve değişim içerisinde olsa da bu tezde bu ayrım vurgulanmayacaktır. Nietzsche'nin Platon'u okuma biçimi göz önünde bulundurularak bu tezde Nietzsche'nin yorumladığı şekilde bir Platon okuması yapılacaktır.

Bu tezin birinci bölümünde Platon'un Sistematik Felsefesi ele alınarak Platon'un felsefeye genel bakışı ve Platon'daki temel kavramları incelenmiştir; ikinci bölümünde Nietzsche'nin Platonik Sistem Karşıtı Felsefesi ele alınarak Nietzsche'nin felsefeye genel bakışı ve Nietzsche'deki temel kavramlar incelenmiştir; üçüncü ve son bölümde ise Platon'un "Mağara"sından Nietzsche'nin "Üst İnsan"ına başlığı altında Nietzsche'nin Platon'a ve onu takip edenlere yönelik eleştirileri "Varlık", "Hakikat", "Değerler" ve "Sanat" kavramları altında çözümlenecektir. Fakat Nietzsche'nin bazı durumlarda Platon'u karikatürize ederek haksız bir şekilde eleştirmiş olabileceği de göz önünde bulundurularak üçüncü bölümün sonunda bu eleştiriler de ortaya konmuştur. Bu eleştirilerin kısmi haklılık payı olsa da sonuçta tezde sunulan iddia şudur: Nietzsche, Platon'un ve Platon'u takip edenlerin felsefesinin yaşamsal ve zamansal varoluştaki anlamı yeterince göremediği ve dolayısıyla bir anlamsızlık krizi olarak nihilizme temel

olmakla eleştirmektedir ve bu eleştiri sayesinde yaşamsal felsefenin yolunu daha açık bir şekilde göstermektedir.

1. PLATON'UN SİSTEMATİK FELSEFESİ

1.1. Platon'un Felsefesine Genel Bakış

Platon kendisinden önce gelmiş olan filozoflar gibi kozmolojiye ilgi göstermiş, çokluğun ardındaki birlik veya *arkhé* konusuna fizik doktrinleri ile değil, mantığa, metafiziğe ve ahlak ilkeleriyle temellenmiş İdealar Kuramı ile yanıt aramıştır (Hare, 2002, s. 20). Hem Müslümanların hem de Hristiyanların *Eflatun el-İlahî* şeklinde unvan verdikleri Platon *Timaios* diyalogunda evren hakkında şu şekilde görüş bildirmiştir:

... Acaba ezelden beri var mıydı, bir başlangıcı olmadı mı yoksa doğmuş, bir başlangıcı olmuş mudur? Doğmuştur, çünkü gözle görülür, elle tutulur haldedir, bir de teni vardır. Bu gibi şeyler duygundur, duyumla beraber kanaatin tasarladığı uygun şeylerde, gördük ki var olmaya, doğuma mahkûmdur...

... Bu evreni yaratana babasına gelince, onu bilmek zordur. Bildikten sonra herkese tanıtmak ise imkânsızdır. (Platon, 2001a, bl. 28c, s. 24)

Platon, insanların bilgiye ulaşırken kullandıkları güç ile yeteneklerin güvenilirliğini ve yeterliliğini irdelemeye başlamış ve bu nedenle sistematik felsefeyi eleştirel, sorgulayıcı ve analitik bir tutum benimseme anlamında ele almıştır. Pythagoras ve hocası Sokrates başta olmak üzere kendinden önceki bütün filozoflardan etkilenmiş ve kendi oluşturduğu özgün metafizik sisteminde onların görüşlerini sentezlemiştir (Cevizci, 2009, s. 81).

Platon, yaşam ile ölümün beraber tahayyül edilemeyeceğini savunmuştur. Bu yüzden de ruhun hiçbir şekilde yok olmayacağı düşüncesini öne sürmüştür. Ruhun maddi dünyadaki konumuna karşı olan mistik anlayışıyla, ruh göçü ve ruhun doğmadan evvel bile nesnelerle sonu olmayan bir mekânda iletişim içerisinde olduğu ve bütün bilgileri de dünyada tekrar geri kazandığı düşüncesini de savunmuştur. Son olarak da bedeni ve alt yapısını kötüleyerek ve ondan kaynaklanan bütün hazlardan geri çekilmeyi savunan çileci görüşlerinde Pythagoras'ı takip etmiştir (Hare, 2002, s. 22-23).

Platon, "bir ve çok" probleminde karşıt görüşlere sahip olan Herakleitos ve Parmenides arasındaki çatışmada Parmenides'in izinden gitmiştir. Platon'a göre Herakleitos, evrensel akışa inanan ilk filozoftur ve değişimin kendisi dışında her şeyin değiştiği fikrini savunmuştur. Herakleitos'a göre duyularımızın idrak etmemizi

sağladığı tümüyle değişken olan çok sayıdaki olay da bu kaynaktan gelir (Herakleitos, 2005, s. 29). Oysa Parmenides, görüntünün hakikatliğini inkâr etmiştir, dünyadaki şeyler değişken ve hareketli görünüyorsa da bunun aslı böyle olmayabilir (Hare, 2002, s. 23-24). Platon İdealar Kuramında, Herakleitos'un görünümeler dünyasının bir akış halinde olduğu, devamlı değişen bu evrendeki duyuların aldatıcı olduğu ve duyuların bize hakikati veremeyeceği görüşüne katılarak, Parmenides gibi hakikatin tek ve değişmez olduğu görüşü savunur. Dolayısıyla ona göre, yanıltıcı duyularla idrak edilen çokluk dünyasının perde arkasında, akıl ile kavranabilen varlık Bir'dir (Weber, 1998, s. 51).

Kuşkusuz Sokrates, Platon'un en çok etkilenmiş olduğu filozoftur. *Sokrates'in Savunması*'nda kâhin, Sokrates'in en bilge kişi olduğunu söyler. Sokrates ise kâhinin ne demek istediğini anlamak veya ifadesinde yanlış olduğunu kanıtlamak amacıyla en bilge olan kişiyi bulmaya çalışmıştır. Bu sebeple her şeyi bilmekle meşhur kişilerle farklı sorularla diyalog kurmuş ve bildiklerini sandıklarının bilgelik düzeyinde bir bilgi değeri olmadığını *ironi* ve *maieutike* içeren diyalektik yöntemle açıklığa kavuşturmuştur. İroni (Eski Yunanca: *eironeía*), aslında söylenen şeyin tam tersinin kastedildiği ifadedir. Dile getirilen veya yapılan eylem, karşıt söylemi veya eylemi çelişki noktasına çekmeyi hedefler. *Maieutike* ise; soru sorma yöntemiyle bilgiyi açığa çıkartma yöntemidir, diğer adıyla doğurtma yöntemidir.

Platon'un *Sokrates'in Savunması* diyalogunda görüldüğü üzere, Sokrates, her sorgulamasının ardından da şu düşünceye ulaşmıştır:

Bu adamdan daha bilgeyim, doğrusu ikimizin de güzel, iyi bir şey bildiğimiz yok belki; ama o hiçbir şey bilmezken bildiğini sanıyor, oysa ben bilmiyorsam bildiğimi de sanmıyorum. Öyleyse sanıyorum ki, ben ondan biraz daha bilgeyim, çünkü bilmediğim bir şeyi biliyor diye geçinmiyorum. (Platon, 1989, bl. 21d, s. 15)

Fakat Sokrates'in bilgi arayış serüveni ile insanları sorgulaması, kendisini bilge zanneden o devrin devlet insanlarını ve sanatçıları huzursuz etmiş, onlar bunun sonucunda da Sokrates'in gençleri yoldan çıkarttığı ve Tanrılarla dalga geçtiği gibi söylemlerle Sokrates'i ölüme mahkûm etmişlerdir. Esasında Sokrates Tanrılarla dalga geçmemekte ama Tanrılarla ilgili üretilmiş hikâyelere de inanmamaktadır. Onun Tanrılara yönelik tutumu bir agnostisizmden ziyade, Tanrılar kanlı, canlı ve ahlaksız olarak betimlemelerinden kaynaklanmaktadır (Dorion, 2005, s. 16).

Platon, Sokrates'in hem fikirlerinden hem de onun yargılanma süreci ve

ölümünden çok etkilenmiştir. Platon varoluştan, bilgiden, ahlaktan, sanattan ve devletten bahsederken Sokrates'ten etkilenmiştir. Hatta kendisini Sokrates'in mantıksal devamı olarak adlandırmıştır (Aster, 2005, s. 191).

Platon, Atina'nın askeri, siyasi ve ekonomik gücünü kaybettiği, eğitime odaklandığı dönemde yaşanan siyasi krize çözüm bulmaya çalışmıştır. Platon, Sokrates'in kriz tespitinde doğru düşündüğünü ancak krizi çözmek için politik bir güce sahip olmadığı için sadece akıl ve felsefeyle çözmeye çalıştığından başarısız olduğunu söyler. Sokrates de bu yüzden ölmüştür. Platon'a göre, bir filozofun insanların ahlakını düzeltmek için başarılı olabilmesi için politik bir lider olması gerekiyor, yani hem filozof hem de kral olması gerekiyor. (Cevizci, 2009, s. 82).

Platon'a göre bu kriz, iyiyi kötünden ayırt etme becerisi olan *phronesis*'ten mahrum bir özgür seçim fikrine dayanan ve Sofistlerin temsilciliğini üstlendiği açık toplum düşüncesi nedeniyle ortaya çıkmıştır. Bu durumu düzeltmek için önerilen şey, filozofların liderlik yaptığı ve özel bir bakış açısına ve gerçek bilgisine sahip olduğu kapalı bir toplum modelidir. Platon *Mektuplar*'da insanlar veya devletler bilgeliği kullanmazlarsa, erdemler hiç işe yaramaz ve mutlu olamazlar düşüncesini ifade etmiştir. Bu erdemler insanların doğuştan veya dini öğretmenler tarafından öğrenildiği şeylerdir (Platon, 2010, bl. 335d, 65). Ona göre filozoflar yönetici kimliğiyle, mevcut etik ve politik krizi çözmenin yanında ruhun ve devletin eğitimcisi rolünü üstlenmelidir (Cevizci, 2009, s. 85).

Platon'un sistematik felsefesini tam manasıyla anlayabilmek için kullanmış olduğu temel kavramlar incelenecektir.

1.2. Platon'da Temel Kavramlar

1.2.1. İdealar Kuramı ve Mağara Alegorisi

İdealar Kuramı, Platon'un felsefe sisteminin özellikle metafizik, epistemoloji ve ahlakın temelleri görüşünün kaynağıdır (Kenny, 1998, s. 40). Bu kuram ile Platon, *Devlet Adamı* diyalogunda, iki ayrı dünyanın, yani idealar dünyası ve fenomenler dünyası, olduğu görüşünü ortaya koyar. İdealar dünyası, hiç doğmayıp her zaman var olan, akıl aracılığıyla yalnızca sezilebilen ve hakikatin kendisi olan dünyadır. Ona göre idealar tanrısaldir ve her tanrısal şey gibi değişim yaşamazlar (Platon, 2001, bl. 269e, s.

32). Yaşamın içerisinde sürdürüldüğü fenomenler dünyası ise, doğup ölen, değişim içinde olan ama hiçbir vakit hakikatte var olmayan ancak hakiki dünyanın gölgesi olan bir dünyadır.

Platon, *Devlet* isimli yapıtının Yedinci Kitabında ünlü mağara alegorisi ile İdeaların varlığını şu biçimde aktarmaktadır:

Yeraltında mağaramsı bir yer, içinde insanlar. Önde boydan boya ışığa açılan bir giriş... İnsanlar çocukluklarından beri ayaklarından, boyunlarından zincire vurulmuş, bu mağarada yaşıyorlar. Ne kımıldanabiliyor, ne de burunlarının ucundan başka bir yer görebiliyorlar. Öyle sıkı sıkıya bağlanmışlar ki, kafalarını bile oynatamıyorlar. Yüksek bir yerde yakılmış bir ateş parıldıyor arkalarında. Mahpuslarla ateş arasında dimdik bir yol var. Bu yol boyunca alçak bir duvar, hani şu kukla oynatanların seyircilerle kendi arasına koydukları ve üstünde marifetlerini gösterdikleri bölme var ya, onun gibi bir duvar... Bu alçak duvar arkasında insanlar... Ellerinde türlü türlü araçlar taştan, tahtadan yapılmış; insana, hayvana ve daha başka şeylere benzer kuklalar taşıyorlar. Bu taşıdıkları şeyler bölmenin üstünde görülüyor. Bu durumdaki insanlar... ancak arkalarındaki ateşin aydınlığıyla mağarada karşılarına vuran gölgeleri görebilirler... (Platon, 1992, bl. 514a-b-c/515a, s. 199)

İnsanlar zincirlenmiş bir şekilde mağarada yaşıyorlar. Bunun nedeni, ruhların maddi dünyadaki hazlarına ya da varlıklarına aşırı ilgi göstermeleriyle ilgilidir. Bu yüzden de zincirler maddi varlığa dair olanları temsil eder. Bu zincirler her ne kadar çeşitli yönlerden hakimiyet kazanmış olsalar da zihnî yönümüzü, yani İdealara ait yönümüzü tam olarak kontrol edemezler. Çünkü mağaradan çıkmanın ya da aydınlığa doğru ilerlemenin bir umuda ihtiyacı vardır. Bu umut da insanların ideal olan taraflarına yakın olan şeydir (Ekinci, 2017, s. 65-66).

Diğer tarafta aklımıza, aydınlanma umudumuza yardımcı olacak, zincirleri kırmamızı sağlayacak ateş vardır. Platon'a göre, insanlar önceki ve sonraki hayatlarında İdealar dünyası olarak adlandırılan başka bir yerde köklü bir geçmişe sahip oldukları için, doğduklarında mağarada yaşamaya başlamaları tamamen yeni bir varoluş değildir. Murdoch'a göre (2008) bu metafor ile Platon, geçmişe geri dönüp hakikatin orada olduğunu göstermeyi amaçlamıştır. Ruh, cisimleşmesiyle unutmuş ve İdealardan uzaklaşmıştır. Ona kendini hatırlatacak olan şey, başlangıcı ve bitişi olmayan İdeaları düşünmek ve maddi yaşamdan kendilerini uzaklaştırmaktır.

Zincirler, yani maddi şeye heves, mağarada yaşayan kişileri, arkalarındaki ateşin gerisinden geçmekte olan kişilerin veya nesnelerin, ön taraflarındaki duvara yansımakta olan gölgesini hakikat, bildiklerini de hak bilgi olarak benimsemeye hapsetmiştir.

Mahkûm gölgeye ne kadar çok bakarsa onun gerçekliğine, hakikat olduğu fikre o kadar çok alışacak ve alıştıkça zincirler boynuna ve bileklerine dolanacak ve sanki onun bir uzvu olacaktır. Artık maddi dünyaya, yani mağaraya ve gölgelere tamamen alışmış insanı kurtarmak daha fazla güçleşmiştir. Onu zincirlerinden koparmaya çalışılırsa canı yanar ve mağaranın dışı, asıl âlem olan İdealar gösterilmeye çalışılırsa da gözleri kamaşacaktır. Elbette uzun zamandır hakikat olarak gördüğü gölgenin esasında yalnızca hakiki varlığın bir yansıması ya da kopyası olduğu fikri sancısız kabul edebileceği bir düşünce değildir. Bu sebeple insan, ilk başta mağaranın dışındaki gerçek varlıkların gölgelerini, sonra su üzerindeki yansımalarını, daha sonra kendilerini ve son olarak da bütün bu şeylere hakikatten pay veren, aydınlatan Güneş'i görerek aşamalı bir bilme sürecinden geçer. Mağaranın dışını algılayabilme kademeleri, yani bilme aşaması adım adım gerçekleşir. Diğer taraftan burada mağaranın dışındaki Güneş, İyi İdeasını, bilginin ve varlığın son basamağını, ötesi olmayanı temsil eder. Nasıl ki Güneş gerçekleri olduğu gibi görmemizi sağlıyorsa, İyi İdeası da tüm ideaların görünmesini sağlar (Ekinci, 2017, s. 66-67).

Kişinin mağaradan dışarı çıktığında gözünün kamaşıyor olmasının iki sebebi vardır. Birincisi mağarada yaşadığı müddetçe karanlığa ve gölgelere alışmış olması, ikincisi de hakiki varlığın yani İdeaların hakiki olmasından dolayı güçlü ışıkları karşısında kişinin yetersiz kalmasıdır. Kişinin gözü veya aklı, alışmış olduğu gölgenin sahtekârlığı dolayısıyla rahatlığa kapılmıştır ama hakikat huzursuz edicidir. Bu yüzden kişi mağaradan çıktığında kaygı ve korku hisseder. Hakikat, yüzleşmesi kolay olmayandır. İnsanı bu sahtelik rehavetinden çekip kurtaracak güç ise hem kendinde hem de İdealarda bulunmaktadır.

Copleston'a göre, göz, bu alegoride aklın temsilidir. Bu yüzden gözün karanlıktan aydınlığa, gölgeden hakikate, mağaradan dışarıya ya da maddi olandan İdeaya geçiş yapmakta güçlük çekmesi, ona alışması ve algılayabilmesinin vakit alması aklın daha evvelden barındırdığı İdea bilgisini anımsaması ile aynı şeye denk gelir. Aklın hakiki bilgiyi, İdealar ile olan geçmişini anımsayabilmesi, İyi İdeasından ve İdealara yakın olan kısımdan aldığı güç ile uzun eğitimlerin neticesinde olanaklı hale gelir. Bu süreç, kişinin mağaradan çıkarak gözünün aydınlığa, ışığa alışmasının sürecidir (Copleston, 2013, s. 68).

Sokrates'in Atinalılara yapmak istediği gibi, mağaranın eski yaşayanı ve yeni yabancıları olan filozof da mağaraya geri dönerek zincirlerinden daha kurtulmamış olanları zincirlerini koparmaya ikna etmek ister. Boyunlarına takılı zincirlerden ve duvara yansımakta olan gölgelerden memnun olan bu kişileri ikna etmek hiç kolay değildir. “Mahkûmu, dekorun aslında yüzü olan tersine doğru dönmeye zorlamak son derece sıkıntılı, zahmetlidir, itaat etmezler... Biraz önce içleri boş, hayaletlerden başka bir şey görmediği söylenir ona ancak o daha gerçek görünümlere boş hayalleri tercih edecektir” (Dumont, 2007, s. 57). *Devlet*’te görüleceği üzere, zincirli olan kişiler zinciri olmadığı için onları kurtarmaya çalışan arkadaşlarını tıpkı Sokrates’in ölümle yargılanması gibi öldürmeye çabalayacaktır. Burada mağaradan çıkamayan insan, aklın rehberliğinde sahtelikten sıyrılıp İdealar ile ışığa çıkmayı başaramayıp maddi ve maddi âlemi aşkın olan yerde uykudan uyanamayan kişidir (Platon, 2014, s. 216).

Platon, İdealar kuramıyla hakikatin bilgisin varmaya çabalamıştır. Platon’un İdealar kuramını açıkladıktan sonra hakikatin bilgisi hakkındaki görüşlerini açıklamakta fayda vardır.

1.2.2. Hakikatin Bilgisi

Platon’un *Sofist* diyalogundaki düşüncesine göre, bilgi duyularla elde edilmez. Ancak, duyularla elde edilen izlenimler hakkında düşüncelerimizde ve bu izlenimler için gösterilen nedenlerde bilgi mevcuttur (Platon, 1986, bl. 186d, s. 237). Bu nedenle bütünün birlik içerisinde bulunduğu ölümsüz İdealarla ilişkilidir (Hare, 2002, s. 57).

... İşte, nesnelere gerçekliğini, kafaya da bilme gücünü veren iyi ideasıdır... Bilinen şeyler olarak gerçeğin ve bilimin kaynağı olur. Ama bilim ve gerçek ne kadar güzel olursa olsunlar... iyi ideası onlardan ayrı, onların çok üstündedir (Platon, 1992, bl. 508e/509a, s. 196).

Phaidros diyalogunda belirttiği üzere, Platon’a göre hakikatin bilgisi İdeaların bilgisidir. Hakikatin ne olduğunu görmemiş bir ruhun insan suretine girmesi mümkün olamaz. Bunun sebebi insan olabilmenin, duyuların çokluğunu düşünce ile bire indirgeyen İdeayı anlamayı gerektirmesindendir. Bu durum, ruhun bir zamanlar ideaları izlediğini, şu anki varlığında gerçeklik dediği şeye yukarıdan baktığını ve gerçekten gerçek olana doğru başını kaldırdığında gördüklerini hatırlamaktan ibarettir. En yüksek sırlara erişmiş olan, anımsamadan faydalanmayı bilen kişi, gerçekten yetkin hale gelir. Fakat bu dünyayı terk ettiği, idealara sınıksız sarıldığı ve Tanrıların peşinde koştuğu için halk onu anlayamaz çünkü her insan nefsinin mahiyeti itibarıyla daha önce gerçek

varlıkları tefekkür etmiş olsa da yeryüzüne indiğinde gerçekleri hatırlaması kolay değildir (Platon, 1990, s. 58-59). Hakikati hatırlamak için ruhun kendisini kötülükten arındırıp iyiye meyletmesi ve *doxa*-kanaat değil *episteme*-bilgi peşinde olması gerekir.

Platon, *Şölen* diyalogunda, hakikati bilme ve onu soruşturma hususunda bilge, filozof ve cahil insan arasında ayrım yapar. Buna ek olarak, üç tür varlıktan da bahseder: iyi, kötü ve ne iyi ne de kötü (Platon, 2008, bl. 217, s. 96). Ona göre, iyi olan Tanrılar ve bilge insan hâlihazırda hakikatin bilgisine sahip oldukları için hakikat arayışında değillerdir. Kötü olarak nitelendirilen cahil insan, güzellikten, iyilikten ve akıldan mahrum olmasına rağmen, bunların hepsine sahip olduğunu düşündüğü için hakikatin peşinden gitmez. Ne iyi ne de kötü olan filozof, bilgelikle cahillik arasındadır ve hakikate taliptir (Platon, 2008, bl. 204a, s. 46-47).

Platon'a göre varlık, Tanrıların varlığı ve âlemin varlığı şeklinde ikiye ayrılır. Ama özünde ikincisi ilkinin geri getirilebilir. Çünkü ikincinin özü birincidir; ikinciyi yaratan birincidir (Duralı, 2011, s. 85).

... Yaratan iyi idi. İyi olanda da hiçbir şeye karşı hırs uyanmaz. Hırs duymadığından her şeyin de elden geldiği kadar kendine benzemesini istedi. ...

Oluşun, evren düzeninin en esaslı ilkesi budur. ... Gerçekten Tanrı her şeyin elden geldiği kadar iyi olmasını, kötü olmamasını istediğinden, hareketsiz olmayan, kuralsız, düzensiz bir hareket içinde olan, gözle görünen şeylerin bütünü ald; düzenin her bakımdan daha iyi olduğunu düşünerek onu düzensizlikten düzene soktu. Ama her şeyden üstün olanın yaratacağı nesnenin en güzel nesne olmamasına imkân yoktu ve yoktur. Biraz düşününce farkına vardı ki gözle görünecek şekilde yaratılmış şeylerden, hiçbir zaman zekâsı olan bir bütünden daha güzel, zekâsız bir bütün çıkamaz. Bundan başka hiçbir varlıkta ruh olmayınca zekâ bulunamayacağını da anladı. Bu düşüncenin sonunda zekâyı ruha, ruhu da bedene koydu ve evrene özü bakımından mümkün olduğu kadar iyi bir eser yaratırcasına şekil verdi. İşte bu temelin yakın düşünüşe göre gerçekten bir ruhu, bir zekâsı olan bu evrenin, bu canlı varlığın, Tanrı kayrasıyla yaratıldığını söylemek gerektir. (Platon, 2001a, bl. 29e-/30a-b, s. 25-26)

Platon, *Mektuplar* diyalogunda Tanrıların başlangıcın ve nedenlerin sonsuz gücüne sahip olduğu görüşünü savunur (Platon, 2010, bl. 323d, s. 51). Ona göre Tanrı hakkında yeterli bilgi ve tecrübeye sahip olmadığımızdan, kendimize göre ölümsüz bir varlık olarak düşünürüz. Bu varlık, ruh ve bedenin birleşimi olarak ebedi bir varlıktır.

Platon, hakikatin bilgisi ile İyi İdeasına ulaşır. Dolayısıyla Platon'un hakikatin bilgisi görüşünü açıkladıktan sonra, Platon'da İyi-Kötü kavramlarını açıklamak gerekir.

1.2.3. İyi-Kötü ve Ruh-Beden

Devlet diyalogunda belirttiği üzere Platon'a göre, bilginin en yüksek biçiminde incelenen en önemli konu, İyilik İdeasının kendisidir. Hakikat ve diğer tüm değerler, ancak insanı iyiliğe yönelttiğinde faydalıdır. Amaç iyiliğe ulaşmaktır ve iyiliğe ulaşmadan elde edilen her şey anlamsızdır (Platon, 2014, bl. 505a, s. 219-220). Platon *Yasalar*' da, en iyi yaşam şeklinin erdemli yaşam olduğunu ifade etmiştir. Erdemli yaşam, ölçülü, akla uygun ve yiğitçe olan yaşamdır. Tersine kötü ve yanlış olan bir yaşam, ölçsüz, aptalca ve korkak bir yaşamdır. Bedeni ve ruhu iyi olan bir insan, güzel, dürüst, erdemli ve iyi bir hayat yaşar. Bu şekilde yaşayan insan, diğer insanlardan daha mutlu ve üstündür (Platon, 1998, bl. 734b-c-d, 195-196).

Platon, *Sokrates'in Savunması* 'nda ruhunda en ufak bile kötülük taşımayanların en mutlu kişi olduğunu ve ruhta kötülüğün barınmasının kötülüklerin en büyüğü olduğu görüşünü savunur. Buna bağlı olarak yaşamını en mutsuz şekilde süren kişinin de kötülükten kurtulmak yerine kötülüğü kendi içinde saklayan kişi olduğunu savunur (Platon, 1989, bl. 478d, s. 84).

Platon, *Phaidros* 'da, ruh ve beden ayrımı görüşüyle insanda var olan iyi ve kötü özellikleri de açıklar. Ruhun akıl yönünü bir at arabasıyla betimlerken, canlı ve iştahlı yönünü ise iki at ile betimler. Atlardan siyah gözlü ve beyaz bedenli olan, güzel ve güçlü, temkinli, ılımlı ve iyidir. İyi olan ruhun canlı yönünü temsil eder. İyi olan yön, at arabasını doğru yolda götürmek ister. Ruhun iştahlı yönünü ise gözleri gri bedeni siyah olan at temsil eder. Bu kötü olandır, çünkü başkaldırışın ve arsızlığın dostudur. Ruh kötü olan bedende tutmak ister, bedensel tutkunun esiri olmuştur. Dolayısıyla onu sürekli bir kamçı ile kontrol altında tutmak gerekir, yoksa araba uçurumdan aşağı düşebilir (Platon, 1990, s. 51).

Phaidon diyalogunda belirttiği üzere, Platon'a göre ruh ve beden bir arada olduğunda doğa bedene kölelik ve teslimiyet, ruha ise emir ve hâkimiyet verir. Bu nedenle, ruh en çok ilahi olana, yani Tanrısala, ölümlü olmayana, düşünene, yalın olana, değişmeye benzeyen beden insana en çok benzeyen, ölümlü, düşünülemez, çok biçimli, dağınık, asla kendisiyle aynı kalmayandır. Dolayısıyla beden hızla parçalanabilirken ruhun mutlak yok edilemez durumda veya ona yakın olması gerekir. Ruhun amacı Tanrısala olana varmaktır, bu sebeple de ruh bedenden çıkarken kendisi ile beraber bedenden bir şey almaz. Çünkü ruh aslında hayattayken bedenle isteyerek ilişki

içinde olmadığı gibi bedenden kaçınmaya çabalamıştır. Bu şekilde ruh, felsefe dışında bir şey yapmamış, kendisini gerçekten ölmeye sürüklemiştir. Böyle hareket eden ruh, kendisine benzeyene, görünmeze, Tanrısal olana, ölümsüze ve bilgeye yönelir. Ona ulaşınca mutlu olur ve insanın tüm diğer kötülüklerinden de kurtulmuş olur (Platon, 2001b, bl. 80b, s. 51-53).

Bunun yanı sıra kimi ruhlar dünyada yaşamış olduğu biçime bağlı olarak bedenden çıkarken saflığını yitirir. Çünkü bu ruhlar bedeni hep koruyup sevmiş, bedeninin istek ve hazlarıyla büyülenmiştir. Bu haldeki ruhların bedenden çıktıktan sonra saf halde olmaları mümkün değildir. Bedenden ayrıldıklarında, ruh silüetlerine benzeyen anıtlar veya mezarlar arasında ruh hayaletleri gibi dolaşırlar. Bu insanlar kötü niyetli kişilerdir ve kötü davranışların sonuçlarını çekerler. Takıldıkları bedene olan aşk onları yeni bir bedene götürünceye kadar serserice dolaşırlar ve bunun sonucunda da tüm yaşamları boyunca izledikleri yol gibi bir varoluş biçimine saplanıp kalırlar. Örneğin kendisini oburluğa, hazlara bırakmış olan ruhlar birtakım eşek ya da diğer hayvanların bedenlerine girer (Platon, 2001b, bl. 81b-c-d-e, s. 53-54). Filozoflar ise felsefeyle uğraşıp, tüm bedeni isteklerden kendilerini korudukları için Tanrıların sırasına yükselebilirler. Onları yoksulluk veya isimlerinin kötü anılması üzmez, yalnızca felsefenin yolundan giderler (Platon, 2001b, bl. 82a-b-c, s. 55). Felsefe de onların tutkularını yatıştırır, aklı dinlemelerini sağlar ve akıldan ayrılmaz. Filozoflar felsefenin yardımıyla hakiki olanı, Tanrısal olanı doyarcasına seyrederler ve yaşam esnasında yalnızca ölüm ile kazanılabilecek bir seviyeye erişebilirler (Platon, 2001b, bl. 84b, s. 58).

Platon, bedeninin ölümlü ruhun ise ölümsüz bir varlık olduğu görüşünü savunur. Ruhun ölümsüzlüğünü ise üç farklı şekilde temellendirir: İlki bilginin bir anımsama olduğuna dair fikri, ruhun dünyadaki oluşumundan evvel de yaşadığını belirtmektedir. İkincisi, ruhun bedenden ayrıldıktan sonra yeniden başka bedenlere girmesi, yani reenkarnasyon düşüncesidir. Sonuncusu ise ölümünden sonra ruhun maddi dünyadaki yaptıklarına göre mükafatlandırılacağı veya cezalandırılacağını düşünmesidir.

Platon'un İyi İdeasını ve onun ruh-beden ilişkisindeki söylemlerini açıkladıktan sonra, önemini vurguladığı Güzel İdeası incelenecektir.

1.2.4. Güzel İdeası

Şölen’de belirttiği üzere, Platon’a göre, bir insan çevresindeki şeylerin hepsinin bir bütünün parçaları olduğunu anlar ve bu durumda fiziksel görünüm yerine insanın iç güzelliğinin daha önemli olduğuna inanır. Bu yüzden gerçek güzelliğin nasıl yaşadığı ve davrandığında olduğunu anlar ve sonra da bilimdeki güzelliği görür. İyi şeyleri sırasıyla görür ve sonra güzelliğin en iyisiyle karşılaşır. Bu güzellik her zaman vardır ve artıp azalmaz. Bu güzellik, başka hiçbir yerde değil ancak kendisinde vardır. Her canlıda, yaratılan her şeyde örnek olarak bulunur. Bütün güzelliklerin ondan bir parça almışlığı vardır, fakat ondan parça bulunduranların ışıldaması, ondan hiçbir şeyi azaltmaz, arttırmaz ve hiçbir şekilde değiştirmez (Platon, 2008, bl. 211a-b, s. 55-56). Hepsi farklı bir güzellik yansıtıyor olsa da asıl güzellik bu özelliklerin ötesinde bulunuyor ve onlardan farklıdır (Platon, 2000a, bl. 301a, s. 67).

Gerçek güzellik, insan bedeninde bulunan çöplerle kaplı güzellikler değildir. Güzelliğin kendisine erişmek için önce bu dünyanın güzelliklerinden başlamak, adım adım yüce güzelliğe yükselmek, bir güzel bedenden ikiye, sonra tüm güzel bedenlere, sonra da güzel bedenlerden güzel eylemlere ve sonra güzel eylemlerden güzel bilgiye ve sonunda tek bir güzel bilgiye kadar ilerlemek gerekir. Bu yolla edinilen bilgi, yalnız başına var olan mutlak güzelliğe ulaşmak ve hakiki güzelliğin özünü bilmektir. Sadece Tanrıların güzelliğine bakan biri gerçek erdemleri yaratabilir, kabataslak olanları değil. Ancak gerçek erdemi yaratan ve besleyen, Tanrı sevgisine ve insanın ulaşabileceği ölümsüzlüğe kavuşur (Platon, 2008, bl. 212a, s. 56).

Sofist diyalogunda Platon’a göre, güzeli kendisine konu edinen sanat, taklidin taklididir. Çünkü içerisinde yaşamımızı sürdürdüğümüz dünya, İdeaların kopyasıdır ve sanat da bu dünyanın kopyasıdır, yani takliddir. Tanrısal ve insani sanat olmak üzere iki tür sanat olduğu fikrini ileri süren Platon’a göre, doğadaki şeyler tanrısal sanatla, insanın onlardan yarattığı şeyler ise insansal sanatla yaratılmıştır (Platon, 1986, bl. 265e, s. 351).

Buraya kadar olan kısımda Platon’un İdealar kavramı ile İyi İdeası, Güzel İdeası, ruh-beden hakkındaki görüşleri yani ahlaki temel görüşleri incelenmiştir. Platon’un ahlaki öğretileri, insan mutluluğunu destekleyen evrensel değerleri ve davranışları belirlemeyi amaçlar. Bu evrensel arayış, bu öğretide siyasal bir mesaja yol açar. Böylelikle Platon’un öğretilerinin ahlaki ve siyasi yönleriyle birbirinden ayrılmaz bir

bütün olduğu söylenebilir. Şimdi de Platon'un siyasi görüşü, devlet anlayışı inceleneyecektir.

1.2.5. Devlet Anlayışı

Platon, *Devlet* isimli diyalogunda, devletin doğal bir kurum olduğunu ifade eder. Ona göre, insanlar ve devlet benzerdir ve ortak erdemlere sahiptir. Yani aklın insanda bilgelik erdemine sahip olan yönü devlette yönetici sınıfa yöneliktir; cesaret ve cesaret erdemine sahip olan irade ve öfke yönü, koruyucular sınıfına aittir; arzunun ve arzunun kendine has bir erdemi olmayan yönü, üretici sınıfa karşılık gelmektedir. Platon, bir devletin bilgeliğe, cesarete, ölçülülüğe ve adalet erdemlerine sahip olması gerektiğini söyler. Ölçülülük erdemi devlet yöneticilerinde ve koruyucuda, adalet ise tüm toplumda olmalıdır. Ona göre adalet, kişilerin sorumluluklarını yerine getirmesi ve herkesin hak ettiği şeyleri almasıdır. (Platon, 2014, bl. 429/434, s.127-133).

Platon *Devlet* isimli eserinde insanları mayalarına göre üç çeşide ayırır. Bunlar; mayasında altın, gümüş ve tunç ya da demir bulunanlardır. Kişiler mayasının niteliğine göre devlet içerisinde farklı görevler üstlenirler:

Yaratan Tanrı aranızdan önder olarak yarattıklarının mayasına altın katmıştır. Onlar bunun için baş tacı olurlar. Yardımcı olarak yarattıklarının mayasına gümüş, çiftçiler ve öbür işçilerin mayasına da demir ve tunç katmıştır. Aranızda bir hamur birliği olduğuna göre sizden doğan çocuklar da her halde size benzeyeceklerdir. Ama arada bir, altından gümüş, gümüşten de altın doğduğu olabilir. Bunun için Tanrı, her şeyden önce önderlere, doğan çocuklara iyi bekçilik etmelerini, içlerine bu madenlerden hangilerinin katılmış olduğunu dikkatle araştırmalarını buyurmuştur. Kendi çocukları tunçla, ya da demirle katışık doğmuşlarsa hiç acımayıp hamurlarına uygun işlere koyacak onları; çiftçi ya da işçi yapacak. Çiftçi ve işçi çocukları arasında mayaları altın ve gümüşle katışık doğan olursa, onları gözetecek, kimini önderliğe, kimini bekçiliğe yükseltecek; çünkü mayasında demir ya da tunç katışık olanların önderlik edeceği gün şehrin yok olacağını Tanrı buyurmuştur. (Platon, 2014, bl. 415a-b-c, s. 111)

Doğaya uygun biçimde tesis edilmiş olan bir devlet, aklını kendi kendisini yöneten küçük bir toplumun bilgisine, yani bilgeliğin bilgisine borçludur. Dolayısıyla devletin bir filozof-kral yetiştirme sürecinde takip etmesi gereken yol şu şekildedir: Gençlik döneminde, çocukların anlayabileceği bir öğretim yöntemi ve düşünce sistemi sunulmalı. Önem verilmesi gereken şey, gençlerin büyüyen ve yetişkinliğe yaklaşan bedenleridir. Vücut, felsefeye yardımcı olacak şekilde iyi bir şekilde geliştirilmelidir. Sonunda insanlar güçten düşüp politikaya ve savaşa katılamaz hale geldiğinde, onları özgürce dolaşabilsinler diye, kutsal hayvanlar gibi serbest bırakmalı. O zaman, sadece

endişeleri felsefeyle ilgili olsun. Böylece insanlar öldükten sonra da başka bir yerde mutlu bir şekilde yaşamaya devam ederler (Platon, 2014, bl. 498c, s. 211).

Yasalar'da belirttiği üzere, Platon'a göre devletin, toplumun veya tek bir kişinin olgunluk haline erişmesi için filozofların iktidara gelmeleri ya da kralın oğullarının bir Tanrının yardımıyla birdenbire felsefeye âşık olmaları gerekir. Dolayısıyla Platon'un devletinde ya filozofun kral ya da kralın filozof olması gerekir, yani yönetimde olacak kişi kesinlikle filozof-kral olmalıdır. Ona göre en iyi yönetim biçimi krallıktır. Fakat adalet terazisinde eğrilik yapmadan yönetecek bir kişi bulmak mümkün değildir. Bu yüzden toplumsal ve bireysel yaşayışta, evler ve şehirler akla uygun olan yasalarla yönetilmelidir (Platon, 1998, bl. 713c- 714a, s. 170-171). Yasaların olması zorunludur, bu sebeple krallıklar yasalara göre sınırlandırılmalıdır. Böylelikle insanların yasalara değil, yasaların insanlara egemenliği olacaktır (Platon, 2010, bl. 354b-c, s. 87). Yasalar oluşturulurken, ruhun erdemine, sonra ruhtan daha aşağı beden erdemine ve en son olarak, ruh ile bedene hizmet etmesi gereken zenginliğe önem gösterilmelidir. Yasalar ancak bu biçimde oluşturulursa devlete iyi bir hizmet edilmiş olur (Platon, 2010, bl. 355b, s. 88).

Platon, insanın bilgiye nasıl ulaştığıyla ilgili gücün ve yeteneklerin güvenilirlik yeterliliğini sorgulayan, bu nedenle eleştirel, sorgulayıcı ve analitik tavır sergileyen bir sistematik felsefe anlayışına sahiptir. Sistematik felsefe, gerçeğin her alanını kapsayan sistemler kurmayı amaçlayan bir felsefe türüdür. Bu felsefe türü, farklı konularda elde edilen bilgileri birleştirerek bir sentez oluşturmaya çalışır. İkinci bölümde ise sistem karşıtı olan Nietzsche'nin felsefi görüşü incelenecektir.

2. NIETZSCHE’NİN PLATONİK SİSTEM KARŞITI FELSEFESİ

2.1. Nietzsche’nin Felsefesine Genel Bakış

Nietzsche’nin felsefi yaklaşımının, yaşadığı çağa bütünüyle bir karşı çıkış olduğu söylenebilir. Bu karşı çıkış çağındaki Aydınlanmacı akılcılığına ve yaygın tarih görüşüne ve tüm değerlemelere karşı bir çıkıştır. Bu çıkışı anlayabilmek için öncelikle Nietzsche’nin tragedyalar bağlamında akıl ve hakikat ilişkisi içerisinde ortaya koyduğu epistemoloji görüşü, ardından da ahlak görüşü ele alınacaktır.

Nietzsche, akılsal yol ile kavranabilir bir dünya anlayışını reddeder. Ona göre felsefenin işi dünya hakkında bir rasyonel kurgu ortaya koymak değil, *yaşamdan* yola çıkıp yaşamayı aydınlatmaya yönelik bir düşünme çabası olmalıdır. Nietzsche, bir *yaşam* filozofudur ve yaşamayı bir *oluş*, sürekli etki durumunda olan bir şey olarak anlar. Ona göre, Sokrates sonrasında felsefede genel olarak oluşun arkasında olan kalıcı bir varlık- töz anlayışı eğilimi vardır. Onlar akıl ve düşünme yolu ile oluşun ardındaki bu varlığın tam bilgisi manasında hakikate ulaşacaklarını sanmıştır, fakat Nietzsche’ye göre töz, hakikat gibi kavramlar bir uydurmadan ibarettir (Özlem, 2017, s.111-112).

Nietzsche’ye göre, insana kendisinin ne olduğunu düşündürterek insanı bu kuru akılcılıktan uzaklaştırmak gerekmektedir. Bu duruma Nietzsche örnek olarak Pre-Sokratik Yunan Kültürünü ve onların felsefelerini gösterir. Çünkü doğaya yönelmiş olan bu Pre-Sokratik Yunan Felsefesi aynı zamanda tragedya ile felsefenin arasında bir ilişki olduğunu fark etmiştir. Tragedyalar ise insanları gelenekler tarafından kurulan çeşitli bağlardan kurtararak, insana ne olduğu ile ilgili bilgi verir. İnsanın özgür bir kişiliği olduğunu ve bu özgürlüğü ile alinyazısının arasında bir denge olduğunu gösterir. Dolayısıyla tragedyada işlenen insan, özgürlüğü ve alinyazısıyla teke tek kalmış insandır (Akarsu, 1987, s. 130-131).

Konuyu daha anlaşılır kılmak için tragedyanın yapısından ve Nietzsche’nin etkileneceği kısımdan bahsetmekte fayda vardır. Tragedyanın temelinde iki Tanrı simgesi vardır: Dionysos ve Apollon. Nietzsche sağlıklı Yunan Kültürünün, Dionysosçu ve Apolloncu olmak üzere iki kökün eş zamanlı beraberliğinden meydana geldiği

düşüncesini savunur. Onun için Dionysos hayatın kendisinin bütün pürüzlerini yıkan ve bütün kısıtlamaları görmezden gelen akışın simgesi, Apollon ise ışığın, ölçünün ve sınırlandırmanın- sınır koymanın simgesidir. Dionysos aynı zamanda taşkınlığın ve coşkunun bir simgesidir. Fakat bu taşkın içgüdünün beraberinde esas olan ikinci bir içgüdü vardır. Bu içgüdü de denge ve ölçüye dayanmak suretiyle insanı taşkınlıklardan kurtarır ve kişiyi kendi sınırlarında tutar. Nietzsche işte bu içgüdü Apollon'a bağlar. Apollon, ölçü ve denge Tanrısıdır. Tragedya da bu iki içgüdü birbirine bağdaştırmanın sonucu doğmuştur. Tragedyada bahsedilen şey aslında Dionysosçu taşkınlıkların, doğa ile birleşmenin, acı veren bir tutkunun, ölçülü ve dengeli bir güzellik maskesini takarak dile getirmektir. Bu maskedeki pay ise Apollon'a aittir. Yunanlılar bu tragedyaya sanatıyla, kendilerini hem özgür hem de bir alinyasının baskısı altında olan bir insan şeklinde görmektedir. Dolayısıyla Antikçağ filozofu evreni anlamak isterken kendisini de anlamak ister, bunu da sadece mantık ile yapmaz. Bu kavramı hem mantığı hem de bütün kişiliğiyle, yani heyecanı, içgüdü, hayal gücü, yaratıcı yetileriyle birlikte yapar. Ama Sokrates sonrasında bu içgüdüler bırakılıp onun yerine sadece salt akılcı bilgiye önem verilmiştir ve bu akılcılık bugüne kadar felsefede sürüp gitmiştir (Akarsu, 1987, s. 132; Nietzsche, 2019a, s. 25-27).

Bolay'ın belirttiğine göre Nietzsche, ahlak anlayışını diğer var olan ahlaklardan bütünüyle farklı ve onların değer anlayışlarına zıt bir değerler derecesi üstüne kurmuştur. O, ortaya attığı ahlak görüşünde var olan ahlaki anlayışların değerlerini alaşağı etmiştir ve dolayısıyla da *immoralist* şekilde karşımıza çıkmaktadır (Bolay, 1990, s. 119-120).

Nietzsche, "Ahlakdışı Anlamda Hakikat ve Yalan Üzerine" makalesinde ahlaki değerlerin temel kavramlarından olan hakikat ve doğruluk hakkında şu görüşleri belirtmiştir:

"...Nedir öyleyse hakikat? Devingen bir eğretilmeler, yakıştırmalar, insansallaştırmalar, kısacası bir insan ilişkileri özeti, ki, poetik ve retorik olarak yüceltilerek, çevrilip taşınarak, süslenerek, uzun kullanım sonucu, bir halk için kesin, buyurucu ve bağlayıcı hâle gelmiştir: hakikatlar, sanrı oldukları unutulmuş sanrılardır; kullanıla kullanıla güdükleşmiş ve güçsüzleşmiş eğretilmeler; tuğralarını yitirmiş sikkeler, ki, şimdi, artık sikke olarak değil, maden olarak, hesaba katılmaktadırlar.

...Hâlâ bilmiyoruz doğruluk güdüsünün nereden kaynaklandığını: çünkü şimdiye dek yalnızca toplumun var olmak için koyduğu ödevlendirmeyi işittik: doğruluklu olmak; yani, alışılmış eğretilmeleri kullanmak, ahlaksal açıdan dile getirirsek:

saptanmış bir uzlaşma göre yalan söyleme ödevi, sürü olarak, herkes için bağlayıcı bir biçimde, yalan söyleme. Şimdi de insan, tabii, durumunun böyle olduğunu unuttur; dolayısıyla betimlenen biçimde yalan söylemesini bilinçsiz olarak ve yüzyıllık alışkanlıklarla sürdürür — ve tam da bu bilinçsizlik yoluyla, tam da bu unutmaya yoluyla, hakikat duygusuna gelir. Kendisine bir şeyi “kırmızı”, bir başkasını “soğuk”, bir üçüncüsünü “sağır” diye niteleme ödevi verildiği duygusundan, kendisini hakikat ile ilişkiye sokan bir ahlaki uyarım doğar: kimsenin güvenmediği, herkesin dışladığı yalancı ile karşıtlığı içinde, insan, doğruluğun saygıdeğerliğini, güvenilirliğini ve yararlılığını ortaya koyup kanıtlar. Şimdi eylemesini, “akıllı” varlık olarak, soyutlamaların egemenliği altına sokar; kendisinin artık birdenbire beliren izlenimlerce, görümlerce çekilip götürülmesine izin vermez, bütün bu izlenimleri genelleyerek, renksizleştirilmiş, soğutulmuş kavramlara çevirir, ki yaşamının ve eylemesinin arabasını onlara bağlayabilsin...” (Nietzsche, 1998, s. 59)

Nietzsche'ye göre, insanların toplum tarafından kullanılan bir araç olarak ahlaka ilgi duymalarının nedeni, ahlakın öncelikle toplumun ayakta kalmasına yardımcı olduğudur. Bunun yanında, topluluğu belirli bir seviyede ve belirli bir kalitede tutmak için kullanılır (Nietzsche, 2010a, s. 41). Bu açıklamadan da çıkartılacağı gibi Nietzsche'ye göre ahlak, toplumun sürekliliği ve düzenin muhafaza edilmesi için kullanılan bir araçtır. *Şen Bilim* isimli eserinde de bu görüşünü şöyle aktarmaktadır: Nefret diğerlerinin acılarından zevk alma, kontrol etme isteği ve kötü olarak bilinen her şey, türü korumanın en ilginç yöntemidir. Bu yöntem, yüksek maliyetlerden, sahtecilikten çekinmeyen ve tamamen aptalca olan bir ekonomidir. Bu ekonomi, şimdiye kadar türü koruduğunu kanıtlamıştır (Nietzsche, 2011, s. 23). Nietzsche'nin düşüncesinde, din kurucuları – rahiplerin ve töreleri meydana getirmiş olan kahramanların tüm derdi yalnızca türü korumaktır. Bu türü korumak için de her çeşit görevi yerine getirmekten geri durmazlar. Onlar, Tanrı adına tanrısal konuştuklarını belirseler de gayeleri türün yaşamıdır.

Nietzsche, felsefe tarihi boyunca ahlak filozoflarının kendi yaşadıkları dönemlerde egemen olan değerlerle ahlakı bir temele oturttuklarını savunmuştur. Ona göre ahlak filozofları, etraflarının inançlarından, dönemlerinin ve ortamın anlayışından hareketle ahlaka bir anlam kazandırmışlardır. Diğer milletlerin, çağların ahlaklarını inceleyip bir karşılaştırma yapmadan, yalnızca hazır buldukları o ahlakı haklı çıkarmaya çalışıp onu öğretmeye çalışmışlardır (İncir, 2013, s. 53-54).

Nietzsche'ye göre tüm etik düzenler çok zayıf ve doğanın dışında olduğu için, eğer insanlar onların üzerinde kontrol sahibi olmasaydı, insanlar onları tek tek yok

ederdi (Nietzsche, 2011, s. 25). Bu düşüncesine göre, insanlar ahlakın etkisi altında hayatlarını devam ettirmektedir.

Nietzsche'ye göre ahlak, koruyucu ve çöküşe neden olan olmak üzere iki türden oluşmaktadır. Yani ahlakın bir türü çöküşe neden olan, insanları hasta edip hastalık bulaştıran *décadence* olan ahlaktır. Burada *décadence* kavramını açmakta fayda vardır. Nietzsche, 1887-89 yıllarında yazmış olduğu metinlerinde *décadence* kavramını hastalık kavramı ile neredeyse eş anlamda kullanmıştır. Dönemin sanat anlayışını hasta olarak adlandırmış ve bu döneme ait edebiyat ve sanatta gözlemlenen özellikleri kültürel bir çöküş ve yozlaşma olarak görmüştür. Buna göre, Avrupa kültüründeki bozulma ve düşüş belirtileri, doğaya ve doğadaki doğal şeylere yapılan müdahaleyle başlamıştır. Doğada, güçlü olan ayakta kalır. Ancak eşitlik ve erdem gibi şeylerin olmadığı, gücün dayandığı acımasız ve kaba bir yapı vardır. Bu yapıya eşitlik, kardeşlik ve özgürlük gibi kavramlarla müdahale edilirse, yozlaşma süreci başlar. Buradan yola çıkarak, Nietzsche'ye göre, çökme noktasına gelmiş olan Avrupa kültürünün temelleri, tragedyalar devrinin Platonculuk ve Hristiyan metafiziği tarafından bütünüyle ortadan kaldırılmasıyla oluşturulmuştur (Toprak, 2007, s. 86).

Ahlakın bir diğer türü ise insanları bu hastalıktan koruyan ahlaktır. Nietzsche düşüncesinde ahlaklılık, iki farklı şekilde olan bir kavramdır ve bu iki şekil birbirinden ayrı düşünülmelidir. Sağlıklı içgüdü, başlamakta olan çöküşe karşı koruma sağlayan ahlaklılıktır (Nietzsche, 2010b, s. 195). Ona göre sağlıklı ahlak; içimizdeki doğal dürtülerin kontrolünde olmalıdır. Hayatta yapılması gereken veya yapılmaması gereken bazı kuralları vardır ve bu kurallara uyulduğunda yaşamın engelleri ve düşmanlıkları ortadan kalkar (Nietzsche, 2010e, s. 30).

Nietzsche, ahlakın belirli gayeler için araç şeklinde kullanıldığını belirtirken, temelde değerlerin yeniden değerlendirilmesinin zeminini yaratmaya çalışmaktadır. Nietzsche'ye göre ahlak, değerler sistemidir: “ahlaklılık dendiğinde, ben bundan bir yaratığın yaşam koşullarıyla kısmen uyuşan bir değer takdir sistemini anlıyorum” (Nietzsche, 2010b, s. 190). O, çöküşe neden olan ahlakın insana verdiği zararı belirlemeyi kendisine görev edinmiştir (Nietzsche, 2010b, s. 213).

Nietzsche bu görüşleriyle hem Batı Metafiziğini eleştirmiş hem de Hristiyanlığın dünya görüşünü eleştirmiştir. Bu eleştirdiği iki durumun sonucunun da nihilizm

olduğunu ve kendi çağının da nihilist bir çağ olduğunu belirtir: “Nihilizm kapıda bekliyor: Nereden geliyor bütün bu misafirlerin en tekin olmayanı?” Nietzsche’ye göre nihilizm; “en yüksek değerlerin kendi kendilerini değersizleştirilmesi, amacın kaybolması ve niçin sorusunun cevapsız kalması” şeklinde tanımlanır (Cevizci, 2009, s. 556; Nietzsche, 2010b, s. 25).

2.2. Nietzsche’de Temel Kavramlar

2.2.1. Ebedi Dönüş ve *Amor Fati*

Yolun iki tarafı vardır. Burada iki yol bir araya gelir; hiç kimse bugüne kadar yolların sonuna kadar gidememiştir. Bu uzun sokak sonsuz bir şekilde devam etmektedir. Diğer uzun sokak da sonsuz gibidir ve dışarıya açılır. Bu yollar birbirleriyle çatışıyor, neredeyse çarpışıyorlar ve birleştikleri yer bu kapının altındaki yoldur. Bu yolun adı da An’dır (Nietzsche, 2006, s. 125).

Nietzsche’ye göre, koşabilen her şey bir kez bu şekilde koşmak zorundaydı, olabilecek her şey bir kez olmak, bitmek ve sonra geçmek zorundaydı. Ve her şey daha önce var olsaydı, bu yol da daha önce olmalıydı. Böylece her şey kendisine ve birbirine o kadar sıkı sıkıya bağlıdır ki, *an* tüm gelecekleri arkasından sürükler (Nietzsche, 2006, s. 126).

Her şey, Nietzsche’nin inancına göre, ortaya çıkar ve sonsuza dek tekrarlanır. Onun düşüncesine göre bu döngüden kaçmak mümkün değildir. İnsanın tekerrür düşüncesine katlanabilmesi için ahlaklılıktan sıyrılması, acı faktörüne karşı yeni araçlar koyması, aşırı kaderciliğin karşısına belirsizlik ve deneysellik koyması, gereklilik anlayışını, *istencin* ve *kendi içinde bilgiyi* ortadan kaldırması gereklidir. İnsanın bilincinin en yükseldiği an ise Üst İnsanı yarattığı andır. Nietzsche’ye göre dünya ne bir amaca sahiptir ne de beklenmedik sonuçları vardır. Eğer bir amaç veya sonuç olsaydı, ona şimdiye kadar ulaşılmış olurdu. Yani, eğer bir şey dünyanın oluşumunu durdurabilir ve varoluş yeteneğini ele geçirebilseydi, her şey çok önceden sona ermiş olurdu. Tin, dünyanın bir parçası olarak, dünyanın bir amacı veya sonu olmadığını gösterir. Ancak, dünya sonsuz bir güç kaynağı değildir. Bu nedenle sürekli olarak kendini yenileme yeteneğinden de yoksundur. Eğer sonsuz bir güç yoksa, enerjinin korunması önemlidir. Bu enerji korunum yasası, sonsuz ve ebedi tekrar gerektirir (Nietzsche, 1967, s. 545-547).

Ebedi dönüş kavramı, Nietzsche'ye göre yaşamın tamamen kabul edilmesini ifade eder. Nietzsche'ye göre, yaşamı onaylarken yaşadığımız her anı ve deneyimi tamamen kabul etmeliyiz. Nietzsche, asıl önemli olanın yaşadığımız anlarda ne yaptığımız, yaşamımıza nasıl anlam kattığımız ve bu deneyimlerden nasıl keyif aldığımız olduğunu savunur. Ona göre, yaşamımız tek ve özgündür. Eğer sonsuz bir döngü içinde tekrar tekrar yaşamımızı yaşama fırsatımız olsaydı, yine aynı yaşamı aynı şekilde deneyimlerdik çünkü Nietzsche'ye göre şu an yaşadığımız yaşam, bize verilmiş olan tek yaşamdır (Nietzsche, 2019, s. 330).

Nietzsche'ye göre, farklı bir sonraki yaşamın düşüncesi, mevcut yaşam kalitemizi düşürür. Şu an içinde bulunduğumuz yaşamın değerini takdir etmeliyiz. Ebedi dönüş kavramı, yaşamın tek ve kişiselleştirilmiş bir deneyim olduğunu vurgulayarak, yaşamı kabul etmemiz için bir davettir. Bu düşünceyle birlikte pişmanlık gibi bir hisse de yer yoktur. Nietzsche, pişmanlığın aynı hatayı iki kez yapma anlamına geldiğini savunur. İlk hata, yapıldığında gerçekleşmiştir ve artık geri dönülemez. İkincisi ise pişmanlık hissedildiğinde meydana gelir. Nietzsche'ye göre, insan kategorik olarak iyi veya kötü değildir, ancak hatalarını ve yanlışlarını zamanla öğrenerek olgunlaşır. Ona göre, tesadüf gibi görünen olaylar bile aslında kişinin kendi yaşamının zorunlu parçalarıdır ve bu tesadüf bile kişinin kendisine aittir (Nietzsche, 2010a, s. 172).

Nietzsche'nin Üst İnsan kavramının en önemli özelliği, yaşamın tamamını kabul edebilme yeteneğidir. Hayatımızı öyle bir şekilde yaşamalıyız ki, tüm anları eksiksiz bir şekilde tekrar yaşamak isteyelim. Nietzsche'nin temel amacı, değer oluşturmaktır. Dönemindeki toplumsal çürümeyi gözlemlemiş ve değer yaratma yolunu benimsemiştir. Geçmişe baktığımızda, büyük değişimlerin ve ilerlemelerin genellikle acı ve zorluklar sonucunda ortaya çıktığını görebiliriz. Nietzsche'ye göre, sadece iyi şeyleri değil, acıları ve zorlukları da kabullenmeli ve istemeliyiz. Nihilistler, Nietzsche'nin ebedi dönüş olarak adlandırdığı bu fikri istemezler. Çünkü onlar, istedikleri gibi bir dünyanın var olmadığını düşündükleri için, Bengi Dönüş'ü anlamsız bir hayatın sonsuz tekrarı olarak görürler (Nietzsche, 2010b, s. 58). Nietzsche'nin ebedi dönüş kavramı, aslında nihilizmi aşmak ve yaşamı olumlamak için bir umuttur. Ebedi dönüş, insanın kendi kaderini sevmesi anlamına gelir.

Ebedi dönüş mümkün olduğunda, her şeyin gerçekleşmesine izin vermek anlamına gelir. Bu da *amor fati*'yi (kader sevgisini) gerektirir. Güçlü ve mutlu bir kişi,

anın sürekli tekrarını isteyen kader sevgisini yani *amor fati*'yi bulur (West, 2008 s. 22). Nietzsche, *amor fati*'yi, insanın büyüklüğünün bir örneği olarak görür. Ona göre, insanın kadere katlanması değil, onu sonsuza dek sevmesi ve kendi acı çılgınlıklarını yok etmesi gerekmektedir. Bu yüzden onun kaderin onu terk etmesini değil, daha büyük bir kaderi elde etmesini diler. Nietzsche için varoluşun anlamı, mevcut deneyimin dolaysızlığında yatar. Bu ebedi dönüş öğretisi, bir şekilde erişilebilir olanı onaylamak için onun en yüksek formülüdür. Burada ebedilik demek, sonsuz zamanla ilgili değil, anın yoğunluğuyla ilgilidir.

Nietzsche'ye göre, bir anı kabul ettiğimizde yalnızca kendimizi değil, varlığımızı da kabul etmiş oluruz. Bu, mutluluğumuzun titreştiği ve bir ses çıkardığında, bu olayın gerçekleşmesi için sonsuz sürenin kullanılması gerekir. Aynı şekilde, bu tek onay anında sonsuz süre boyunca iyi, kurtulmuş, haklı ve onaylanmış kabul edilir (Nietzsche, 2010b, bl. 1032, s. 631).

Nietzsche *amor fati*'yi açıklamak adına *Geist*'in üç dönüşümünü aktarır. İlk olarak, Platoncu ahlak geleneğine uyan ve bu nedenle özgür olmayan bir insanı temsil eden bir Deve vardır. İkinci olarak, özgür ve isteyebilen bir insanı temsil eden bir Aslan vardır. Son olarak da yeni değerler oluşturan ve hayatı olumlayan bir insanı temsil eden bir Çocuk vardır. Dönüşümün en üst kademesinde bulunan Çocuk, yaşamı olduğu şekliyle kabul ederek *amor fati* durumuna yükselecek ve Üst İnsan seviyesine ulaşacaktır (Nietzsche, 2019, s. 19-20).

2.2.2. *Geist*'in Üç Dönüşümü ve Üst İnsan

Nietzsche'den önceki filozoflar, insan davranışları ve bu insan davranışlarının ahlaki temellendirmeleri üzerinde durarak görüşlerini ortaya attılar. Oysa Nietzsche ahlaki değerlerin temellendirmelerini değil, ahlaki değerlerin işlevlerinin katmanlarını inceleyerek bu değerlerin oluşturduğu insan tiplerini incelemiştir. Nietzsche üç tür insandan bahseder. Bunlar; Sürü İnsanı, Özgür İnsan ve Üst İnsandır. Bu insan tiplerini de *Böyle Söyledi Zerdüşt* isimli eserinin “Üç Dönüşüm Üzerine” adlı kısmında sırasıyla Deve, Aslan ve Çocuk olarak aktarmıştır.

2.2.2.1. Deve

Dönüşümün ilki *Devedir*. Deve döneminde, yani dönüşümün bu ilk döneminde, değer yargıları ile yüklendiği dönemde, sorgulama ve düşünme yoktur. Deve bu yükleri yüklenmeye isteklidir ama yüklendiği bu değerlerin ağırlığı altında da ezilir. Devenin ruhu hastadır ve kendisini iyileştirmek isteyen kimseler için de kulağı sağırdır. Bir yük hayvanı olan deve çölde kullanıma elverişlidir. Burada kullanılan deve simgesinin, dolayısıyla çöl ya da çöl yolculuğuyla da ilişkisi vardır. Çöldeki aç, susuz ve sert hava şartlarıyla boğuşarak ilerleme bu dönüşümdeki Deve ile ilişkilidir. Sürü İnsan tipinin Deve ruhuna sahip olduğunu belirtmiştik. Bu Sürü İnsanın hayatı da tıpkı deve gibi aç, susuz ve sürekli bilgiyi yüklenerek geçer. Bu tip, hayatı aynı çöl misali ya bunaltan ve kavuran bir sıcaklık altında yahut sert soğuk şartlar altındaymış gibi acı çekilen bir yer şeklinde algılar. Dolayısıyla Deve; acı merkezlidir, yaşamı olumsuzlar, inkâr eder ve onun özgürlüğü elinden alınmıştır (Nietzsche, 2019, s. 19-20; Dürre, 2017, s. 67).

Nietzsche'ye göre, uzun bir vakit aynı koşullarda, aynı iklimsel durumda, aynı toprakta, aynı tehlike durumunda, aynı korkular ve aynı ihtiyaçlar altında yaşamını sürdüren insanlarda, bu yaşananlardan dolayı oluşmuş ortak bir ruh (ulus) ve bu ortak olan ruhu dile getiren bir değer yargıları tablosu oluşur. Bu durumda olan bir kişinin değerlendirme şekli, şeyleri iyi veya kötü olarak nitelendirme şekli hem o kişinin ruhsal durumunu hem de kişinin içinde bulunduğu topluluğun neleri varlık şartı ve temel ihtiyaç olarak gördüğünü açığa çıkartır. Bunun sebebi ise, topluluk veyahut sürü yaşamında, sürü teklerinin yapıp ettiklerinde ortaya çıkan özellikler ile sürünün özelliklerinin büyük ölçüde örtüşmesidir. Nietzsche'ye göre, Sürü İnsanı, kendisine özgü değerlendirmesi olmayan, yaşadığı toplumda geçerli olan değer yargılarını sorgusuz sualsiz benimseyen, tüm hareketlerinde ve değerlendirmelerinde bu geçerli olan ahlaka sığınan, ona göre hareket eden ve onun gözlükleriyle düşünen insandır. Sürü İnsanı, içinde yaşamış olduğu, benimsediği toplumdaki ahlaki değerlerin içinde hapsolmuş durumdadır ve bunun dışarısına çıkıp özgürleşmeyi düşünmez. Geçerli olan ahlaki anlayış kişinin kendisine ne emrediyorsa kişi onu yapar, özgürleşebileceğinin bilincinde bile değildir (Nietzsche, 2010b, s. 202-204; Özcan, 2016, s. 279-280).

Sürü İnsanı, her daim tembel ve korkaktır, dolayısıyla her zaman geleneklerin arkasında saklanır. Bu geleneklerin ve dolayısıyla da geçerli olan ahlakın değer yargılarının en büyük savunucusu ise sürü başıdır. Sürü başının toplumsal anlamdaki

konumu veya etiketi önemli değildir, herhangi bir etikete sahip olabilir, ama her sürü başında ortak olan önemli bir nokta vardır ki, o da her sürü başının geçerli olan ahlaki değerleri baş değer olarak gösterip, tüm değerlendirmelerin ve davranışların buna uygun bir biçimde gerçekleşmesini istemesidir. Bu durumdan ise hem sürü teklerinin (kişilerin) hem de sürü başının çıkarı vardır. Kuçuradi'ye göre (2016, s. 30-31) hem sürü tekleri hem de sürü başı için aslında bu geçerli olan ahlaki değer, birkaç manada bir araçtır. Öncelikle, sürü tekleri toplumda daima çoğunluğu oluşturduğundan dolayı bir güçtür. Sürü teki, belirli bir sürünün üyesi olarak bu güce sığınır, burada kendisini güven içinde hisseder ve sürünün değerlerini benimsemesiyle de iyi insan idealine ulaşarak rahat bir biçimde yaşamını sürdürür. Sürü teki, herhangi bir çaba sarf etmeksizin değer yargılarına ulaşır, bunları diğer sürü teklerini ve sürü başlarını ya da farklı düşünceleri veya farklı ahlaki yargıları, bilhassa özgür, ahlak dışı kişileri yargılamak için bir araç, bir silah olarak kullanır. Gerektiğinde onları bu kullandığı silahla korkutur, sindirir veya onları ezer. Bunu başaramadığında ise, onları kötü şekilde nitelendirerek toplumdan dışlar. Aslında bu açıdan bakıldığında, bu durum, çokların azlara karşı verdiği bir savaştır (Nietzsche, 2010b, s. 200-202).

Nietzsche'ye göre, insanlık tarihi boyunca, çoklar azlara karşı daima başkaldırmış, insan ile ilgili her şeyi yeni baştan, kendilerinin, yani sürünün ve sürü tekinin faydasını koruyacak bir biçimde değerlendirmiş, ortaya yeni bir değerler tablosu (iyiler-kötüler) ve sürü ahlakı denilen şey çıkmıştır. Bunun sonucunda, hem erdemlere sürünün yararını muhafaza eden bir anlam yüklenmiş, hem de bu belirli bir topluluğun faydasını ve bakış açısını gözetken yeni tablo, tüm insanlara ve onların yapıp etmelerine değer biçmenin, onları değerlendirmenin yegâne aracı haline getirilmiştir. Nietzsche'ye göre, bu çokların azlara karşı mücadelesinin arkasında üç temel güdü bulunmaktadır. Bunlar: “1) Sürünün güçlülere ve bağımsızlara karşı iç güdüsü; 2) Acı çekenlerin ve cılız insanların mutlu insanlara karşı olan tabii güdüsü; 3) Orta [Alelade] insanların kuraldışı insanlara karşı olan tabii güdüsü” (Nietzsche, 2010b, s. 198-199).

Nietzsche, bu temel güdülerden de yola çıkarak, üç tip sürü insanından bahseder. Bu üç tip Sürü İnsanı; ‘sıradan, günlük, son insan’, ‘zavallı, cılız insan’ ve ‘orta insan’dır. Bu sürü insan tiplerini de kısaca açıklamakta fayda vardır.

Nietzsche'nin düşüncesine göre, günlük, sıradan ya da son insan şeklinde ifade edilen insan tipi, ‘kültüre’ fazlasıyla önem veren ‘modern’ insana karşılık gelmektedir.

Bu insan tipi, kendi kendisini küçümseyemeyen, kendi kendisine gülemeyen, bilimi baş değer sayan ve bilime sonsuz bir biçimde güvenen, her şeyi sıradan hale getirip ‘popüler yapan’ modern insandır (Kuçuradi, 2016, s. 37). Modern insan topluluğu içinde yer alan son insan tipi, aynı zamanda, eşitliğe de büyük önem veren sosyalist bir insandır. Çobanı olmayan bir sürü istemektedir, herkesin aynı şeyi istemesini, kimsenin ne zengin ne de fakir olmasını istemektedir (Nietzsche, 2019, s. 11-12).

İkinci Sürü İnsan tipi ise, zavallı, cılız insan, “baskı altında olan, ezilen, acı çeken, özgür olmayan, kendisine güvenmeyen, yorgun” insandır. Bu insan tipinin kendisine baş değer saydığı değerler ise, “sıcak yüreklilik”, “sabır”, “çalışkanlık” ve alçakgönüllülükle bağlantısı olan “yakınını sevmek”, “*alturism* [özgecilik] ve birlikte acı çekme”dir. Bunun nedeni ise, var olmanın baskısına dayanmak için tek yol olarak bunları sığınak olarak görmesidir. Toplumda bu tür zavallı, cılız insanların temsilciliğini yapan, onlara “tabiata aykırı insan idealini, bilmeyi gereksiz bulan” insan idealini sunan kişi, genel anlamda din ile ilgisi bulunmayan ‘rahip’tir, sözde ‘ulu kişi’dir. Bu türden sürü başları ise, aslında kendisi hasta olan doktora benzerler. Bu cılız insanlar aslında ne kendilerinin yüklerini hafifletebilirler ne de başkalarınınkini. Onlar, başkalarına sevinç verme gibi yollar ile küçük sevinçler verirler (Kuçuradi, 2016, s. 38-43). Nietzsche, *Böyle Söyledi Zerdüşt* isimli eserinin “Rahipler Üzerine” isimli kısmında Zerdüşt’ün ağzından şu şekilde ifadelerde bulunuyor: “İçim parçalanıyor şu rahiplere. (...) Oysa ben acı çektim ve çekiyorum onlarla birlikte: tutsaktırlar onlar benim gözümde, damgalıdırlar. Onların kurtarıcı dedikleri kişi sıkı sıkıya zincirlemiş onları: – Sahte değerlerin ve kuruntu-sözlerin zincirleriyle! Ah, birisi de kurtarıcılarından kurtarsaydı onları!” (Nietzsche, 2019, s. 86).

Nietzsche’ye göre, Avrupa toplumlarında, birbirine zıt gibi görünen sıradan insanın “öte dünyasız, modern bilim” ideali ile “öte dünyalı” cılız insanın “çileci ideali” yaygınlık kazanmıştır. Bunun temel nedeni ise, bu idealler, sürü insanını “nihilizmden” kurtarmak için bir yol göstermektedir. Sürü İnsanı, nihilizmden kurtulmak, sakınmak için ya Tanrı’ya ya da onun yerini alabilecek bir şeye, mesela bilime veya bir vatana ihtiyaç duymaktadır. Sıradan insan tipi bilime sığınırken, cılız insan ise Tanrı’ya, dine sığınmaktadır (Kuçuradi, 2016, s. 45-46).

Üçüncü Sürü İnsan tipi ise, “ortayı ve orta olmayı” baş değer olarak gören, kendisine özgü bir rengi olmayan ve insanlar arasında fark olduğuna dair düşünceden

korkan “hoca, âlim veya üniversite profesörü” tipidir (Özcan, 2016, s. 283-284). Bu tipteki orta insanların modern insanlardan farkı, kendi köşelerine çekilmeleri, etliye sütlüye karışmaksızın hayatını sürdürmeyi tercih etmeleri ve nesnel olduklarını iddia etmeleridir. Orta insanların olumlu özellikleri; çalışkan olma, düzenli ve ölçülü olma, diğer insanların ihtiyaçlarını bilebilme iken, orta insanlar, soylu olmama, sayılma ve kendisine önem verilmesi ihtiyacında olma gibi birtakım olumsuz özelliklere de sahiptirler (Özcan, 2016, s. 283-284).

Nietzsche’nin bahsetmiş olduğu bu üç tip Sürü İnsanın ortak noktası, aslında hepsinin, insanın yapıp etmelerini; bilgiyi, sanatı, bilimi, dini, tarihi, felsefeyi... tek kelimeyle değerleri, sürü teki olarak ayakta durmalarını sağlayacak ve varlığını duyurmasını sağlayacak bir biçimde değerlendirerek bir ahlaki değer tabloları oluşturmalarıdır.

2.2.2.2. Aslan

İkinci dönüşüm Deveden Aslan’a geçiştir ve bu dönüşüm yine çölde gerçekleşir. Aslan yapı olarak güçlü ve yırtıcı olduğundan *Geist*’in bu tarafı da Devenin yüklenmiş olduğu bilgi – değer tablolarını paramparça eder. Aslan’ın kükremesi aslında onun özgürlüğünü ilan edişidir. Bu sebeple de insan tipi olarak Özgür İnsanı simgeler. Aslan da Deve gibi çöldedir fakat buradaki çöl metaforu artık değişmiştir. Aslan için çöl artık Devenin aksine acı merkezli bir yer değil, bu acı merkezli yerden kurtulduğu bir yerdir. Artık çöl, Aslan’ın bir yaşam alanıdır. Çöl aslında ona sınırsız imkânlar sunulabilecek bir yerdir fakat orası hala çöldür, dolayısıyla da henüz yeni bitkiler yeşerememiştir. Aslan bu yeni bitkileri üretebilecek, yaratabilecek güçten henüz yoksundur. Aslan bunlara ek bir de Ejderha ile savaşmaya mecburdur.

Hangisidir büyük ejderha, tinin artık efendi ve tanrı diye adlandırmak istemediği? “Yapmalısın,” der büyük ejderha. Oysa, “İstiyorum,” der aslanın tını. “Yapmalısın” çıkar yoluna, altın gibi ışıltayarak, pullu bir hayvandır o ve “Yapmalısın” parıldar altın gibi her pulunun üzerinde. (Nietzsche, 2019, s. 20)

Burada Nietzsche’nin ejderhadan – ejderden neyi anlatmak istediğine bakmak gerekir. *Geist*’in Deveden Aslan’a geçiş sürecinde, Aslan bir Ejderha ile karşılaşır. Bu, “Yapmalısın” Ejderhasıdır, “şunu yapmalısın, bunu yapmalısın, yapmazsan şöyle olur” biçiminde konuşur. Yapmalısın Ejderhası altın pullar ile donanmıştır, bunun anlamı ise toplumdaki tüm bireylerin kutsal olarak gördüğü değerleri taşımakta olduğudur.

Herkesin onu kutsal olarak görmesi, onu güçlü ve görkemli hale getirir. Binlerce yıllık değerler (değer yargıları, değer tabloları) bu altın pulların üzerinde parıldar. Ejderhaya göre artık karşısındakinin *istiyorum* demesine olanak yoktur, tüm bireyler söylenen şeye uymak zorundadır ve ona karşı çıkamaz. Eğer bu değerlere uygun yoluna devam ederse *iyi* olarak, eğer bu değerlere uymaz ve ona karşı çıkarsa da *kötü* olarak niteleneceklerdir. Nietzsche, yeni değerler yaratmada ilk başta bir *Kutsal Hayır* denmesi gerektiğinden bahseder. Bu *Kutsal Hayır* ile Aslan, devenin kabul etmiş olduğu tüm şeylerden vazgeçmelidir ki yeni değerlere ulaşabilsin. Aslan eski değerlere bir *Kutsal Hayır* deyip sırt çevirmiştir, fakat yeni değerler yaratabilecek güçte de henüz değildir. Onun yapabileceği, kendine özgürlük yaratmaya yeter. Aslan pasif nihilist değil aktif nihilist olmalı ve çaba göstermelidir. Bu ifadeyi daha anlaşılır kılmak için, Aslan'ın karşılığı olan Özgür İnsanı açıklamak gerekmektedir.

Nietzsche'ye göre, Özgür İnsan, ahlakdışı, ahlaksız insandır, yani sürünün ahlaki değerlerine, kendisine sunulmuş bu çöküntü değerlere “Hayır!” diyen kişidir. Özgür İnsan, içinde yaşamış olduğu sürüden kopup kendi yolunu arayan, bütün şeyleri yeniden kendi gözleriyle görmek isteyen kişidir (Nietzsche, 2003, s. 15). Fakat, Özgür İnsan olmaya gidilen yol, fazlasıyla dolambaçlı ve herkesin üstesinden gelemeyeceği ölçüde büyük güçlüklerle dolu bir yoldur.

Özgür İnsan olabilmek için gereken ilk adım *büyük kopmadır*. Büyük kopmayı getiren şey ise, kişinin, içinde yaşadığı topluluğun veya çağın baş değer olarak gördüğü değerlerin dayanıksız olduğunu, bunların yalnızca belirli bir sürüye ait değer yargıları olduğunu fark etmesi ve bunun neticesinde de tüm bunlara ‘Hayır!’ demesidir. Aslında büyük kopma, bir kişinin o ana kadar kendisini yaşama ve içinde bulunduğu topluma bağlayan tüm bağlarını koparmasıdır. Nietzsche'ye göre büyük kopmanın yaşandığı durum, aynı zamanda bir hastalıktır. Kişinin, hayır deyip, fakat hayır diyerek yıkmış olduğu şeylerin yerine neyi koyacağını bilememe durumunun getirdiği bir hastalıktır bu. Böyle bir kişi, gücü ister, kendi kendisini yönetmeyi ister, fakat henüz bunu nasıl gerçekleştireceğini bilmez. Bu durumda olan bir kişi, aslında bir yol ayrımına girmiş demektir. Kişi, ya her şeyin boş, anlamsız, değersiz ve yalan olduğunu düşünerek *pasif nihilizme* saplanıp kalır (Nietzsche, 2002, s. 22-23) ya da hayır demiş olduğu değer yargılarını kırıp yok ederek kendi yolunda ilerlemeyi sürdürür. Kişi ancak bu ikinci yolda bir noktaya geldiğinde, kendi kendisini iyileştirmeye, kendisiyle hesaplaşmaya,

sadece kendisine özgü olan bir yolu bulmaya çalışır ve dolayısıyla da *aktif nihilizm* yoluna girer. Sadece bu aşamayı geçen kişi, kendisine özgü olan o yolu görür, çağında veya yaşadığı toplumda egemen olan değerleri ve değerlendirmeleri bir tarafa iter ve özgür bir kişi olur. Bu kişi, yaşamın bütününe değil, sadece belli değerlere sahip olan modern dünyanın anlamsız ve değersiz olduğunu görür (Nietzsche, 2002, s. 30).

Özgür İnsan, insan dünyasına, onun yapıp etmelerine, kendi bakış açısıyla yaklaşır. O, insan ile ilgili bütün şeylerin en başından değerlendirilmesinin gerektiğini, aslında insanın ve yaşamının kendisine özgü bir değeri olduğunu ve dolayısıyla da tüm bunlara sürünün kendi çıkarı açısından yüklemiş olduğu değerlerin dışında da bakılabileceğini fark eder. Bunu fark etmesi ile birlikte, tamamıyla özgürleşir ve nihilizm tehlikesinden kendisini kurtarır. Tüm bu fark etmelere rağmen, özgür insan, yeni değerler yaratabilecek bir durumda değildir. Fakat kendisi yeni değerleri yaratmasa bile, bu yeni değerleri yaratabilecek kişilerin, yaratıcı kişilerin yolunu açabilir. Özgür İnsan, başarılarıyla yeni değerleri ortaya koyanların yani trajik insanların yolunu açan insandır. Dolayısıyla onun kendisine görev edindiği tek bir işi vardır ki, o da trajik insanlara yolu açmaktır (Kuçuradi, 2016, s. 62-63).

2.2.2.3. Çocuk

Üçüncü dönüşüm ise Aslandan Çocuğa geçiştir ve bu dönüşümün sonudur. *Böyle Söyledi Zerdüşt*'te Nietzsche Zerdüşt'ün ağzından bize Çocuğun özelliklerini anlatır. Çocuk masum ve unutkandır, bir yeniden başlama, oyun ve 'Kutsal Evet' deyiştir. Çocuk aslında Üst İnsanı simgeler. Onun 'Kutsal Evet'i aslında yaşama – hayata evet deyiştir, yaşamı onaylamadır. Çocuk'un hayal gücü çok geniştir, sürekli üretir. Masumluluğu ve yeniden başlaması, eski değerleri unutarak kendi değerlerini yaratması anlamındadır. Çocuk, Deve ve Aslan'da bitki yeşermeyen çölü artık ormana dönüştürebilecektir. Yaşam artık bir oyun haline gelecektir onun için.

Nietzsche'ye göre Üst İnsan, kendisini tanıyan, dünyayı kazanıp kendi anlam dünyasını yaratmak isteyen ve yaratan insandır. Yani Üst İnsan, olan biteni kendi gözleriyle görüp değerlendiren, onları yorumlayan ve kendi değerlerini yaratabilecek güce sahip olan insan tipidir. Bunu gerçekleştirebilmesi için de kişinin kendisini ve her şeyi yadsıması gerekir ki, bu kişinin nihilizm aşamasına gelmesi dolayısıyla çok önemlidir. Çünkü kişinin bu yadsımayı gerçekleştirmesi nihilizm aşamasında gerçekleşir. Kişinin Aslan tipinden Çocuk tipine geçebilmesi, yükselebilmesi için

hayatın içindeki Apolloncu ve Dionysosçu unsurların bir aradalığını fark etmesi ve bu durumu kabul etmesi gerekir. Nietzsche'ye göre, kişinin hayatın acı yanlarını görerek bunu kabul etmesi aslında hayatı kucaklayan bir 'Kutsal Evet'tir. Bu doğrultuda baktığımızda ise Üst İnsan, sürüye ve onlarla ilgili her şeye 'Hayır' diyen, ancak aynı zamanda da hayatı olumlu bir şekilde kabul eden insandır (Nietzsche, 1995, s. 34; Yılmaz, 2018, s. 37).

Üst İnsan, kanun koyucu insandır (Baykan, 2008, s. 136). Onun belirlediği değerler, kendisi için ve ebedi olmayacak türden değerlerdir. Üst İnsanın değerlendirmeleri, her türden dışsal belirlenimin dışındadır. Kendi fikirleri vardır ama başkalarının fikirlerini bu fikirlerle değerlendirmez. Çünkü yaptığı şeylerin değeri ona aittir. Aksi halde davranırsa sürüden farkı kalmaz. Her insanın düşüncesine göre, tüm değerlendirmeler ve fikirler göreceli olarak değişir. Üst İnsanın da kendi düşünceleri göreceli olarak değişir. Bu yüzden, sürünün kesinlikle doğru olduğunu düşündüğü düşünceleri de bozmak ister. Hiçbir kesin şekilde ahlaki değerlendirme Üst İnsana ait olamaz. Aynı zamanda Üst İnsan, kendi seçtiği ahlakın dışında başka bir şeyi değerlendirmez ve başkaları tarafından da değerlendirilemez. Bu şekilde düşündüğümüzde, sürü tarafından kötü olarak adlandırılan Üst İnsan aslında kendi doğru ve yanlışını belirleyen kişidir.

Nietzsche'ye göre, "hedef 'insanlık' değil, 'insanüstü insandır'", yani Üst İnsandır (Nietzsche, 2010b, s. 615). Üst İnsan, sürünün peşinden gitmeyi kabul etmez ve Nietzsche felsefesinde nihai hedef, Üst İnsana ulaşmaktır. Kişinin bu hedefe ulaşabilmesi insanlık için değil, kendini gerçekleştirme ve hayatını belirleyici yönde ilkeler yaratma ediminde bulunması yoluyla gerçekleşir. Hedef eğer Üst İnsan ise, bu durum aslında başka bir ilkeye hizmet etmeyi de reddeder. Bu durumda kişi kendi geleceğini kendisi belirler. Nietzsche'nin felsefesinde bu, kişinin kendisini gerçekleştirme ve kendisini ebedi kılması olarak nitelendirilir (Nietzsche, 2010b, s. 615).

Üst İnsan, kendi değerlerini yaratmasının yanı sıra aynı zamanda, koymuş olduğu ilkelerin, değerlerin sonsuz olamayacağının bilincine varmalıdır. Böylece Üst İnsan, yaşamsal süreç boyunca devamlı yeniden değerlendirmeler yapan, mutlak ilkeler koymayan insan tipidir.

Sonuç olarak kısaca şunlar söylenebilir. Nietzsche, *Böyle Söyledi Zerdüşt* eserinde *Geist*'in üç dönüşümünden bahseder: Deve, Aslan, Çocuk. Deve döneminde, yani *Geist*'in ilk döneminde, değer yargıları ile yüklenilmiştir, sorgulama ve düşünme yoktur; aslan döneminde ise insan, kalıplaşmış değer yargılarından kurtulur, fakat bulunduğu toplumda yaşamaya devam eder ve artık sorgulama yaptığı için kötü olarak kabul edilir; son olarak ise, Çocuk dönemi yeni değerlerin oluştuğu ve kalıplardan tamamen kurtulan Üst İnsan aşamasıdır.

Nietzsche'nin *Geist*'in dönüşümü görüşü ile değerlerin yeniden değerlendirilmesi düşüncesini ortaya koymuştur. Özellikle Platon ve Hristiyan ahlakının yerleşik değerlerine karşı çıkmış ve değerlerin yeniden değerlendirilmesini savunmuştur. Şimdi Hristiyan karşıtı düşüncesi açıklanacaktır.

2.2.3. Anti Hristiyan: *Deccal*

Nietzsche'ye göre Hristiyan inancında, Tanrı'nın ölümlü bir kadınla çocuğunu yaratması ve dünyanın yıkımını beklemeye çağıran bir bilgeyi kabul etmek gibi şeyler vardır. Hristiyan inancında ayrıca adaletin masum olanı bir kurbanın temsilcisi olarak kabul ettiği, günahların bir Tanrıya karşı işlendiği ve diğer bir Tanrı tarafından ödendiği düşünülür. Bu inanca sembol olarak haç ve ölüm sonrası korkusu da dahildir (Nietzsche, 2010d, s. 112).

Nietzsche, bu inançları geçmişten gelen korkunç şeyler gibi görür ve onlara inanmak mümkün olmasa da inanıldığına dair bir inancın bile olanaksız olduğunu belirtir (Nietzsche, 2012, s. 39).

Nietzsche'nin *Deccal* isimli eseri bütünüyle Hristiyan karşıtı bir bildirgedir. Nietzsche, tanrıbilimcileri de Hristiyanı bulup bunların doğru ile yanlışın değerlerini terse çevirdiklerini söyler. Değerlerin terse dönüşünden anlatmak istediği, yaşamı evetleyen her şeyin rahip kıskacında yanlış, yaşamı hiçleştiren her şeyin ise doğru kabul edilmesidir. Nietzsche'ye göre Hristiyanlık, değerlerin düşmanıdır ve *décadence* bir ahlak sistemine sahiptir. Hristiyanlığın bir sürü hayali kavram yaratarak – ruh, sevap, günah, kurtuluş, Tanrı, tinler vs. – varlığı yadsıdığını, yaşamın anlamına bir hiçlik yüklediğini söyler (Nietzsche, 2018, s. 30).

Nietzsche'ye göre Hristiyanlık, insanlığın silinmez tek utanç lekesidir. Ona göre Hristiyanlık, kilisenin tek faaliyeti olarak asalaklıktır. Kutsallaştırma ideali ile bütün kanı, bütün sevgiyi ve yaşam umudunu yutar. Öte dünya, her gerçekliği inkâr etme iradesi olarak şu ana kadar kurulmuş en gizli komplonun simgesi olarak haç sağlığı, güzelliğe, talihe, cesarete, ruha, ruhun iyiliğine, bizatihi yaşama karşı lanettir; iç yozlaşmadır; intikam almanın tek büyük içgüdüsüdür.

Nietzsche'ye göre, yaşama ebedi olarak evet demek yerine yozlaştırdığı için Hristiyanların Tanrısı, belki de tüm tanrıların en yozlaşmış, en aşağısıdır. Bu sebeple Nietzsche Tanrıda yaşamın, doğanın ve yaşama iradesinin ilan edilmiş düşmanlar olduğunu, Tanrının, dünyeviliğin yalanlanması adına, öte dünya yalanı için formüle edildiğini, Tanrıda hiçbir ve hiçbir istencinin tanrısallaştırıldığını iddia eder (Nietzsche, 1911, bl. 18, s. 24).

İşte tüm bunlardan sebeptir ki Tanrı ölmüştür. Nietzsche, *Şen Bilim'de Tanrının ölümünü* deli adamın hikâyesinde şu şekilde ifade etmiştir:

Adam pazar yerinde haykırarak koşuyordu “Tanrı’yı arıyorum! Tanrı’yı arıyorum!” Kibirli kalabalık Tanrı’nın nereye gitmiş olabileceğini düşündüğünü sorunca -kaçtı mı, belki de göç etmiştir?- Deli gözlerini onlara diker; “Tanrı nereye gider ki?” diye bağırır. “İşte söylüyorum: O’nu öldürdük, sen ve ben. Hepimiz onun katiliyiz!” İyi de bunu nasıl yaptık? Denizi nasıl boşaltabildik? Karayı denize bağlayan bu zinciri çözdüğümüzde ne yapmış olduk? Şimdi nereye gidiyoruz? Bütün güneşlerden uzağa mı? Durmadan düşmüyor muyuz? Öne, arkaya, sağa, sola, her yere düşmüyor muyuz? Hâlâ bir yüksek ve alçak kavramı var mı? Sonsuz bir hiçbirlik içinde aylak aylak dolaşmıyor muyuz? Yüzümüzde boşluğun nefesini duymuyor muyuz? Hava şimdi daha soğuk değil mi? Geceler gittikçe daha fazla karanlıklaşıyor mu? Tanrı öldü! Tanrı öldü! Onu öldüren biziz! Hayal edilemez ama önüne de geçilemez bir olay insanlığı köklerinden koparmış, yeryüzüne fırlatmıştı elbette ve ıssız bir evrende oradan oraya savrulmaya bırakmıştı. İnsanlara önceden yön duygusu olarak verilmiş her şey yitmişti. Tanrı’nın ölümü, benzeri görülmemiş bir ümitsizliğe ve şaşkınlığa yol açtı. “Gökte ve yerde olan var mı hâlâ?” diye haykırdı deli acı içinde. “Sonsuz bir hiçbirlikte yuvarlanır gibi, yoldan çıkmaz mıyız?” Biz, katiller kendi aramızda birbirimizi nasıl teselli edebiliriz? Dünyanın bugüne kadar sahip olduğu en kutsal ve en güçlü şey kanlı bıçağımızın altında can verdi. Bizi bu kandan kim temizleyecek? Hangi su, bu kanı temizleyebilir? Bu suçun cezasını nasıl ödeyeceğiz? Hangi kutsal oyunu icat etmek zorunda kalacağız? Bu eylemin büyüklüğü bizim için fazla büyük. Yalnızca ona layıkımız gibi görünmek için, bizim Tanrı olmamız gerekmez mi? (Nietzsche, 2011, s. 130)

Heidegger’e göre Nietzsche, Tanrı öldü sözüyle, en yüce değer olarak görünen değerlerin yeniden değerlendirilmesi bilincini başlatır. İnsan bu bilinçle daha yüksek bir tarih dilimine geçer çünkü burada değerleri ortaya koyma, güç istenci, gerçeklik ve tüm şeylerin varlığı olarak deneyimlenir ve benimsenir. Bunun sonucunda, modern insan,

kendini güç arzusuyla hareket eden biri olarak kabul eder, benlik bilincinin son adımını tamamlar ve kendisini güç istencinin uygulayıcısı olarak görür. Yani artık geleneksel değerlerin evrensel mutlaklığı yoktur. Bu değişim, kişilerin yeni değerler ve anlamlar arayışına girmesine neden olur. Dolayısıyla, bu yeni değerlerin bilincini taşıyan modern insan, geçmişin normatif değerlerine bağlı kalmadan kendi değerlerini belirler. Bu, modern insanın benlik bilinci, geçmişin sınırlayıcı değerlerinden kurtulup kendi değerlerini belirlemesiyle elde edilir. Bu durum geleneksel kabullerin sona erdiği ve insanın kendi özgür iradesiyle hareket ettiği anlamına gelir (Heidegger, 2002, s. 89).

Burada *güç istenci* kavramını daha detaylı anlatmakta fayda var.

2.2.4. Güç İstenci

Nietzsche, kişiyi yok etmeyen şeyin onu daha güçlü hale getireceğini savunur ve ona göre, basit kişi alçak olanı, yoksul kişi yapay olanı, sıradan insan ise vasat olanı kendinden üstün görür. Böylelikle ahlak tarihinde, kölelerin ve ezilenlerin, hastaların ve sıradanların kendi faydalarına uygun değer yargıları oluşturmayı denemek için bir güç iradesi göstermişlerdir (Nietzsche, 2010b, bl. 400, s. 268). Bu güç arzusıyla, en zayıf, en kurnaz yaratıklar, daha aptal güçlere hükmeder ve onları bastırır.

Nietzsche için güç istenci, dünyevi olan maddi bir güç istenci anlamına gelmez. Tersine, Nietzsche'nin psikolojik çalışmaları, engellenen karşı konulamaz güç arzusıyla diğerlerine zarar vermeye ihtiyaç duyan kişilerin güçsüz kişiler olduğunu göstermeyi amaçlar. Bunun nedeni, güçlünün bu şekilde eylemde bulunmasına ihtiyacının olmamasıdır. Güçlü birey, küçük kabadayı ya da entrikacı nevrotik kişinin tam tersidir. Eylemleri ve erdemleri, bağımsızlığın ve gücün tezahürleridir (West, 2008, s. 218).

Nietzsche'nin felsefi düşüncesinde güç istenci düşüncesi merkezi sayılabilecek bir konumdadır. Ona göre evrendeki her hareketin en önemli nedeni, güç istencidir ve bütün evreni kapsar. Şeyler bu iradenin kılık değiştirmiş versiyonudur ve tüm detaylarda bu istencin izleri vardır. Nietzsche'ye göre güç istencinin ortaya çıktığı yerlerden birisi de hakikattir. Hakikat, kökenleri tarihsel süreçte olan, fakat kendi seçtiği evrene ait olan ve değişmeden kalan zenginliği korumanın bir yoludur; bu zenginlik güç istencidir.

Güç istencinin görünüm şekilleri özgürlük, adalet, sevgi ya da merhamettir. Ezilen ile her türden kölenin arasında özgürlük istenci daha güçlü insan türleri arasında adalet

istenci en cesurlar, en zenginler ve en güçlüler de ise insanlık sevgisi, ilke, hakikat, Tanrı sevgisi, sempati, fedakârlık ya da merhamet istenci olarak görünür (Nietzsche, 2010b, bl. 776, s. 485-486). Örneğin, Platon'a göre acıma veya merhamet etme duygusu, ruhu zayıflatan bir eylem olarak, cesur ve değerli insanlarda veya kahramanlarda olması gereken bir duygu değil ancak kadınlarda ve aşağılık erkeklerde olması gereken bir duygudur. Nietzsche de Platon gibi merhamet duygusunun ruhu zayıflatan bir duygu olduğunu kabul eder. Bununla beraber Nietzsche'ye göre insanlar merhametli olmalı, ancak başkalarının merhametine de karşı dikkatli olmalıdır. Çünkü merhamet duygusu, zavallı insanların zayıflıklarına rağmen, onlara hiç yoktan acı çektirme gücü olduğunu kabul ettirir ve bu da acı çekenler için bir rahatlama sağlar. Merhamet göstermek insanı mutlu eder, hayal gücünü artırır ve kişi kendini dünyadakilere acı çektirecek kadar önemli ve güçlü hissine kapılır (Nietzsche, 2010c, s. 38).

Deleuze'e göre, Nietzsche'nin güç istenci kavramı, gücü her zaman bir ilişkisellik içerisindeki istenç olarak kavramamızı sağlar (Deleuze, 2021, s. 7). Farklı güçler arasındaki ilişkiler ya boyun eğdirmeye ya da bastırma biçimindedir. Bunun sebebi güçlerin, ifade edildikleri şeyleri (kişiler veya durumlar) ya kendilerine mal etmesi ya sömürmesi veya onlara tamamiyle sahip olmasıdır (Deleuze, 2021, s. 3). Diğer bir deyişle, bir görünüş veya nesne ona sahip olan, onu yöneten-yönlendiren güçlerin (kuvvetlerin) bir dışavurumudur. Güç "istençte isteyen şeydir," "istencin istediği" değil. Dolayısıyla, güç istenci aktif ve olumlayıcıdır, "yaratmaktan ve sunmaktan" ibarettir. "Gücün güçle ilişkisine 'istenç' denir" ve güç istenci, iş başındaki güçlerin kendisinden türediği "diferansiyel unsur" dur (Deleuze, 2001, s. 73; Akkın, 2022, s. 41). Bu ifadeyi daha açık bir şekilde ele almak gerekir. Bir kuvvetin diğerini türetmesi açısından farklı kuvvetler arasında bir hiyerarşi vardır. Bu yüzden Deleuze güç istencine gücün diferansiyel ögesi demiştir.

Yüksek ve aşağı, soylu ve bayağı kendinden muktedir birer değer değildir; onlar, değerlerin değerinin kendinden türediği diferansiyel ögeyi temsil ederler [...] felsefe [ise] kendinde değerli olanın ya da herkes için değerli olanın kayıtsız ögesi içinde yol alır. (Deleuze, 2021, s. 2).

Deleuze de Nietzsche gibi, değerlerin dayanaklarının sübjektif olduğunu iddia eder. Yani, bir nesne veya görünüşün anlamı onu belirleyen-yöneten güce göre değişir ve hatta güç tarafından belirlenir. Nietzsche'ye göre, nesnenin sabit bir anlamı olduğu iddia edilemez, tersine daima bir anlamlar çokluğu vardır ve felsefe de çokluğu ele

almalıdır. Bir şeyin anlamı, bir yorumlama süreci içerisinde belirlenmiş olsa bile anlamlar nihai olmaz (Deleuze, 2001, s. 65; Akkın, 2022, s. 41).

Burada Nietzsche'nin yorumlama görüşünü daha detaylı incelemekte fayda vardır.

2.2.5. Perspektivizm

Nietzsche'ye göre, dışarıda olan, yani yorumlamalarımıza, bilgimize konu olan şeye hepimiz farklı biçimlerde bakarız ve o şey hakkında farklı yorumlar yaparız. Olan olay hakkında mutlak bir bilgiye erişmek söz konusu değildir çünkü bu yorumların ötesine geçilemez. “Fenomenlerin önünde durup sadece olgular vardır diyen pozitivizme şunu söylemeliyim: Hayır, olmayan şey olgulardır, olansa sadece yorumlar...” (Nietzsche, 2002, s. 216). Nietzsche'ye göre dünyayı belirli şekillerde tanımlayan kavramsal bir perspektiften yola çıkarak bilgiye ulaşılır. Bu bilgiye ulaşanlar ya da bilgiye sahip olanlar ise hiçbir zaman dünyayı sade ve olan şekilde göremezler. Onların her zaman birtakım ön kabulleri ve değer yargıları işin içerisinde. Ona göre kişiler bilgiye ulaşma sürecinde, dünyanın yorumlanmasını kavram, ilke ve kabullerden yola çıkarak gerçekleştirirler. Kavram, ilke ve kabuller bizim tanımlama yapmamızı ve teoriler ortaya koymamızı sağlayan etkenlerdir. Dolayısıyla bilginin temelinde birtakım ön kabuller olduğu görülmektedir (Cevizci, 2009, s. 554).

Nietzsche'ye göre insanın bu çeşitli algılamaları ve yorumlamalarının dışında bir gerçekliğin olup olmadığı bilinemezdir. İnsan, evreni ve dünyayı yalnızca kendi bakış açısıyla, perspektifi ile kavrayabilmekte ve dünyayı kendi perspektifine uygun hale getirerek, kendi yorumlamalarıyla algılayarak asimile etmektedir. Dolayısıyla Öymen'in deyimiyle (2002, s. 86-87) Nietzsche için buradaki asıl mesele, görünenlerin ötesine akıl yoluyla veya deney yoluyla geçilip geçilemeyeceği değil, ne biçimde olursa olsun, görünenlerin ötesine geçilemeyeceği ve yorumlarla yetinmemiz gerektiğidir.

Nietzsche, içinde kendi kuralları olan şeyler düşüncesinin sorgulanması gereken sıkı bir düşünce olduğunu söyler. Ona göre, bir şeylerin yorumdan ve öznellikten mahrum bir anayasaya tabii olması aslı olmayan bir hipotezdir. Tüm duyularımız kesin olan niteliklere, yani perspektife bağlı yalnızca bize ait olan ve başkaları tarafından hiçbir biçimde bilinmeyen olgulara bağlıdır. Her canlı, bizim yaşadığımız dünyadan farklı hayatlar hisseder. Bu yüzden Nietzsche, insanların yorumlarının ve değerlerinin evrensel veya hatta anayasal değerlerine sahip olma isteğinin, insanların kendilerini

üstün görmesinin doğuştan gelen bir işareti olduğunu söyler. Bir gerçeklik yerine, farklı yorumlamalara dayalı birden fazla gerçek mevcuttur (Nietzsche, 2010b, bl. 560-565, s. 366-369).

İçinde yaşadığımız dünya, değerlerle görünen gerçek bir dünyadır. Görünüşü belirleyen şey, perspektiftir ve bu perspektif ortadan kaldırılırsa bir dünyadan da bahsedilemez. Görünüş gerçekliğe aittir ve varlığın bir şeklidir. Bizim için görünüş, muntazam biçimde gerçektir ve içerisinde yaşanandır. Platon'un tersine Nietzsche için asıl olan görünürdeki dünyadır.

3. PLATON’UN “MAĞARA”SINDAN NIETZSCHE’NİN “ÜST İNSAN”INA

Nietzsche'ye göre, Platon, Sokrates'in etkisi altına girmiştir. Ona göre Platon, eski Yunan inançlarını reddetmiş, diyalektiği gündelik hayatta sıkça kullanmış, titanlarla iş birliği yapmış ve Yunan karşıtı tüm konularda tutkulu şekilde hareket etmiştir (Nietzsche, 2010b, bl. 435, s. 295). Nietzsche, Platon'un bu tavrından dolayı, onu kendisinin hayranlık duyduğu Antik Yunan kültürünün çökmesine sebep olan kişi olarak görür. Ayrıca Nietzsche, Avrupa kültürünün çöküşünde Platoncu düşünce ve Platoncu Hristiyanlık fikirlerinin de etkili olduğunu düşünür ve bu fikirlere sert şekilde eleştiriler yönelterek karşı çıkar.

Nietzsche, Batı felsefesinin Platon'dan başlayarak, aşkın ve düalist bir ahlaki dünya düşüncesinden mustarip olduğunu düşünür. Platoncu-Hristiyan dünya görüşü, bir hastalıklı düşünce tarzının sonucudur. Bu düşünce tarzı, "yüksek değerler" adını verdiği bazı felsefi kurallar üretmiştir. Düalist felsefe kavramlarının örneklerinden bazıları; Oluşa karşı bir olan Varlığı, görünüşe karşı hakikati, zamana bağlı ve geçiciye karşı ebediyi, değişime karşı değişmeyi, duyum ile duygu ve içgüdülere karşı aklı, birey ve tekile karşı çokluğu, fenomen ve görünüşe karşı numen ve kendinde şeyi ele alırlar. Onlar, önceden kullanılan kavramlara tercih olarak bu yeni kavramları seçmiştir. Ancak Baykan'ın da aktardığı gibi Nietzsche, filozoflar tarafından yapılan hatalardan birinin çelişkili terimlerle düşünmek olduğunu savunur. Gerçekten var olan biri veya öteki değil, az ya da çoktur. Dionysosçu bir bakış açısına göre yaşam, süreç içinde gerçekleşen ve katı, soyut düalistik kavramlarla ifade edilemeyen bir enerji akışıdır. Yorumlardan oluşan gerçeğin nesnel bir gerçekliğe sahip olduğunu savunmanın, gerçeğin üzerini örtmek için masal uydurmaktan hiçbir farkı yoktur (Baykan, 2008, s. 59-61).

Nietzsche, düşünceyi katı bir sistem içinde toplamaya ve mutlak doğruya ulaşmaya yönelik çabaları eleştirir. Ona göre, sistem kuranlara ve düşünceyi mutlak hale getirmeye çalışanlara güvenmek yanıltıcıdır ve bu tür yaklaşımlardan kaçınmak gerekir. Aynı şekilde, Nietzsche'ye göre bir düşünce sistemi oluşturma isteği, özgüven eksikliğiyle ilişkilendirilebilir (Nietzsche, 2010e, s. 10). Nietzsche sistem karşıtı bir felsefeyi savunurken aynı paralel de buna uygun bir dil anlayışı benimsemiştir.

Nietzsche, felsefe sistemlerinin Platon döneminden bu zamana kadar, dilin temelinde eğretilmeye dayalı bir yapıda olduğunu söylemiştir. Tüm felsefe, mantıki açıdan iddialar sunsa da dizgesel biçimde bastırılmış olan göstergelerle ilgili mecazi dil kullanmıştır. Nietzsche'ye göre, Sokrates'in eleştirdiği Sofistler aslında bu düşünce yapısını desteklerler. Onlar, düşüncenin her zaman ve her şekilde kendisini destekleyen retorik ve söylem araçlarına dayandığını kabul ederler. Bu bağlamda, düşünce ve dil arasındaki ayrılmaz bağlantıyı vurgularlar (Sarup, 2004, s. 73).

Nietzsche'ye göre, dil, insanın sürekli olarak kendini yanıltma sürecinin temel unsurudur. Düşünürken, sıklıkla kelimeler aracılığıyla ifade edilen şeylerin, gerçek dünyada var olduğunu kabul etme eğilimindeyiz. Ancak Nietzsche'ye göre, dil asla gerçekliği kesin bir şekilde ifade edemez. Hakikat ve bilgi gibi kavramlar, dilin içsel yapısı nedeniyle görecelidir, başka bir deyişle metafordur ve dilin içine yerleştiği için dünya hakkında kesin bir şey söyleyemezler (Robinson, 2000, s. 19).

Metafor terimi, kökenini Eski Yunanca *meta* (üzeri-ne) ve *pherein* (taşımak) sözcüklerinden alır ve özel bir zihinsel ve dilbilimsel süreci ifade eder. Bu süreçte bir şey, başka bir şeye benzetilir veya aktarılır. Türkçede ise metafor, genellikle mecaz veya eğretilmeli dil olarak adlandırılır ve bu, standart dilden farklılaşan özgün bir dilin temel bir biçimini oluşturur. Bu özelleşmiş dil, ifade etmeye çalışılan şeyi doğrudan ifade etmeyen, farklı bir şekilde aktaran bir anlam taşır (Cebeci, 2019, s. 9).

Anlam, etrafta dolaşır durur. Eğretilme ise bu anlamın dönüşüm sürecine verilen isimdir. Geleneksel dilin sınırlarından çıkan eğretilmeler, anlamın çeşitlenmesine olanak tanır. İlk olarak, mevcut bir düşünceyle ilgili yapılacak eğretilmelerin sayısı herhangi bir sınırlamaya tabi değildir. İkinci olarak, eğretilme, bir şeyi tamamen farklı bir perspektifle anlamamıza yol açar, çünkü eğretilme, bir şeyi kuşatan söz sanatının özel bir formu olarak işlev görür. Gerçekten de bir eğretilmeyi anlamak, mümkün olduğunca sıkı kurallara uymaktan kaçınıldığında, son derece yaratıcı bir uğraş olabilir. Eğretilmeler her yerde ve her zaman karşımıza çıkar. Dahası, hiçbir eğretilme tamamen çözülmüş ve anlaşılmış olarak rafa kaldırılamaz. Eğretilmeler, birçok dil türünün yapısını şekillendiren ve şeylerin nasıl algılanacağını büyük ölçüde etkileyen ifade biçimlerinden biridir. Günlük konuşma dilimiz, eğretilmelerle dolup taşar. Bu

eğretilmeler, içinde bulundukları nesnelere farklı bir bakış açısıyla yaklaşmamızı sağlar ve alternatif olasılıklı dünyalar hakkındaki farkındalığımızı sürekli olarak artırabilir (Sarup, 2004, s. 73).

Deleuze'e göre, Platon'daki bilgi ideali ile gerçeğin keşfi yerine, Nietzsche'nin aforizmalarıyla yorumlamayı, şiirleriyle de değerlendirmeyi koyduğunu belirtir (Deleuze, 2021, s. 19). Deleuze'e göre Nietzsche'nin felsefesinde aforizma hem yorumlama sanatı hem de yorumlanan şeydir (Deleuze, 2021, s. 19). Aynı şekilde, şiir hem değerlendirme sanatıdır hem de değerlendirilen bir şeydir. Aforizmalar ile söylemde bulunan kişi fizyolog veya doktorken, şiir aracılığıyla değerlendirme perspektifi sunan kişi ise sanatçıdır. Fizyolog, doktor veya sanatçı... Bu kişiler geleceğin filozofları ve kanun koyucularıdır. Geleceğin filozofu, düşünce ile hayatın bir olduğunu keşfeden, böylece hayatı onaylayan, eski dünyaları, zirveleri ve mağaraları keşfeden kişidir (Öner, 2017, s. 86; Deleuze, 2005, s. 23-24). Nietzsche'nin deyimiyle; geleceğin filozofu idealisttir, yani gerçeklerin farkında olan ve bu gerçeklerin etrafında dolaşacak olan kişidir (Nietzsche, 2010b, bl. 344, s. 236).

Platon, olgular âleminin yani görünüm âleminin bilgisinin duyular kaynaklı olduğunu, ancak duyuların yanıltılabileceğini ve idealar âleminin bilgisine sadece akılla ulaşılabileceğini savunarak rasyonalist tavır benimsemiştir (Platon, 2001, bl. 286a, s. 58). Nietzsche'ye göre Platon, öncüsü Sokrates'i takip ederek felsefi düşüncesinde, entelektüel yol izlemiş, insanlık içgüdüleriyle yaşam içgüdüünü göz ardı eden rasyonel bilgiyi önemsemiştir. Nietzsche'nin arzusu insanı kurtarmak, onu rasyonel medeniyetten uzaklaştırmak ve kendi benlikleri hakkında düşündürmektir. Nietzsche'ye göre Avrupa'da hüküm süren dogmatik ve sabit görüşlü felsefi akım olan Platonculuk canavarca bir anıta benzemektedir. Ayrıca ona göre, felsefedeki tüm dogmalaştırmaların, kutsal bir atmosfer yaratsalar da soylu bir çocukluktan ve olgunlaşmamışlıktan başka bir şey olmadığını belirtir. Bu dogmalaştırmaların ise sahip olduğu şeylerin, hurafeler, kelime oyuncukları, gramer hileleri ve kişisel deneyimlere dayanan genellemeler olduğunu savunmaktadır. (Nietzsche, 2010c, s. 13-14).

Nietzsche'nin felsefesinde esas alan olan ontoloji, epistemoloji, ahlak, sanat, politika ile din anlayışında, öncelikle Platon'a yönelik eleştirisi, Platoncu kavram ve değerlerin yok edilmesi sonrasında da yeni kavram ile değer oluşturma vardır. Dolayısıyla Nietzsche'nin felsefesinin büyük bir kısmının Platon ve Platoncu

Hıristiyanlık ile bir hesaplaşma oluşturduğu söylenebilir.

Şimdi de Nietzsche'nin Platon eleştirisini başlıklar altında inceleyeceğiz.

3.1. Varlık Alanındaki Eleştiri

Nietzsche'nin Platon'u eleştirdiği ilk temel nokta varlık alanıdır. Bu eleştirinin temelinde; Platoncu hakiki dünya ve görünür dünya olarak adlandırılan iki ayrı âlem teorisi vardır. Nietzsche'ye göre bu iki ayrı âlem düşüncesiyle Platon, içinde yaşıyor olduğumuz gerçek dünyayı masallaştırmış ve hiçe saymıştır. Nietzsche'ye göre, Platon'un hakikat dünyası bir yalandan başka bir şey değildir ve yegâne dünya gözle görünen içinde yaşadığımız dünyadır. Nietzsche hakiki dünya görüşünü savunanlar için şu ifadeleri kullanır:

Ölümün vaizleri vardır: ve yeryüzü de, kendilerine yaşama sırt çevirmeleri yolunda vaaz verilmesi gerekenlerle doludur.
Doludur yeryüzü gereksizlerle, yaşam, çok-fazla-gelenler'le çığırından çıkmıştır.
Bırakalım böyleleri 'sonsuz yaşam'la aldatılıp uzaklaştırılsınlar bu yaşamdan.
(Nietzsche, 2019, s. 55)

Nietzsche'ye göre işte bu hakikat dünyası konusunda ısrarcı olarak dünyayı da tüketen kişiler, insanlığı da nihilizm bataklığına sürüklemektedir (Nietzsche, 2002a, s. 36).

Böyle Söyledi Zerdüşt isimli eserinde Nietzsche, dünyanın zamanında Zerdüşt de dahil herkese acı çektiren bir Tanrı eseriymiş, Tanrı şiiriymiş gibi görüldüğünü söyler. Oysa Nietzsche'ye göre, bu gibi tüm Tanrılar, insan eseri ve insana özgü bir çılgınlıktır (Nietzsche, 2019, s. 35). Bu yüzden insan Üst İnsan'a ulaşıp kendini aşmalı ve uydurma hayaletlere kanmamalıdır. Ona göre, beden acı çekiyor ve zayıflıyor olduğu için, dünyadan umudunu yitirerek başka dünyalar yaratır. Fakat öte dünya insanlardan saklanmıştır. Bu dünya insana benzemeyen, tanrısal bir boşluktan ibarettir. Derinliklerin anlamı, sadece insanlara insan olarak konuşarak anlatılabilir. Bu yüzden Nietzsche için, kutsal olanların varlığına inanmak, gerçekleri görmemek anlamına gelir. Dünyada bir mana oluşturmak, özgürce bir düşünceye ihtiyaç duyar (Nietzsche, 2019, s. 36-37).

Nietzsche, ruhun bedeninin yokluğunda hiçlikten ibaret olduğunu bilen kişinin aydınlandığını söyler. Beden büyük bir zekaya sahiptir ve ruh da bedeninin bir aracı veya oyuncağıdır. Bedenin başka bir yol aracı da duyularıdır. Bunların ardında ben'in hakimi

olan, duyularla hissedip ruhla algılayan benlik vardır ve gayesi Üst İnsan'a erişmektir (Nietzsche, 2019, s. 39).

Ona göre, uzun bir süre "ebedi hakikatler" tarzındaki şeylerin kavram ile adlarına inanmış Platon gibi kişiler, kendini hayvanlardan yüce görmelerini sağlayan gururu kendine saklamışlardır. Dili oluşturan şeylere sadece isim vermediklerini, aynı zamanda kelimelerle şeyler hakkındaki en önemli bilgileri ifade ettiklerini, gerçeği bulduklarına inandıklarını hayal ettiler. Ancak mantık ile matematik, kavramların gerçek dünyanın kendisinde gerçekten var olduğu düşüncesine dayanır. Aynı zamanda, gerçek dünyada hiçbir şeye karşılık gelmeyen varsayımlara da dayanmaktadır (Nietzsche, 2010d, s. 29-30).

Nietzsche, Platon'un idealarını ve onun izinde ortaya sunduğu değerleri put olarak tanımlar ve görevinin bu putları ortadan kaldırmak olduğunu söyler. Çünkü insanlar bu putları oluşturmak için gerçeklik kavramını yalana, görünüşü hakikate atfetmiş, dolayısıyla idealleştirmeye hakikatin değer ve manasını heba etmişlerdir (Nietzsche, 2003a, s. 8). Bununla birlikte, herhangi bir idealleştirme, zorundallığa karşı bir yanıltmacadır. Zorundallığa sadece katlanma veya görmezden gelmek yeterli değildir, onu sevmek gereklidir. Geçmişte ve gelecekte başka bir şey istememek olarak tanımlanabilecek, sonsuza dek sürecek olan *amor fati*'de yaşamak kişinin büyüklüğünü ortaya koyar, kişiyi yüceltir (Nietzsche, 2003a, s. 46).

Şimdi Nietzsche'nin Platon'un hakikat anlayışının eleştirisini inceleyeceğiz.

3.2. Hakikat Var Mıdır, Yoksa Hakikat Bir Yanılsama Mıdır?

Nietzsche'ye göre hakikat diye bir şey yoktur. O hakikatin mutlak varoluş yanılsaması yapan bir dili kullanıp dünyaya bir anlam kattığını savunur. Ama aslında bu yalnızca bir perspektiftir ve Diethe'nin de deyimiyle, Nietzsche'ye göre hakikat, birçok farklı ifade şekli, kelimelerin kullanımıyla süslenmiş şiirsel ve retorik anlatımlar ve uzunca bir süre boyunca benimsenen ve bir topluma aitmiş gibi görünen insan ilişkilerinin toplamıdır (Diethe, 2007, s. 277). Hakikat bir yanılsamadır, ama onun bir yanılsama olduğu unutulur. Duyusal gücünü yitirmiş, yıpranmış metaforlardır. Üzerindeki resimlerin silindiği ve değerini kaybetmiş olup sadece metal özelliği taşıyan paralar gibidir (Nietzsche, 2013, s. 48).

Nietzsche'ye göre yaşadığımız dünyada hakikate ulaşmanın yolu entelektüel vicdandır. Entelektüel vicdan, ahlaki vicdanı değerlendiren bir yargıdır. Entelektüel vicdan, bilgiye geleneklerden fazla değer verir. Geleneksel ahlakın doğaya, akla veya ilahi bir vahye dayanmak yerine, içgüdü, zevk ve koşulların tesadüfi olarak ortaya çıktığını göstererek geleneksel ahlaki yargıları geçersiz kılar. Bu nedenle insan, kendi kurallarını oluşturacak ve kendini şekillendirecektir. Bu yeni yasama organı, eskiden beri geçerli olan ahlaki değerlere değil, fiziksel yasalara dayanmalıdır (Nietzsche, 2003b, s. 201-202).

Nietzsche'ye göre, bilimin ilk ve nihai şeyler hususunda net bilgilere erişebileceğine dair inanç yanlıştır. Buradaki inanış, dinsel bir dürtüden ya da metafiziksel bir gereksinimden kaynaklanır. Oysa dopdolu bir insanlık yaşamak adına bu kadar net bilgiye ihtiyaç yok. İhtiyaç olmasa da bu aşırı sorulara çok değer verilir ve kökeni, ahlaki ve dinsel duygunun geçmişinde bulunur. Ahlak ve din, suç ve ebedi ceza gibi kavramları manevi gözün içine girmeden en ücra köşelerine yerleştirmiştir. Yıllardır herhangi bir şeyin bulunamadığı bu ışıksız yerlerdeki kişiler cesurca hayal kurdular, haleflerini rüyalarını ciddiye ve gerçek almaya ikna ettiler ve nihayetinde korkutucu zaferi kazandılar, inanmanın bilgiden mühim olduğu fikrini benimsetmeyi başardılar (Nietzsche, 2010a, s. 20-21).

İnsanlar yanılsamalara ve hayal âlemlerine derinlemesine dalmış durumdadır; onların gözleri nesnelerin yüzeyinde sadece kayıp gitmekte ve sadece birtakım “formlar” görmektedir; algıları onları gerçeğe yöneltmemekte, tam tersine yalnızca algılanmış olmak ve nesnelerin arkasında adeta körebe oynamak onlara yetmektedir...

... Nihayet bir gün, bilincin odasındaki bir çatlaktan dışarıyı ve aşağıları gözetme gücüne erişilecek ve sonra... cehaletin kayıtsızlığında insanın acımasız, açgözlü, doymak bilmez ve canı olana sırtını dayadığını sezen o ölümcül merakın vay haline! Durum buyken, bu âlemde insanın doğruluk dürtüsü nereden geliyor olabilir? (Nietzsche, 2013, s. 2-3)

Nietzsche, kökenini bilemediğimiz hakikat içgüdü ile ilgili duyduğumuz tek şeyin, topluluğun kendisini sürdürmek adına ortaya attığı zorunluluk olduğunu söyler. Dürüst olmak, bilindik metaforlar kullanarak, sürüyle beraber herkesi bağlayacak şekilde, kabul dilen sabit düzene göre yalan söylemektir. Ancak insanlar bilinçsizce ve asırların alışkanlığıyla işlerin böyle yürüdüğünü unutarak yalan söylerler. Böylelikle rasyonel insan unutkan ve bilinçsiz olduğu için içgüdülerinden uzaklaşır. Eylemlerini soyut düşüncelerin kontrolüne bırakır, böylece bir hakikat görüşüne sahip olur.

(Nietzsche, 2013, s. 7).

Nietzsche, hakikati odak noktasına koyduğu araştırmalarında tutkuyla gerçeğin neliğini. Bu soruna verdiği cevapların, kendimizi yanıltma eğilimimizle olan mücadele şeklinde anlaşılan hakikat deneyiminden kaynaklandığını vurgulamıştır. Böyle bir cevap sonuna kadar götürüldüğünde, tutkulu bir hakikat arayıcısını hakikatin göreliliğine ve nihayetinde hakikatin inkârına götürür (Erdem, 2007, s. 79). Nietzsche, düzenli bir dünya görüşünün, birleşik gerçekliğe olan inancın aslında yanlış olduğunu savunmuştur. Ona göre Batı felsefesi, gerçekliği yanlış şekilde anlatmıştır ve metafizik bir bilim gibi davranma yanılgısı içindedir. Nietzsche, aklın duyuları yanıltmak için de kullanıldığını ve görüngüler dünyasından başka bir şeyin olmadığını savunmuştur (Nietzsche, 2002, s. 216).

Nietzsche'nin bakış açısına göre Platon, Hristiyanlık ve Aydınlanma düşünürlerinin istedikleri yegâne, nesnel, gerçek ve üstün hakikatin bilgisi yalnızca yanılgıdan ibarettir. Buradaki yanıltıcı bilgi, tür olarak insanlık gereksinimleri garanti edemez ve gerekli değildir. Dolayısıyla Platon ve dogmatiklerin hakikat diye savundukları nesnel iddiaların, kaynağına inilince yalnızca tekil fikirlerden oluştuğu görölmektedir. Nietzsche'nin anti-dogmatizmi, birinin inandıklarının doğru olduğunu düşünmenin hatalı olacağı şeklindeki paradoks biçimdeki fikre değil, yalnızca birinin inandıklarının tümel için doğru olamayacağı, doğru olma gerekliliğinin olmadığı fikrinden kaynaklanır. Nietzsche, geleceğin filozoflarının hakikatin dostları olacağını ve onların dogmatik olmayacağını söyler. Hatta onların hakikatinin herkesin gerçeği olması beklenirse, bu onların gururunu incitir (Nietzsche, 2010c, s. 56).

Nietzsche'ye göre, insanlar hurafelere ve önyargılara dayanan bir felsefi düşünce tarzıyla, iki bin yıldır gerçek sevgisini korumuştur. Bu düşünce tarzı, gerçeklikle ilgili umutları beslemiştir. Ancak bugüne kadar vaadini gerçekleştirememiş, felsefenin doğru sanılan yanılgılar altında çiğnenmesine sebep olmuştur. Nietzsche'nin amacı, uyanık duruma ulaşarak hakikat vaadini yerine getirmektir. Nietzsche, bu amaca ulaşmak için her şeyden önce tüm zamanların en kötü, en uzun ömürlü, en yıpratıcı, en tehlikeli dogmatik hatası, Platon'un salt tını ve bizatihi iyiyi buluşu gibi yanlışları gidermek olduğunu iddia eder (Nietzsche, 2010c, s. 14). Nietzsche'ye göre metafizikçilerin esas inandıkları şey değerlerin zıtlığına inanmaktır ve gerçekliğin önemini öne çıkarmak adına bu inancın sorgulanması gerekir. Bunu yapmak, önyargıların üstesinden gelmeye

ve hangi değerlerin yüce ve temel olduğunu doğru bir şekilde belirlemeye yardımcı olacağı umudunu verir (Nietzsche, 2010c, s. 14-18).

Heidegger, Nietzsche'nin Platon'un hakikat görüşünü nasıl yorumladığını “Nietzsche'nin Platonculuğu Tersine Çevirmesi” isimli makalesinde şu şekilde ifade etmektedir:

Hakiki dünya, duyuüstü olan ve görünür dünya, duyusal olan, birlikte saf hiçliğin karşısında duranı oluşturur: Bütün var olan. İkisi de atılıp giderilince, her şey boş hiçliğin içine düşer. Nietzsche bunu kastediyor olamaz, çünkü nihilizmin her biçimiyle aşılmasını ister. Nietzsche'nin fizyolojik, estetik görüşü yoluyla, sanatı, bedeni temel alan yaşama dayandırmak istediğini anımsarsak, bunda, duyusal dünyanın evetlenmesi yatar, atılıp giderilmesi değil. (Heidegger, 2001, s. 141)

Heidegger'e göre Nietzsche “görünür dünya atılıp gitmiştir” dediğinde şunu kastetmektedir: Görünür dünyanın sadece Platonculuğun yorumu yoluyla duyusal dünya olduğu, onun atılıp giderilmesiyle ilk önce duyusal olanın ve onunla beraber tinin duyusal olmayan dünyasının kabul edilmesinin yolu açılmıştır (Heidegger, 2001, s. 141). Nietzsche'nin ifadesiyle:

Kendim için ve yaşayan, yaşayabilen herkes için püriten bir vicdan tarafından işkence edilmeden, duyuların gittikçe büyüyerek tinselleşmelerini ve çoğalmalarını arzu ediyorum. Aslında duyularımızın inceliği, bolluğu ve gücü için onlara minnettar olmalıyız ve karşılığında tinsellik doğrultusunda sahip olduğumuzun en iyisini sunmalıyız. (Nietzsche, 2010b, bl. 820, s. 517)

Nietzsche'nin bu ifadelerinden hareket eden Heidegger'e göre Nietzsche'de duyusal olanı veya duyusal olmayanı bir kenara atmaya gerek yoktur. Yapılması gereken, duyusalın çarpıtılıp küçümsenmeyecek, duyuüstünün yüceltilmeyecek şekilde yeniden düzenlenmesi ve yeniden yorumlanmasının önünü açık hale getirmektir. Bu yeni düzen, eski düzenin tam tersidir. Bu yeni düzen alttakini üste yerleştirmek yerine değerlerin sıralamasını değiştirecektir. Platonculuğun ters yönde çevrilmesi bu biçimde, onun değerlerinden yüz çevirmekle mümkündür (Heidegger, 2001, s. 141).

Sonuç olarak söylenebilir ki, Nietzsche için felsefe tarihi, hayatın önkoşullarına, değerlerine ve hayatı olumlayan duruşa doğru yükselişteki bir gizemdir. Bu dünyayı çelişkili ve önemsizmiş gibi gösteren Platon ve Platoncu filozoflar, öte alemi tasdik etmekten çekinmemişler, bu alemi aşağılamak ve küçümsemek için bir bahane ile donatmışlardır. Dolayısıyla felsefe tarihi iftiracılar grubu ile dolmuştur. Ahlaki gerçeklere inanan ve o gerçeklerde kutsal değerler olduğunu söyleyen bu yalancı

filozoflar, varlığı daha da şiddetli şekilde yadsımıştır. Çünkü Nietzsche, varoluşun ahlaksız olduğunu ve bu yaşamın ahlaksız önkoşullara bağlı olduğunu savunur. Bütün ahlak sistemleri ise yaşamı yadsır ve yaşam kadar bu alemi de yok sayar. Nietzsche'ye göre bir yanda görünüşler dünyası, diğer yanda da yalanlardan oluşan ve hakikat veya Tanrı olarak adlandırılan dünya mevcuttur. Sonlandırılması gereken ikincisidir. Nietzsche'nin bu düşüncesinin mantığında ahlak en üstün değer olarak kabul edildiğinde bu dünyanın hiçbir değeri yoktur. İyi ve kötüyü belirleyen ve güç arzusu şeklinde meydana gelen ahlak, gerçekte dekadans içgüdüsüdür. Ahlakı en yüksek değer olarak kabul eden düşünürler ise her zaman nihilist dinlerin hizmetinde olan dekadanalardan başka bir şey değildir. Şimdiye dek öne sürülen en yüksek değerler ile bunlara göre şekillenen ahlak, güç arzusunun farklı halleridir. Ancak Nietzsche, bu durumun değişmesi gerektiğini savunur. Ahlaki değerlerin yerini doğal değerler almalı, sosyolojinin yerine tahakküm biçimleri teorisi, toplumun yerini kültür kompleksi, epistemolojinin yerini perspektif teorisini ve nihayetinde metafizik ve dinin yerini ebedi dönüş teorisi almalıdır (Nietzsche, 2010b, bl. 461, s. 312-313).

3.3. Değerlerin Yeniden Değerlendirilmesi

Nietzsche'ye göre Platon'un ortaya koyduğu ahlak, bugüne kadar yöneticiler ve onların içgüdüleri, hali vakti yerinde olanlar ve iyi mizaçları, bir biçimde bağımsız ve ayrıcalıklı olanlar yararına gelişmiştir. Bu ahlaklılık, doğadaki varlıkların daha yüksek bir forma ulaşma çabalarına karşı bir harekettir. Ona göre bu ahlakı savunanlar, içgüdüsel eğilimleri ahlak dışı gördükleri ölçüde hayata karşı güvensizlik yaratmakta, içgüdülere karşı üstün değerleri yücelterek duyu düşmanlığına yol açmaktadırlar. Böylelikle yüksek mizaçlar yozlaşır ve kendi kendini yok eder (Nietzsche, 2010b, s. 268). İşte bu sebeple, Platon'un fikirlerinin tekrar incelenmesi ve Üst İnsana giden yolu açmak önemlidir.

Nietzsche'ye göre insanlık, atalarından tanrılarını ve iyi ve kötü kavramlarını, hala ödenmemiş borçları ve onlardan kurtulma arzusunu miras almıştır ve sonra insanlar üzerinde etkisini her yönde göstermiştir (Nietzsche, 2010f, s. 60-61). Özkan'ın ifade ettiğine göre, Nietzsche, Sokrates ve Platon'dan itibaren kabullenilmiş iyi ve kötünün varlığına inanmaz ve iyi ile kötüye karşı en şiddetli şekilde karşı çıkar. Düşüncesine göre, iyi ve kötü kavramları Sokrates tarafından ortaya atılmıştır ve Hristiyanlık da bunları ondan almıştır. İyi ve kötü, yıllardır empoze edilen ve mutlaka yok edilmesi

gereken bir kalıntıdır. Böylece burada yıkılacak olan, Batı'nın yüzyıllardır varoluşsal değerlerini üzerinden oluşturduğu, iyi ve kötüyle yok edilecek olan metafizik bir zemin, felsefi bir teoloji ve bir teolojik felsefedir (Özkan, 2007, s. 71).

Nietzsche, iyi ve kötü kavramlarının gerçek olmadığını, bugüne değin özünde bilinmediğini şöyle belirtir:

Eski bir yanılsama vardır, adı da İyi ve Kötü'dür. Bu yanılsamanın çarkı, bugüne kadar kâhinlerin ve münecimlerin çevresinde dönmüştür.

Bir zamanlar kâhinlere ve münecimlere inanılırdı: ve o yüzden şu inanç vardı. "Her şey kaderdir: yapmalısın çünkü mecbursun!"

Ama daha sonra bütün kâhinlere ve münecimlere kuşkuyla bakıldı: ve o yüzden şuna inanıldı. "Her şey özgürlüktür: Yapabilirsin, çünkü istemektesin!"

... yıldızlar ve gelecek üzerine bugüne kadar yalnızca yanlış tahminler yürütüldü, ama bilinmedi: ve o yüzden de İyi ve Kötü üzerine bugüne kadar yalnızca yanlış tahminler yürütüldü, ama bilinmedi! (Nietzsche, 2019, s. 275)

Nietzsche'ye göre, bugüne değin iyi olarak adlandırılan, bu nedenle de kutsal olarak atfedilen çalma ve öldürmenin karşıtı olan "çalmamalı" ve "öldürmemeli" emirleri, aslında gerçeğin kendisini yok etmektedir. Buradan anlaşılıyor ki, Nietzsche için kötülük, kişinin en iyi gücüdür. Kişi her zaman daha iyi ve daha kötü olmalıdır. Bunun sebebi en kötünün Üst İnsanın en iyiye erişmesi adına gerekli olmasıdır (Nietzsche, 2019, s. 276).

Ansell-Pearson'un belirttiği üzere, Nietzsche'ye göre ahlaki değerlerin ve yargıların, doğruluk ya da yanlışlığından ziyade, güçlü mü zayıf mı, yıkıcı ve bozulmuş yaşayış tarzlarını mı yansıttığı soruları üzerine odaklanılmalıdır. Fakat böyle bir perspektifçilik yoluyla iyi ile kötü ötesinde düşünülürse, insanların bildikleri şeylerin sınırlı olduğu onaylatılır ve ahlaki veya diğer türlü hiçbir türden mutlaklıkla ilgilenilmez (Ansell-Pearson, 1998, s. 35). Nietzsche için iyinin ve kötünün ötesinde düşünmek, hayatın devamlı yaratıcılığının sadece yıkımla mümkün olduğu bilincine varmaktır. Nietzsche savaş yanlısı ve yok etme taraftarı olan bir filozof değildir, tersine, hayatın ebedi yaratıcılığını hararetle savunan kişidir. Ona göre hayata ahlaki bakış açısıyla ilgili sorun, hayatın tam anlamıyla kabul edilmemesi ve hayatın olmazsa olmaz zorluklarının yadsınmasıdır (Ansell-Pearson, 1998, s. 79-80).

Nietzsche, Platon'dan farklı olarak, gerçek olmayanı hayatın bir koşulu olarak kabul etmenin geleneksel değer duygularına tehlikeli biçimde meydan okumak

olduğunu iddia eder. Felsefe, yalnızca bu meydan okumayı başarabildiğinde Nietzsche'nin yaratmaya çabaladığı yeni değerlere ulaşarak kendisini iyi ile kötünün ötesine koyar (Nietzsche, 2010c, s. 20).

Nietzsche, ahlaki değerlerin kökeni olarak kabul edilen iyi ile kötünün, Platon'un iddia ettiği şekilde, insandan başka boyuttaki idealar aleminde var olduğu düşüncesini asla kabul etmez. Onun düşüncesinde iyi veya kötü, insanın varoluşunun ötesinde-aşkın değil, insanla birlikte var olur ve kişilerin fiillerindedir. İnsanın sona erdiği ve artık hareket etmediği durumda bunlar da sona ererler. Fiiller, değerlerin düzenlenme olayında ana faktördür ve davranışının uyacak olduğu ölçüyü kendi belirler. Yalnızca bu eylemleri harekete geçiren yaratıcı, geleceği yaratan güç evrenseldir ve felsefe bu gücü yorumlayıp aydınlatmak ile görevlidir. Konusunu Platon'un felsefesindeki tarzda insan olmadan da var olduğuna inanılan fikirlerden oluşan bir felsefi düşünce geçersizdir. Böyle geçerli olmayan felsefi düşüncelerin oluşturduğu gibi metafiziksel gerçeklik veya hakikat yoktur. Dolayısıyla insanları derinleştirdiğini ve aydınlattığını düşünen bu tür öğretiler metafizik gerçekler olarak aslında ışığı karanlığa çevirir, yani gerçek kişiyi öldürür ve rüyada yaşayan kişiye yönelir. Nietzsche, metafizik rüyalarla uykuya dalmış insanları uyandırmayı kendisine amaç edinerek, hayatında kimsenin kolay kolay cesaret edemediği ahlaka olan güveni yıkmaya çalıştığını ifade eder (Nietzsche, 2009, s. 10).

Nietzsche, binlerce yıllık yaşam biçimiyle karşılaştırıldığında, kendi çağında kişilerin oldukça ahlaksız bir dönemde olduğunu iddia eder. Bu iddianın sebebini ise geleneğin gücünün azalması ve ahlakın adeta buharlaşarak ortadan kalkacak ölçüde gelişmesi ve yüceltilmesi olarak gösterir. Nietzsche'nin düşüncesine göre, ahlaka törelere boyun eğmek şeklinde bakan değerlendirme tarzına göre, törenin buyurmadığı hususlarda da ahlak yoktur. Dolayısıyla, davranışını töreye değil de kendine bağlı kılmayı dileyen özgür kişi ahlaktan yoksundur. İnsanlık olageldiğinden beri kendi başına, özgürce, farklı şekillerde ve sıra dışı durumları kötü olarak görülmüştür. Geleneklerin oluşmasının temelinde bireysel faydalar olsa da Nietzsche'nin döneminde, davranış geleneğin buyruğu olduğundan dolayı değil, bireysel çıkar benzeri diğer sebeplerle yapılmışsa ahlaksız görülürdü. Nietzsche'ye göre, geleneğin ahlakı, insanlara sadece emrettiğinden değil, onlara faydalı olduğundan da insanların boyun eğdiği yüce bir otoritedir. Bu geleneğin ahlakına uyum sağlamak için bireylerin özverisi

gerekmektedir (Nietzsche, 2009, s. 19-20). Öte yandan, kişinin bireysel çıkarını mutluluğun bireysel anahtarı şeklinde gören ahlakçılar, geleneksel ahlakçılar tarafından eleştirilse dahi yeni bir yol izlemektedir. Ahlaksız oldukları için toplumdan uzaklaşırlar ve gelenekçilere göre gerçekten kötülerdir. Fakat Nietzsche'nin Üst İnsanına ulaşmanın yolundalar, doğru yoldalar (Nietzsche, 2009, s. 20-21).

Gelenek, geçmişteki kişilerin faydalı veya zararlı deneyimlerinin bir yansımasıdır. Ancak gelenek duygusunu oluşturan ahlak, böyle türden deneyimlerle değil, geleneğin geçmişiyle, kutsallığıyla ve tartışılmazlığıyla ilgilidir. Ahlak, kişinin yeni deneyimlemeler edinmesini ve gelenekleri düzeltmesini engeller. Dolayısıyla ahlak, yeni ve daha iyi geleneklerin oluşmasına karşıdır ve kişileri daha az akıllı hale getirir (Nietzsche, 2009, s. 28).

Nietzsche, insanların mutluluk ve erdem konusundaki öğretilerinin, az şeye sahip olmayı öğreten mütevazı bir erdemden başka bir şey olmadığını söyler. Bu yüzden, nüfus gittikçe küçülüyor. İnsanlar zevk almak istediklerinden dolayı fazilet açısından az olanla yetinirler. Çünkü sadece alçakgönüllü olan erdem zevkle eşleştirilebilir. Küçük bir mutlulukla kucaklaşmaya alçakgönüllülükle *kadere razı olmak* diyorlar. Ancak aynı zamanda yeni mutlulukları aramayı da unutmazlar. Esasında insanların en fazla istediği şey, başkalarının kendilerine zarar vermemesidir. Bu nedenle, onlar herkesten önce hareket ederler ve herkese yardım ederler. Adı *erdem* olsa da bu korkaklıktan ve ikiyezlilikten başka bir şey değildir (Nietzsche, 2019, s. 230). Bu ikiyezlü insanlar, insanı alçakgönüllü ve iyi yapan erdemleri sayesinde aslanı kediye, insanı da insanlığın en evcil hayvanı haline getirmişlerdir. Böylelikle tehlikelerden korunarak kendilerini emniyette tutarlar. Bu, ölçülülük olarak adlandırılabilir sıradanlıktır (Nietzsche, 2019, s. 230).

Nietzsche'ye göre en yüksek erdem sıradan olmaktan veya fayda fikrine hizmet etmekten uzak, parlaktır ve parlaklığı yumuşaktır. En iyi erdem, ihsan eden yani armağan eden erdemdir. Yozlaşma, en kötü şeydir ve nerede armağan eden ruh eksikse orada yozlaşmanın var olduğu çıktısına ulaşılır. Beden, geçmişten bugüne kadar farklı türlerin evrim geçirdiği bir süreç yaşar. Ruh, bedenin savaşlarını ve zaferlerini hisseden, ona eşlik eden ve yansıtan bir şeydir. İyi ve kötü adlarının hepsi gerçek değildir ve konuşamazlar, sadece bir şeye işaret edebilirler. Sadece bir deli ondan bilgi bekleyebilir (Nietzsche, 2019, s. 98-100).

Nietzsche'nin yaratmayı arzuladığı, erdemin kaynağı çeşitli şekillerde ve mekanlarda bulunabilir. İlk önce, metaforlarla konuşmak istediğinde, erdemin kaynağının ruhun parçasında bulunduğunu savunur. İkincisi, erdemin kaynağı, kalbin uçuşuz bucaksız ve hızlıca akan ırmak gibi, kıyısında yaşayanlar için nimete ve tehlikeye döndüğü yerdedir. Üçüncü durumda kaynak, sevenin iradesinin kendi iradesi olarak hükmetmek istediği noktadadır. Dördüncü durumdaki erdem kaynağı ise rahatlık ile yumuşak yatağın hor görüldüğü yerdedir. Beşinci ve son durumda, erdemin kaynağı, ihtiyaç duyulan her şeyin kavşağında olan yeni bir iyi ve kötüdür. Bu erdem güç anlamına gelir; baskın olan fikirdir ve zeki bir ruh tarafından çevrilidir (Nietzsche, 2019, s. 100).

Nietzsche erdemli olanın erdemleri için aslında olmayan bir bedel talep eder, erdemli eylemin fayda vermesi umuduyla gerçekleştirildiğini iddia eder ve bu iddiasını şöyle ifade eder:

Demek karşılık da istemektesiniz sizler, yani erdemliler! Erdem karşılığında ödül, yeryüzü için cennet, bugününüz için de sonsuzluk mu istemektesiniz?

Ve şimdi bana öfkelenmektesiniz bedel ödemekle görevli birinin bulunmadığını öğrettiğim için öyle mi? Ve gerçekten de ben erdemin kendi kendisinin ödülü olduğunu bile öğretmiyorum.

... Ananın çocuğunu sevdiği gibi sevmektesiniz erdeminizi; ama bir annenin sevgisi karşılığında bedel istediği nerede duyulmuştur?... (Nietzsche, 2019, s. 123-124)

Nietzsche'ye göre erdem, kimine göre haysiyet, kimine göre adalet, kimine göre tavır, kimine göre gereklilik, kimine göre de yeterlilik. Fakat sayılanların hiçbirisi gerçek erdemler değildir. Örneğin, adaletli olmakla övünenler, aslında adalet namına tüm şeyleri çiğnerler; böylelikle dünya onların adaletsizliğiyle boğulur. Onlar kendilerinin adil olduklarını söylediklerinde, aslında intikamımı aldım demeyi isterler. Erdemleriyle düşmanlarını çiğnemeyi arzularlar ve kendini yüceltmeleri diğerlerini küçük düşürmektir. Ancak asıl erdem ödüller, kefaretlar, cezalar, adil intikamlar gibi sözlerde değil, annenin çocukta olduğu gibi eylem halindeyken benliğin var olmasıdır (Nietzsche, 2019, s. 124-126).

Nietzsche'ye göre iyiyle ve erdemle ilgili kişi şöyle söylemelidir:

Bu benim iyimdir, ben bunu seviyorum, ondan böyle bütünüyle hoşlanıyorum, ben iyiyi yalnızca böyle istiyorum.

Onu bir Tanrı yasası, insana ait bir yasa veya gereksinim olarak istemiyorum: iyi

benim için yeryüzünün öteleri ve cennetler için kılavuz olmamalı. (Nietzsche, 2019, s. 42)

Nietzsche, erdem için kötülüğün gerekli olduğunu iddia eder. Bir ağacın kötü hava, fırtına, dışarıdan engellenme, direnişle karşılaşma gibi durumlar olmasa gelişemeyeceği gibi, haset, açgözlülük de büyümenin elverişli şartlarından. Tıpkı güvensizliğin herhangi bir şiddet biçimi olmadan gelişemeyeceği gibi, güçsüz olanı yok eden zehir, güçlülere güçlendirir (Nietzsche, 2003b, s. 55).

Nietzsche'ye göre ideallerin ortaya çıkışı, Platon'un ve ona benzer düşünceleri olanların uydurmalarından kaynaklanır. İdealleştirme yoluyla zayıflık iyiliğe, kaygılı alçaklık alçak gönüllülüğe, nefret edilenler Tanrının boyunduruğunun altında boyun eğene dönüştürülmektedir. Dolayısıyla korkaklık, saldırmazlık ve zayıfın beklemesi sabır hatta erdemdir; intikam alamamaya ise "affetme" denir. Sefalet, karşılığını mutlulukla ödeyerek, Tanrı tarafından seçilmiş olarak belirtilerek nihayetinde seçilmiş kişilerin saadete ulaşacağı iddia edilmektedir (Nietzsche, 2010f, s. 61). Onların inanmış oldukları Tanrı da bunların hepsine inanmamızı ve düşünmememizi emretmektedir (Nietzsche, 2003a, s. 28). Ancak Nietzsche için Tanrı, varoluşa en büyük itirazdır (Nietzsche, 2003a, s. 35). Dolayısıyla insanlığın azametinin ve ulûhiyetinin arandığı Tanrı, tin, erdem, günah, öbür alem, doğruluk, sonsuz hayat benzeri kelimeler yalnızca çöküşü temsil eden yozlaşmış yalanlardan oluşmaktadır (Nietzsche, 2003a, s. 45).

Nietzsche'ye göre böylesine nefretle dolan yalancı kişiler, kendilerini iyi ve adil kimseler şeklinde nitelendirirler ve arzuladıkları şey adaletin kazanmasıdır. Tanrısızlığın karşısına adil olan Tanrıyı getirirler ve günün birinde Tanrının Krallığının hüküm süreceğini, dünya yaşantısının sonsuz kayıp ve zararlarının olacağını, sevgi ve ümit içerisinde yaşayacaklarını iddia ederler. Ancak, doğru olan bir şeyin yanlış bir şey gibi gösterilmesi durumunda, Hristiyanlığın veya Platon'un cennetine ve sonsuz mutluluğuna giden kapıya "ben sonsuz nefretle yaratıldım" yazılması gerekmektedir (Nietzsche, 2003a, s. 45).

Nietzsche'ye göre o dönemin eğitimli, iyi bireyleri, hakiki yalanın, gerçekten istikrarlı, onurlu yalanın önemi için Platon'a başvurmalıdır. Çünkü onlar için çok güçlü bir öneme sahip olan gerçek yalan, gözlerini kendilerine çevirmelerini ve kendi içlerinde doğru ve yanlış olanı nasıl ayırt edeceklerini bilmelerini ister. Ancak yaptıkları şey onurdan yoksun yalandır; kendini iyi biri olarak tanımlayan, onursuz, zayıf ve

faziletli yalancıdan ibarettir (Öner, 2017, s. 108; Nietzsche, 2010f, s. 158).

Nietzsche, Sokrates ile Platon'un düşüncesinin bize çileci idealin en kötü şeklini sunduğunu savunur (Diethe, 2007, s. 113). Kapsamlı ele alındığında, ilahi niyetlerle korunan, tüm duygusal yöntemlerin en akıllıca, en tehlikeli sistemleştirmesi olan çileci ideal ve onun ahlaki sistemi, insanlık tarihine korkunç ve unutulmaz bir şekilde yazılmıştır. Hiçbir şeyin Avrupa'nın mükemmel sağlığı ve ırksal gücü üzerinde bu ideal kadar yıkıcı bir etkisi olduğu düşünülemez. Bu ahlaki sistem, Avrupa insan sağlığının şimdiye kadar gördüğü gerçek bela olarak adlandırılabilir (Nietzsche, 2010f, s. 106-107).

Nietzsche için en doğrucu kişi; bilime olan inancın öngördüğü en cüretkar, nihai anlamda bilimle, yaşam, doğa ve tarih aleminden farklı bir dünyayı evetlemiştir. Öte alemi tasvip ettiğimiz sürece, bu dünyayı, onun zıddı olan kendi dünyamızı inkâr etmiş oluruz. Böylelikle öbür dünya gerçek, kutsal ve ilahi olur. Ancak hataya, körlüğe, yalana dönüşmedikçe hiçbir şey kutsal olmaz. Dolayısıyla ahiret gerçeği ve kutsallığı, Tanrının kendisi bizim en uzun süren yalanımızdır (Nietzsche, 2010f, s. 171; Nietzsche, 2003b, s. 214).

Nietzsche, buradan itibaren bilimin yargılanmalı olduğunu iddia eder. Çünkü bugüne değin çileci ideal tüm felsefeye hâkim olmuştur. Hakikat, varlık, nihai hükümdar olarak Tanrı gösterilmiş, hakikatin bir problem teşkil etmesine müsaade edilmemiştir. Fakat çileci idealin Tanrısına olan inancın reddedildiği zaman, hakikatin önemi sorusu öne çıkar. Hakikatin değeri ise ampirik biçimde değerlendirilmelidir (Nietzsche, 2010f, s. 171-172). Bu sebeple Nietzsche "hakikat duygusu"nun sınırının deney olduğunu, deneyi kabul etmeyen herhangi bir soruyu da duymamazlıktan geleceğini söyler (Nietzsche, 2003b, s. 74-75). İsmi ister Tanrı ya da hakikat, erdem ya da insan sevgisi olsun; geçmişteki ideallere ulaşabilmek adına yapılan yalanlar köprüsüne geçiş veremeyeceğini ifade eder (Nietzsche, 2009, s. 14). Ona göre oyunların en korkutucu, en sorgulanabilir ve belki de en umutlusu olan ahlak, hakikati isteme bilincinin gerçekleşmesiyle yavaş yavaş yok olacaktır (Nietzsche, 2010f, s. 181).

Nietzsche, çileci idealin, dünyadaki varoluşunda bugüne değin hiçbir manası ve hedefi bulunmayan insana anlam ile amaç verdiğini savunur. Çileci idealden önce, insan ve dünya iradesi eksikti ve *insana ne gerek var?* Sorusu cevapsız kaldı. İnsanın

kaderine neden olarak bir *boşunalık* gösterilirdi. İnsan tamamlanmamış bir varlıktı, etrafını çevreleyen büyük boşlukta kendini nasıl haklı çıkaracağını, açıklayacağını ve olumlayacağını bilmiyor; anlamsızlığının getirdiği sorunun acısını çekiyordu. Yaralıydı ve temelde hasta bir hayvandı. Asıl sorunu çektiği acı değil, neden bu acıyı çektiğini bilmemesiydi. Acıya alışık insan, böyle bir acıyı inkâr etmezdi. Bu ıstırapın manasını ve hedefini açığa çıkarmak adına acıyı istedi ve aradı. Önceden acının kendisi değil, anlamdan yoksunluğu insanlığın üzerine sanki lanetmiş gibi düşmüştü. Burada varoluş nedeni daha iyisinin yokluğundan beslenen çileci ideal, kişiye bu zamana kadar sunulan anlam yoksunluğundan daha iyi bir anlam sunmuştur. Acının çileci idealle yorumlanmasıyla büyük boşluğun doldurulduğu düşünülüyordu, kapı her türlü intihara meyilli nihilizme kapatıldı. Hiç şüphesiz çileci idealin yorumu derin, içsel, zehir dolu ve yaşamı yok ediciydi. Tüm acılara günah açısından bakmıştır. Fakat tüm bunlara karşın insanın bir anlamı vardı, artık onu isteyebiliyordu. Çileci ideal, nedeni, amacı ve nesnesi arasında hiçbir fark olmayan istemenin kendini özgülleştirmişti (Nietzsche, 2010f, s. 181-182).

Nietzsche, ahlakı, insandaki yaşamı, yaşama sevincini ve doğal yaşamayı baskıladığı, ayrıca yaşama ve doğaya aykırı olduğu için kişiyi hastalıklı, yorgun ve bitkin kılmakla suçlar. Kişi, ahlaki baskılar nedeniyle esnekliğini kaybeder ve yaşamsal uyarıları yanıtlayamaz duruma gelir ve sertleşir. Nihayetinde insan kendi içgüdülerine ve kendisine yabancılaşır. Nietzsche'ye göre insanların içgüdüsüne karşı yabancılaşması, dekadansın bir formülüdür. Bu dekadansı yenmek için yabancılaşmanın üstesinden gelinmelidir (Baykan, 2008, s. 17). Nietzsche'ye göre, ahlakla karşılaştığımız her yerde, değer biçmelerle ve insan güdülerinin ve fiillerinin aşamalı düzeniyle karşılaşırız. Bu her daim topluluk ile sürü gereksinimlerini ifade eder. Ahlak, kişiyi sürünün parçası biçiminde yetiştirir ve kişiye ancak bu doğrultuda değerler verir. Çeşitli gruplar farklı şekillerde korunmaktadır, bu yüzden farklı ahlaki değerler gelişir ve gelişmeye devam edecektir. Ahlak, kişilerde var olan bir sürü içgüdüsünden başka bir şey değildir (Nietzsche, 2003b, s. 125).

Nietzsche'ye göre Sokrates'ten bu yana bütün Avrupa tarihinin ortak noktası, yaşamda, bilgide, sanatta, siyasette ve toplumda yol gösterici ve egemen olmak için ahlaki değerlerin diğer değerlere göre öncelenmesidir. Dünyada ahlaki değerlerin gelişmesi için güç iradesinin üç nedeni vardır: 1- Sürünün güçlüye ve bağımsız olana

karşı içgüdü, 2- Zavallının ve fakirin, talihi açık olanlara karşı içgüdü, 3- Sıradan olanın istisnai olana karşı içgüdü. Ahlak bu hareketin sayesinde harika bir avantaj elde etti, ayrıca pek çok zulüm, yalan ve dar görüşlülük de ona yardımcı oldu. Çünkü dünyadaki en büyük ahlaksızlık, ahlaklılığın hayatın temel içgüdülerine karşı verdiği mücadeleye dair tarihin ta kendisidir (Nietzsche, 2010b, bl. 274, s. 198-199).

Felsefe tarihinde, ahlak konusunda akla önem veren düşünürler, duyusallığa karşı mücadele etmişlerdir. Bu düşünürler, ahlak dışı olan duyuların kişileri gerçek dünya hakkında yanılttığını savunurlar. Ancak Nietzsche için duyular ile algılanan görünen alem tek dünyadır. Hakikat olarak tarif edilen kâinat, ona eklenen bir yalandır (Nietzsche, 2002a, s. 30-31).

Nietzsche, ahlaktaki her natüralizmin, bütün ahlak türünün bir yaşam içgüdüünün emri altında olduğunu ifade eder. Platon'un ve Hristiyanlığın doğaya uygun olmayan ahlaki anlayışında, yaşam içgüdüü saygısızlıkla suçlanmakta ve Tanrı insanın kalbine bakar diyerek bu durum normal gösterilmektedir. Bu nedenle, Tanrı yaşamın düşmanıdır ve yaşam, Tanrı Devletinin başladığı noktada sonlanır (Nietzsche, 2002a, s. 42). Ona göre ahlakın, iyinin ve kötünün kökeninin sorgulanması, Platon'un öne sürdüğü değerlerin nihilist olduğunu ortaya koymaktadır. Bu değerler, Platon'un idealar teorisindeki olumsuzluğu, oluşu ve tarihi aşan, dünyanın fani, sancılı yaşamını alçaltmaya ve değersizleştirmeye hizmet eden bir öteye olan inanca dayanmaktadır (Ansell-Pearson, 1998, s. 60). Nietzsche bir taraftan Platon'un *kendinde iyi* fikrine karşı çıkarken, öbür taraftan dünyayı küçümseyerek hayatı değerden yoksun gören perspektifini reddeder. Dolayısıyla *kendinde iyi* şeklinde nitelendirilen Tanrının varlığını da inkar etmektedir. Nietzsche, Platon'un akıl ve içgüdüü, en yüce iyi şeklinde kabul ettiği Tanrıya yönelttiğini savunmuştur. Platon'dan bugüne bütün ilahiyatçılar ile filozoflar aynı yolda ilerlemişlerdir. Böylelikle Nietzsche, ahlaki konularda içgüdüünün ya da Hristiyanların inanç dediği veya kendisinin sürü dediği şeyin şimdiye kadar galip geldiğini savunur (Nietzsche, 2010c, s. 105).

Nietzsche'ye göre tarih boyunca iki türden ahlak çeşidi sergilenmiştir: köle veya sürü ahlakı ile efendi veya aristokratik ahlakı (Kenny, 1998, s. 301). O, Platon'un öne sürdüğü değerlerin, orta sınıfın eski aristokrat ahlak üzerindeki tarihsel zaferini temsil ettiğini ifade eder. Merhamet, alçakgönüllülük, özveri; tüm bunlar sürü teklerinin faydasına hizmet eden değerlerdir. Cesaret ve cömertlik benzeri değerler asil efendilerin

faydalarına katkı sağlar. Güçsüz ve tepkisel bireylerin stratejileri köle ahlakının değerlerini temel alırken, efendi ahlakının değerleri gücü veya kudreti simgeler (Nietzsche, 2003, s. 63).

Nietzsche, bütün kötülüklerin temelinde uysallığın, iffetli olmanın, fedakarlığın ve köle ahlakının galibiyeti olduğunu söyler. Böylelikle egemen mizaçlar, ikiyüzlülüğe ve vicdan azabına mahkûm edilmiştir. Yaratıcı mizaçlar ve Tanrı isyanları, belirsiz ve sonsuz olarak kabul edilen değerler tarafından kısıtlanmış ve istenmemiştir (Nietzsche, 2010b, bl. 870, s. 552).

Nietzsche'ye göre insani erdemler arasındaki tutku, neşe, öfke, kıskançlık vb. bunların hepsine sahip olmak gerekir. Aralarındaki savaşlar ve çatışmaların nihayetinde insanlar yıkılıp sonra da kendilerini aşacaktır (Nietzsche, 2019, s. 43-44). Ona göre içinde hayatın ve gelişimin olduğu tüm güçler, dürtü ve tutkular, hayatı yok sayma içgüdüsü olarak ahlaklılık yasağı boyunduruğundadır (Nietzsche, 2010b, b. 343, s. 236). Ancak bu güçleri, dürtüleri ve tutkuları kökünden sökmek, hayatı kökünden sökmek demektir. Platoncu ahlakın yok edilmesi hayatın özgürleşmesi için gereklidir (Nietzsche, 2002a, s. 40).

Nietzsche'ye göre erdemin temel içgüdüsü, iyi insanın tasarımıdır. Nietzsche insanın düşmanlık, incinme, öfke ve öç alma içgüdülerini kontrol altına almasını istemektedir. İnsanı iyiye indirgemenin esas amacı, kötü şeyler yapmamak, hiçbir biçimde zarar vermemektir. Bunu sağlamanın yolu ise öfke içgüdülerini ortadan kaldırmak ve ruh huzurudur. Aslında birbirini tamamlayan iyi ve kötünün çelişkili gerçekler olarak kabul edilmesinden kaynaklanan bu düşünce tarzı, iyiden yana olmayı, iyiyi istemeyi, kötüyü kökünden reddetmeyi tavsiye eder. Bu şekilde aslında tüm içgüdülerinde *evet* ve *hayır* barındıran hayatı inkar etmektedir (Nietzsche, 2010b, bl. 351, s. 240). Nietzsche'ye göre içgüdülerine karşı koyan bilge adam Sokrates, bilgi ve mutluluğun eşitliğini dekadansın formülü olarak düşünmüştür. Ancak hayatın yükselişinde bir mutluluk ve içgüdü birliği vardır. Mutluluk adına içgüdülerini engellemeye çalışmanın yerine, onları kabul edip onlarla yaşamayı öğrenmek gerekir (Nietzsche, 2002a, s. 23-25).

Nietzsche'ye göre Sokrates ve Platon, *kimse bilerek kötülük yapmaz* (Platon, 2014: 329 a-d) diye ifade ederken, bilgi ile erdemli eylem arasında kurulan ilişki sebebiyle

yanılıyorlardı. Onlar bu genel yanılgı ve kibrin mirasçılarıydılar. Davranışın özünde bilginin olduğu ilkesini kanıtlamak isteseler de bunun aksi önceden beri her vakit ispatlanmaktadır. İnsanların bir eylem konusunda bildiklerinin o eylemi ortaya çıkarmaya yeterli olmayacağı, bilgiyle eylem arasında bugüne kadar herhangi bir köprü kurulamadığı korkutucu gerçektir (Nietzsche, 2009, bl. 116, s. 93-94).

Nietzsche, davranışın bilgiden kaynaklanmadığı gibi inançtan da kaynaklanmadığı görüşünü savunur. Dolayısıyla en mühim şeyin inanış olduğunu ve davranışların kaçınılmaz biçimde inanıştan kaynaklandığını iddia eden Luther, Sokrates, Platon ve takipçileri yanılıyorlar. En güvenilir bilgi veya inanç, kişiye eyleme gücü vermez. Düşünceden eyleme dönüşmeden önce geliştirilmiş olması gereken bir şeyin pratiğinin yerine geçemez. Öncelikle, ilk başta hareket etme yani uygulama gereklidir. Bu şart gerçekleşirse, inanç direkt olarak işe koyulacaktır (Nietzsche, 2009, bl. 22, s. 30).

Nietzsche'ye göre Platon'un "kişiler eylemlerini iyi bir sonuca ulaşmak için, iyiyi ümit ederek gerçekleştirirler" (Platon, 1989, bl. 468a, s. 70) görüşü doğrudur. Doğa üzerimize yağmur yağdırdığında nasıl doğayı ahlaksızlıkla suçlayamıyorsak, bize zarar veren birini de ahlaksız olmakla suçlamamız gerekir. Çünkü kişi kendini muhafaza etmek veya başını belaya sokmamak yani nefsi müdafaa için başkalarına zarar verir. Kişi kendisi için bir haz ister veya sıkıntılarından kaçınmak ister. Öyle ya da böyle, her zaman kendini korumakla ilgilidir. Dolayısıyla Nietzsche bu hususta Sokrates ile Platon'un haklı olduğunu söyler. İnsan her ne yaparsa yapsın, düşünceleri ve anlayışı doğrultusunda kendisine iyi geleni yapar (Nietzsche, 2010d, s. 93-94).

Nietzsche'ye göre Platon'un aşırı biçimde bağlı olduğu ahlaki inanışları, ahlaki bozulmayı değil, geçmiş zamanların yüksek değerlerini tekrardan değerlendirerek Hristiyanlığın hakimiyetine yol açmış, aksine eski ahlakın masumluğunu zehirleyip paganizmi ortadan kaldırmıştır. Ancak o devirde yıkılan değerler, sonradan efendi olanlardan çok daha yüceydi. Böylece, çürümüş topraklarda kök salmış olan Hristiyanlığın, psikolojik bir çöküşten kaynaklandığı söylenebilir (Nietzsche, 2010b, bl. 438, s. 298).

Nietzsche, değerler sözleriyle, düşünceler, idealler, bilim, sanat, felsefe, din, ahlak ve tarih dahil insanın tüm kazanımlarını ifade eder. Anlamalı görünen tüm şeyler bir

değerdir. Fakat Sokrates'ten bu yana, Nietzsche çağı da dahil olmak üzere tüm Batı dünyası, Hristiyan ahlakını başlı başına temel değer haline getirerek dini, ibadeti, ahlakı, tarihi ve psikolojiyi kendi doğal değerleriyle bağdaştırarak çelişkiye düşürmüş ve tüm insanlığın başarılarına ve hatta yaşaması için gerekli olan değerlerine aykırı olan bir anlam yüklemiştir (Kuçuradi, 2016, s. 15).

Nietzsche'ye göre, ahlakın bilime üstün olduğunu savunarak, Sokrates ve takipçileri, bilimin yozlaşmasına neden olmuştur. Ona göre, Hristiyanlık da Sokrates ve Platon'un düşüncelerini takip etmiş ve ahlakı bilimsel düşünceden daha önemli kabul etmiştir. Bu da hayatın önemini azaltarak değerini düşüren bir etkiye neden olmuştur (Nietzsche, 2010b, bl. 443, s. 302).

Nietzsche, yüce değer olan ahlakın *bu dünya işe yaramaz, gerçek bir dünya olmalı* düşüncesini yanında getirdiğini ifade eder. Fakat Nietzsche'ye göre bu tarz ahlak, çöküş içgüdüsüdür; intikamını bu şekilde alanlar, egemen rolünü sergileyenler, tükenmiş ve mirastan mahrum bırakılmışlardır. Bu tarz bir ahlakı savunmuş olan düşünürler her zaman dekadanstır, hep nihilist dinlerin hizmetindedir (Nietzsche, 2010b, bl. 401, s. 269). Nietzsche için kökeni dolayısıyla ahlak, güç istenci ile ilgili bir ifadedir. Ahlaki kurallar belirli insan ihtiyaçlarını giderebilmek amacıyla oluşturulmuştur. Bu gereksinimler temel olarak biyolojik, daha spesifik olarak fizyolojiktir. Sürü içgüdüsü veya gruplar şeklinde yaşam sürme gereksinimi; türün devamı ve ilerlemesi, daha üstün yaşam çeşitlerinin üretilmesi, mazlumların korunması ile ilgilidir. Tüm erdemler, aslında sadece gereken ve iyi sayılan doğal işlevlerden ibarettir (Baykan, 2008, s. 28).

Nietzsche'ye göre, güçlü insanlar şeylerin adlarını yasa haline getirir. Bunların içinde kategorileri oluşturanlar soyutlamada en güçlü sanatçılardır. Güçlü olanların tecrübelerle ispatlamış olduğu bir ahlakın sonucunda elde ettiği bir yaşayış tarzı; nihayetinde bir yasa olarak bilinçte yer alır. Değerlerin ve durumların bu şekilde saygıdeğer, sorgulanamaz, kutsal ve gerçek duruma geldiği tüm grup; bilincimize girer. Bu, kutsal hakikatlerin efendi olduğunun bir işaretidir (Nietzsche, 2010b, bl. 513-514, s. 338). Ancak Nietzsche, kapsamlı biçimde insan kaderleri incelendiğinde kendisini en fazla şaşırtan durumun, Darwin'in ve takipçilerinin savunduğunun tersine, seçilimin ve türün gelişmesinin tersinin daha güçlü olanın veya daha iyi olanın aleyhine hissedilmesi olduğunu söylüyor. Şanslı olanlar yok ediliyor, daha üstün türlerin beyhudeliği, vasatın, hatta ortalamanın aşağısında olanın hakimiyeti vardır (Nietzsche, 2010b, bl. 685, s. 436-

437).

Nietzsche'ye göre, istisnalar ve talihliler lehine tercih yapılmamasının nedenleri, tüm değişimin nihai nedeni ve karakteri olan güç iradesi tarafından sunulmasıdır. Ona göre en güçlüler, en şanslılar bile sürü içgüdülerine, güçsüzlerin korkaklığına ve salt çoğunluğa karşı güçsüzdür. Değerler dünyasını yaratanlar ve günümüzde insanlara hâkim olan üstün değerleri elinde bulunduranlar; talihli olanlar seçkinler değil, daha çok çökmekte olan türlerdir. Nietzsche'ye göre bu olay, dünyada talep edilmeyen bir manzara yaratır (Nietzsche, 2010b, bl. 685, s. 437).

Özetlenecek olursa, Platon'dan Nietzsche dönemine dek herhangi türden bir insani başarı veya durumun değerlendirilmesindeki ölçüt bir öte fikri olmuştur. Buradaki ötenin amacı ahlaki bir düzendir. Din için ise öte, bir öte alem, bilgi için ide ve benzeri şeyler, kısacası bilinmeyen varoluş âlemi idi. Ancak öteye ait düşünce, insanların gerçekliğine uymayan ve yaşama da aykırı bir görüş olarak yaşamı fakirleştirmiştir. Peki, yenilenmiş değerlerin ölçütü ne veya kim olacak? Nietzsche, yeni değerlendirmelerin ölçüsünün; gerçekleri bizzat gözleriyle gören, mevcut ahlaki görüşün ötesinde yeni başarılarıyla yeni değerler yaratan, geleceği şekillendirebilen yaratıcı insan, yüzbinlerce kişinin hayatını haklı çıkaran trajik insan olduğunu savunur (Kuçuradi, 2019, s. 18-19). Ona göre değerlendirme sorunu, Platon'daki gibi bir ahlak sorunu değil, tüm insan faaliyetleriyle ilgili bir sorundur. Bu yönüyle ahlakı sorunsal biçimde görmektedir. İyi-kötü karşıtlığına dayalı ahlak anlayışına karşı çıkarak, kişinin hakiki metafizik faaliyetinin ahlak ya da dinden ziyade, sanat ve yaratıcılık olduğu bir hayat olduğunu savunur. Nietzsche için sanat, dekadansın üstesinden gelme ve Üst İnsana ulaşma yolundaki en önemli insan etkinliğidir (Kuçuradi, 2016, s. 6-7).

Dolayısıyla sıradaki başlıkta, Nietzsche'nin sanat alanı ile ilgili Platon'u nasıl eleştirdiği detaylı şekilde incelenecektir.

3.4. Akıl Mı Sanat Mı?

Nietzsche, kötülüğe karşı yaşamı onaylayan tutum olan *güç karamsarlığının*, çağının modern kültüründe eksik olduğunu savunuyor. Bunun sebebinin ise modern görüşün, Nietzsche'nin hayran olduğu Antik Yunanlıların sanatsal ve mitolojik görüşüne karşı, akıl ile bilginin dünyaya yayılabileceğine inanan Sokratikçiliğin

mirasından başka bir şey olmadığını ifade eder (Ansell-Pearson, 1998, s. 92-93). Nietzsche, insan zihninin doğada nasıl zayıf, belirsiz, geçici, nasıl hedefsiz ve rastgele görüldüğünün gereğince sergilenemeyeceğini bir hikâye anlatarak gösterir:

Işıldayan sayısız güneş sisteminin yayıldığı evrenin ücra bir köşesinde bir zamanlar bir yıldız vardı; akıllı mahluklar, bilmek denilen şeyi orada icat etmişlerdi. Bu “dünya tarihinin” en ukalalıkla ve yalanla dolu anıydı; fakat nihayetinde sadece bir andı. Doğanın bir-iki nefes çekmesinden sonra bu yıldız katılaşmış ve bu akıllı mahluklar ölmek durumunda kalmışlardır. (Nietzsche, 2013, s. 1)

Nietzsche, bunun ve daha pek çok masalın uydurulabileceğini söyler. Ancak insanın aklının bulunmadığı ebedi dönemlerdeki gibi insan aklının ortadan kalktığı zaman da hiçbir şeyin kalmayacağını iddia eder. Çünkü aklın görevi insanların hayatını idame ettirmekten ibaret olduğu halde, akıl sahibi ise sanki dünyanın kendi ekseninde döndüğünü düşünür. İnsan varoluşunun sürdürülebilirliği adına gereken akıl, sahtekârlığa yönelir, çünkü dinç olmayan zayıf bireyler, boynuzla veya boynuzla dövüşme şansı verilmediğinden, ancak sahtekârlık sanatıyla kendilerini koruyabilirler (Nietzsche, 2013, s. 1-2).

Nietzsche'ye göre Platon'un aldatma ustası şeklinde nitelendirdiği akıl, kendisine zararı olmadan kandırabildiğinde özgür olur ve kölelik vazifelerinden kurtulmuştur. Yaratıcı coşkuyla metaforları kaynaştırarak soyutlamaların mihenk taşlarını yerinden oynatır. Hayata göz diken aciz bireye yol ve vasıta gösteren bir köle olan akıl, önceki devirlerde efendisinin peşinden koşan bir köle gibiydi; şimdi ise artık içgüdüleriyle hareket edebilmektedir ve bu sayede esaret sembolünü üzerinden atmış, artık efendi olmuştur. Fakat yaptığı her şey aldatmacanın izlerini taşıyor, tıpkı eski tavrının bozulması gibi (Nietzsche, 2013, s. 13). Nietzsche, akıl ile içgüdü veya sezgi arasındaki çatışma durumunda içgüdüyü desteklemektedir:

Özgür akıl insan hayatını taklit eder, fakat bu hayatı iyi olarak değerlendirir ve onunla tamamen tatmin olmuş gibidir. Aciz kişinin kendisini korumak için bütün hayatı boyunca yapıştığı kavramları bu muazzam çatı kirişi ve kalasları, özgürleşmiş aklın en cüretkar sanat eserlerinin yanında sadece basit bir iskele ve oyuncaktan ibarettir. Eğer akıl bu kalasları ve çatıyı parçalar, karmaşaya sokar, sonra da alaycı bir tutumla tekrar bir araya getirirse birbiriyle en alakalı olan şeyleri uzaklaştırır ve en alakasızları birleştirirse bu, artık acizliğin, yardım taleplerine ihtiyacı olmadığını ve artık kavramlarla değil sezgileriyle hareket edebileceğini gösterir. Bu sezgilerden şemaların ve soyutlamaların hayalet şehirlerine çıkan hiçbir doğru düzgün yol yoktur; zira bu sezgiler için bir kelime yoktur. Bu dürtülerle karşılaşan kişi dilsizleşir veya ancak yasaklı metaforlarla ve kavramların hiç bilinmeyen kombinasyonlarıyla konuşur. Eski kavramların bariyerlerini yıkmak ve onlarla dalga geçme sayesinde, en azından şimdiki güçlü

sezgisini yaratıcı bir şekilde takip etmiş olur. (Nietzsche, 2013, s. 13)

Nietzsche için şeylerin gerçek doğası içgüdü temelli sanatla anlaşılırken, Platon için akıl temelli felsefeyle açığa çıkarılabilir. Bu husus, Sokrates'in "felsefe (*logos*) ve şiir arasındaki eski mücadele" (Platon, 2014, bl. 607b, s. 294) olarak tanımladığı çatışmayla alakalıdır (Berkowitz, 2003, s. 81). Bu eski çatışmada Platon *logos*'tan yanadır ve Homeros'u tanrılarla ilgili yalanlar uydurmakla, topluma zarar veren mitler anlatmakla ve şairleri gerçeklerden uzaklaştırmaktan başka hiçbir amaca hizmet etmeyen retorik kullanmakla suçlar, hepsini devletinden kovar (Platon, 2014, bl. 398a-b, s. 88).

Platon, şiirin ilahi bir delilik biçimi olduğunu söyler ve diyalektiği kullanarak insanları biçimler dünyasını tanıma görevinden uzaklaştırır (Utku, 2010, s. 8). Eyüboğlu'nun aktardığına göre Nietzsche Platon'un felsefe ile sanat arasında bir uçurum yarattığını söyler ve sürgündeki şairi tekrardan hükümdarlığına çıkartmak adına felsefeye (bilim, hakikat ve kavram) şiir (mit, sanat ve metafor) üzerinde yer verilmesine karşıdır (Eyüboğlu, 2002, s. 63). Utku da ekleme yaparak Nietzsche'nin, felsefenin şiirden daha çok yalanlar uyduran bir şiir formu olduğunu, çünkü sürekli kılık değiştirdiğini söyleyerek hakikat hiyerarşisini tersine çevirdiğini savunduğunu söyler (Utku, 2010, s. 9).

Nietzsche'ye göre Platon, trajedi ve sanat yargısında Sokrates'in naif kinizminin izinden gitti ve bütünüyle sanatsal zorunluluktan, reddettiği mevcut sanatsal biçimlerle tam olarak içsel akrabalık içinde yeni bir sanat formu yarattı. Platon, önceki sanat formunu bir görünüş imgesini taklit etmekle, fenomenler âleminden aşağı bir âleme ilişkin olmakla suçladı. Fakat buradaki itham yeni sanat eserine karşı yöneltilemez. Dolayısıyla Platon, gerçeğin ötesine geçmek ve sözde gerçeğin altında olan fikri ortaya çıkarmak için çaba sarf etmiştir. Bunu yaparken Platon, suçlamalarla reddettiği antik sanatın olduğu yere dolaşık bir yoldan gitti. Hikâye, lirik şiir ve drama veya nesir ve nazım arasında tüm üslup ve biçimleri karıştırarak eksantrik bir anlamda üretilen Platon'un diyalogları, böylece eski, birleşik dilbilimsel biçim yasasının katılığını delmiştir; tıpkı daha önce trajedinin yapmış olduğu gibi, bütün antik sanat formlarını özümsemiştir. Nietzsche, Platon'un diyalog formunu, vapuru batmış olan antik şiir sanatının bütün evlatlarıyla beraber kendini kurtardığı bir tekneyle benzeştirir. Bu benzetmenin devamında teknedeki insanların daracık bir alana tıklandığını ve Sokrates

adlı dümenciye korkuyla boyun eğerek yeni bir âleme doğru yola çıktıklarını ifade eder. Bu nedenle Nietzsche'ye göre Platon, tüm gelecek dünyası için yeni bir sanat formu olan romanın gerçekten bir timsalini vermiştir. Bir Ezopos masalı şeklinde adlandırılabilen bu roman, şiir sanatında diyalektik felsefenin teolojik hali gibi hiyerarşik bir ilişkide yaşamıştır. Bu ilişkide roman şiirin, felsefe de teolojinin hizmetkârı rolünü üstlenmiştir. Dolayısıyla ona göre Platon, Sokrates'in baskısı sebebiyle sanatı felsefe ile teolojinin hizmetine sunmuştur (Nietzsche, 2019a, s. 85-86).

Nietzsche, bir sanatın doğumunu en az açıklayan şeyin, hayatın trajikliği olduğunu söyler. Sanat sadece doğal gerçekliğin bir taklidi değil, doğal gerçekliğe özellikle metafiziksel bir eklemidir; üstesinden gelinmesi için yanına yerleştirilmiştir. Trajik mitos sanatta yer aldıkça, sanatın bu metafiziksel yüceltme amacına tam olarak uyum sağlar. Fenomenler âlemi gerçektir ve hayatın ta kendisidir (Nietzsche, 2019a, s. 143).

Nietzsche'ye göre sanat farklı şekillerde ortaya çıkabilir. Her şeyden önce sanat, yalnızca sanat olarak görünür ve burada sanat hayatın baştan çıkarıcılığının ve dürtüsünün mümkün kılındığı vasıttadır. Başka haliyle sanat, yaşamı reddetme iradesine tek karşı güç olarak Hristiyanlık karşıtı, Budist karşıtı veya nihilist karşıtı şeklinde açığa çıkar. Diğer haliyle sanat ve bilgi insanının, var olmanın korkutucu şüpheli niteliğini bilen ve görmeyi dileyenlerin, trajik bilgi adamının kurtuluş yolu şeklinde kendini gösterir. Burada sanat, yalnızca korkuları ve şüpheleri olan insanlar değil, hayatı yaşayan, hayatta kalmak isteyen, zorlu durumlarla mücadele eden, kahramanca eylemler yapan insanların da kurtuluşu şeklinde ortaya çıkıyor. Son olarak, acı çekenin özgürleşmesi olarak, acı çekmenin gönüllü olduğu, yüceldiği, tanrılaştırıldığı, acı hissetmenin büyük bir haz çeşidine giden bir yol şeklinde sanat biçiminde görünür (Nietzsche, 2010b, bl. 853, s. 538).

Nietzsche'ye göre çileci ideal felsefeye şimdiye kadar egemen olmuştur, çünkü hakikat, varoluş, Tanrı nihai hüküm makamı şeklinde öne sürülmüştür ve hakikatin değeri sorgulanmamıştır. Ancak gerçeğin değeri ampirik şekilde sorgulanmalıdır. Ama bu, bilim tarafından yapılacak bir şey değildir. Bunun sebebi; aynı temelden hareket eden bilimin, tıpkı çileci ideale benzer şekilde, hakikatin değerlendirilemeyeceği ve eleştirilemeyeceği inancına sahip olmasıdır. Dolayısıyla gerçeği sorgulama işi sanatla yapılacaktır (Nietzsche, 2010f, s. 172-173). McGill'in aktardığı gibi, Nietzsche,

hakikatin estetik eleştirisini geliştirmiş ve bu eleştiri tarzıyla hakikatin olanaklılığının temelini sanat eserinde şekillendiğini iddia etmiştir (Megill, 2008, s. 66). Yalanın kutsandığı ve aldatma arzusunun vicdan rahatlığına kavuştuğu sanat, bilimden daha temelde çileci ideali reddeder. Platon bu karşıtlığı içgüdüsel şekilde sezinlediği için, Avrupa'nın bugüne kadar büyüttüğü en büyük sanat düşmanıdır. Öbür dünyanın en samimi savunucusu, büyük hayat hırsız; kendini çileci idealin hizmetine koşarak, bir sanatçının gerçekleştirebileceği en bariz çürümeye sürükler. Nietzsche, hakikatin değerlendirilemeyeceğini iddia eden bilim ile çileci idealin fizyolojik olarak birbirlerini desteklediğini söyler. Bunun nedeni ikisinin de ön şartı; duyguları soğutarak hayatın akışını yavaşlatmak, içgüdülerin yerine diyalektiği koymak, yüzlere ve davranışlara ciddiyet bulaştırmak ve hayatın belli bir şekilde yoksullaştırılmasıdır (Nietzsche, 2010f, s. 173).

Nietzsche'ye göre hayat o kadar güçlü ve zevklidir ki, fenomenlerdeki tüm değişikliklere rağmen yok edilemez. Doğanın acımasızlığına ve dünya tarihi denen şeyin korkutucu yıkıcılığına gözümüzü kırpmadan bakarken bile, sanat ve sanatsal yaşam sayesinde giderek daha fazla kurtuluyoruz (Kaufmann, 1997, s. 74). Nietzsche, Platon'dan farklı olarak, sanatçıların yaşamın tadını çıkardığını, duyularına ve bu dünyada olup bitenlere değer verdiğini söyler ve bu yüzden sanatçılara fazlasıyla değer verilmesi gerektiğini ifade eder (Nietzsche, 2010b, bl. 820, s. 517). Ona göre insanların gerileme ve çöküş şekilleri olan din, ahlak ve felsefeye karşıt, insanlar sanat yoluyla yükselme hareketi yapmalıdır (Nietzsche, 2010b, bl. 794, s. 500).

3.5. Nietzsche'nin Platon Eleştirisine Yapılan Eleştiriler

Nietzsche, Sokrates, Platon ve Platoncu Hristiyanlığa yönelik eleştirilerinin bir sonucu olarak, karikatürleştiren ve onları açıklıkla öldüren bir eğilim olduğunu söylemiştir. Örneğin aristokratik Romalılar düzeninde Yahudiler, sanatçılar arasında burjuvalar, dindarlar arasında dinsizler ve Nietzsche'nin elinde de Platon karikatürize edilmiştir. Dolayısıyla bu eleştirilerde her zaman güçlü dayanaklara sahip olmadığı, zaman zaman Sokrates ve Platon'a haksızlık ettiği ifade edilmiştir.

Nietzsche'nin Sokrates'e yönelik yaptığı iddia edilen haksız eleştirisine baktığımızda üç farklı örnekle karşılaşılır. İlki Nietzsche'nin Sokrates'in akılcılık arayışları sebebiyle içgüdülerin yok edilmesi gerektiğini ifade ettiğini öne sürer. Fakat

Sokrates, insanların akıllarını kullanarak yaşamaları gerektiğini söylese de kişilerin içgüdüleriyle beraber, hatta içgüdülerine rağmen yaşamalarının gerekliliğini de söyler (Kaufmann, 1974, s. 87; Baykan, 2008, s. 159). İkincisi Nietzsche'nin Sokrates'in hayatı bir hastalık biçiminde gördüğünü söylemesidir. Fakat tersine Sokrates, hayatın kendisini hastalık biçiminde görmez, yalnızca maddi hayatı hastalıklı görür ve ruhani hayatın gerçek hayat olduğunu belirtir (Hadot, 2015, s. 177). Sonuncusu da Nietzsche'nin Sokrates'i diyalektikçi olmakla suçlamasıdır. Nietzsche'nin *décadance*m işareti biçiminde gördüğü Sokrates'in diyalektiği, aslında halkın bilgi sandığının kanaat olduğunu göstermek için *décadance*a karşı bir silahtan ibaretti. Böylelikle Sokrates, esasında kişilerde var olan zihinsel koşullanmaları yıkmaya çabalıyordu. Bu çabalama, Nietzsche'nin değerleri tekrardan değerlendirmenin lüzumunu gösterme çabasına benzetilmiştir (Baykan, 2008, s. 159).

Öner'in aktardığına göre, Nietzsche Platon'u eleştirirken haksızlık yaptığı yönündeki eleştirilerin temelinde, Platon'da yaşamının inkâr edildiği ve nihilizme sürüklenmiş olduğu görüşü vardır (Öner, 2017, s. 161-162). İnsanın varoluş gayesi konu edildiğinde, Platon ölüm ve başka bir dünyaya hazırlanmayı amaçladığını söylerken Nietzsche, hayatı nihilizme yönlendirdikleri gerekçesiyle Platon'u ve Hristiyanlığı eleştirir. Ancak Platon'daki ölüme hazırlık düşüncesinde, Hristiyanlıkta olduğu gibi yaşam inkâr edilmez. Aksine Platon'daki ölmeye hazırlanmaktaki gaye, yaşamaya hazırlanmak, parçalı ve tek yanlı benin üstesinden gelmek, evrensel bakış açısına yükselmektir (Hadot, 2015, s. 11). Nietzsche'ye göre böyle bir yükseliş ve şeylere tepeden bakış atmak gibi tinsel egzersizler gereklidir (Hadot, 2017, s. 271). Fakat onun iddia ettiğinin aksine Platon'da bedensel bir reddetme veya bedensel olan şeylerden tiksilmek değil yalnızca küçücük bir nesne olmadığımızın bilincine vararak, daha mühim birçok şeyin ve kesin denen değerlerin farkına erişip evrensel olana ve bütüne dönüş vardır (Hadot, 2015, s. 211).

Bu eleştirileri aktardıktan sonra, hatırlatmak isterim ki, Nietzsche'nin asıl mesleği filoloji idi. Dolayısıyla Platon'u ve diğer Antik Yunan filozoflarının eserlerini çok detaylı bir şekilde okumuş ve incelemiştir. Nietzsche'nin dil anlayışında aforizmalar ve abartılar da mevcuttur. Dolayısıyla yaşamı reddetme konusunda Nietzsche eleştirilerini sunarken de abartılı bir söylem kullanmıştır.

SONUÇ

Bütün felsefe sistemleri, genel itibariyle karşı çıkacağı, bir ölçüde de destekleyeceği bir muhatap aramaktadır. Dionysosçu bir şekilde hayatı ertelemeden şimdi ve burada yaşamamızın gerekli olduğunu ve bu biçimde varoluşun anlamına ulaşabileceğimizi savunan Nietzsche'nin muhatabı, diğer alemde mana keşfetmeye uğraşarak hayatın olduğu dünyanın gerçekliğini yok sayan Platon ile Platon'un takipçileriydi. Nietzsche'ye göre, Avrupa'da yaşanan krizin nedeni, Platon ve ondan etkilenen Batı felsefesi ile Hristiyanlık düşüncesidir. Bir yandan hayatı reddeden ve hatta dünyayı inkâr eden Platon ve Platoncu felsefelerin sunmuş olduğu tüm düşünceleri ve değerleri yeniden değerlendirmek gerekiyor. Nietzsche'ye göre, Platon ve Platoncu felsefelerden farklı olarak insanların sadece akıllarını değil, duygusal ve içgüdüsel yönlerini de düşünerek, Avrupa insanlığının sorunları olan kendine yabancılaşma, *décadence* ve nihilizm gibi krizler çözülebilir.

Nietzsche'ye göre hayatı ve yaşam dünyasını olumlamaktan uzak duran Platon ile takipçileri, Avrupa'yı uçuruma sürüklemiştir. Avrupa'yı uçuruma sürükleyen şeyler kişinin kendine yabancı duruma gelmesi, *décadence* ve nihilizmdir. Nietzsche'nin Platon'a ve bütün Platonik düşüncelere karşı çıkmasının sebebi de budur. O, Platon'un hakikat anlayışını, kibrin ıssız alevi çevresinde bir mücadele olarak görür, herkese göre kabul edilebilir bir hakikat görüşüne ve buna göre üretilen tek bir yaşayış şeklini iyi atfeden dogmatizme karşıdır. Yani Nietzsche, farklı kişilerin farklı doğrulara ve onlara uyan farklı hayat biçimlerine sahip olması gerekliliğini iddia eden perspektivist görüşü destekler.

Nietzsche, Platon'la başlayan ve ona dayanan tüm ahlaksal değerlendirmelerin en baştan değerlendirilmesinin gerektiğini ve o zamana kadar yasaklanan, aşağılanan, lanetlenen tüm şeylere *evet* denmesi gerektiğini savunmuştur. Ona göre insanlar doğru yolu kendi kendine bulmamış ve ilahi bir şekilde yönetilmemiştir. Aksine o inkâr ve yozlaştırma içgüdüleri, *décadance* içgüdüleri insanları etkileyerek onların en değerli şeyleri üzerinde kontrol sağlamıştır. Dolayısıyla Nietzsche, ahlaki değerlerin temeline erişmeyi ve insanlığın yüce manada kendisine dönmesi, ileri geri bakması ve rahiplerin boyunduruğundan kurtulması için yaşamı boyunca çaba sarf etmiştir. İnsanlığın geleceğinin değerlerin kökeni probleminde bulunduğunu iddia eden Nietzsche'ye göre

ister felsefeci ister din adamı tarafından olsun, insanlardan sürekli; ilahi kitapların insanların kaderini kontrol eden tanrısal bilgelik üzerine en nihai çözümü getirdiğine ve devamını düşünmemeye inanmalarını istemeleri, aslında bunun aksinin doğru olduğunun ispatıdır. Yani dünya, Nietzsche gibi düşünmeyen, hastalıklı filozof ya da aziz denen en kötülerin, düzenbazların, intikamcılarının eline bırakılmış ve onlar dünyaya iftira atanların, insanlığı lekeleyen kişilerin dünyada hüküm sürdüğü hakikatinin ortaya çıkmasını istemezler. Tarafsızlığa değer verirler ve bencilliği hor görürler. *Décadence* ahlakına son verme iradesini gerçek ahlak olarak görürler. Ancak ahlaki terimlerle kullandıkları ruh, özgür irade, Tanrı benzeri kavramlar fizyolojik anlamda insanlığı yok etmektedir. Ruhun kurtuluşu biçiminde gördükleri, bedeni aşağılama, yaşam gücünü artırmayı umursamama vs. aslında insanlığı çöküşe götürür. Ahlakları, çöküşe giden yoldur. *Décadence*tan kurtulmanın yolu, ahlaki değermiş gibi gösterilen putları yıkmak ve yeni değerler yaratmaktır.

Nietzsche, Batı Avrupa'nın Platon'dan beri var olan Hristiyan değerlerinin akıl almaz bir düzeye ulaştığını ve bu gerçeğe yüzleşmek gerektiğini düşünmüştü. Ona göre bu inançlara inanmayı sürdürenler samimiyetsiz ve sahtekardır. İnsanlık bu değerlerin çöküşünü ve değerler uçurumunu görünce korkutucu düzeydeki karamsarlığa ve nihilizm çukuruna batacak; medenilik terk edilecek ve inancın kaybıyla çöküş yaşayacaktı. Nietzsche'ye göre, eğer Tanrı ve temsil ettiği şeyler öldüyse, Hristiyanlığın değerleri artık Avrupa medeniyetine etik ve kültürel değerler sağlamıyorsa, o zaman bütün dehşetiyle varoluşun anlamı sorusu ortaya çıkar. O, Tanrı'nın yokluğunda dünyayı kurtararak ve masumiyeti hayatın akışına yeniden sokarak varoluşu anlamlandırarak tek tavrın, modern insanı trajik bir güç kötümserliği geliştirmeye teşvik etmek olduğunu savunur. Nietzsche için, hayatın son hedeflerden ve ahlaki amaçlardan eksik olduğunun onaylanması trajiktir, ancak bu bizi umutsuzluğa veya kendi hıncımızdan hayattan intikam almaya götürmemelidir; aksine gerçeği olduğu gibi neşeyle kabul etmeli, hayata mutlak ahlaki yargının iyi ve kötülerinin ötesinde bir tavırla yaklaşmalıyız. Dünyaya ve varoluşa karşı, kökleri zayıflık ve hınçtan değil, yardımseverlik, takdir, sağlık, enerji, bilgelik ve cesareten kaynaklanan estetik bir tavır benimsemeliyiz. Çünkü Nietzsche'ye göre dünya ve varoluş ancak estetik bir olgudur. Varoluşun dehşetine karşı koyacak olan huzuru, mutluluğu ve yaşamı olumlama ancak estetik bir yaklaşımla mümkün olacaktır.

Nietzsche, Platon'un yozlaşmış hınç içgüdüsünün karşısına, taşkınlıktan doğan en yüce olumlama ilkesiyle çıkar. Onun için acıya, suça, varoluşa sorunlu ve yabancı olan her şeye uçsuz bucaksız bir *evet* demek gerekir. Hayata bu en mutlu ve en coşkulu evetleme, gerçek ve bilim tarafından en sağlam şekilde onaylanan bilgeliklerin en yüksek ve en derinidir. Var olan hiçbir şeyden vazgeçilemez. Ama bunun için güç gerekir, yürek ister. *Décadent* olan zayıfın hayatta kalma koşullarından biri de yalandır ve hakikatten korkmak, yani ideale sığınmak onlar için bir zaruret olduğu gibi, gerçeği bilmek ve ona evet demek de güçlüler için bir zarurettir. Nietzsche'ye göre bunların farkına varıp kendini Dionysosçu bir sözde bulduğunda ve onun anlamını anladığında, artık Platon'daki yozlaşmanın belirtilerini fark edebilen kişidir. Nietzsche'ye göre bahsi geçen kişi filozoftur; yaşam, varoluş ve geleceğin önemini anlamıştır. O bir Üst İnsandır.

Nietzsche için Üst İnsan, *décadence* ahlakının yarattığı değerlerin oluşturduğu putları parçalayarak yeni değerleri oluşturabilen kişidir. Nietzsche, değerler oluşturmak adına, diğerlerinin tutumlarını, geleneksel felsefenin rasyonel ve tartışmacı yollarından farklı olan yöntemlerle değiştirmeye çalışmanın gerekli olduğunu iddia eder. Kişinin kendisinin gelenekselci önyargılı değerlendirme perspektifinden uzaklaşıp yeni değerlendirmelere alışması zordur, ama imkânsız değildir. Nietzsche, değer yaratmayı kendisine bir görev edinmiş ve yalnızca iyi entelektüel vicdanların ancak çok farklı bakış açılarına sahip oldukları için değer yaratabileceğini iddia etmiştir. Köhne, yozlaşmış, sürü ahlakının değerlerinin yerini, entelektüel vicdana dayalı kendi kanununu koyan Üst İnsanın değerleri almalıdır.

Nietzsche için Hristiyanlık, Sokrates'in başlattığı bir düşünce tarzının son ve en tehlikeli aşamasıdır. Sokrates'in öğrencisi Platon tarafından geliştirilen iki-dünya felsefesi, günlük maddi dünyanın aslında daha mükemmel bir aşkın dünyanın sıradan bir kopyası olduğunu savunur. Bu felsefe, aşkın gerçekler ve varoluşlara olan inançları içerir ve sonraki Hristiyan kilisesinin teolojisiyle birleştirildi. Hristiyan değerleriyle inanışları kaçınılmaz olarak modern Batı felsefesini, özellikle de Aydınlanma felsefesini etkiledi.

Nietzsche'nin Platon'dan, Platoncu metafizikten, Platoncu Hristiyanlıktan hoşnutsuzluğu ile bunlara karşı sert eleştirileri, tüm düşünce tarihini etkilemiştir.

Ona göre Batı metafiziğinin sonunda ortaya çıkan rasyonalizm, aşırı düşüncüyü, mantıklı olmanın öneminin üstünlüğünü, kişinin ve şeyin ayrı olduğu düşüncesini ve genel geçerlik gibi kavramları kabul etmesi sebebiyle nihilist bir özellik taşır. Nietzsche'nin nihilizme ve dolayısıyla da modernliğe ait kabullere yönelik eleştirel tavrı, Postmodernist ve Post-Yapısalcı felsefelerle paralellik göstermektedir. Örneğin, Derrida, Nietzsche'ye başvurarak metafizik düşüncenin benmerkezci eğilimlerini ortadan kaldırmayı amaçlar (Derrida, 2011, s. 10). Bu, metafiziğin tamamı, felsefi söylemin şekli, filozof-sanatçı fikri, retorik ve filolojik problemlerin felsefe tarihinde ortaya çıkmasıyla ilgilidir. Foucault, Nietzsche'nin düşünceleri hakkında yazdığı tarih, dil ve güç iradesi hakkındaki eleştirilerden çok etkilenmiştir. Foucault, bilgi ile gücün arasında doğrudan bir ilişki olduğunu düşünerek bilginin güce sahip olduğunu iddia etmiştir (Çelebi, 2013, s. 516; Foucault, 2000, s. 65).

Nietzsche tarafından geliştirilen, anlamsız ve tek bir üstünlük mücadelesinin olduğu evrende her bireyin kendi inancını, değerini ve dolayısıyla kendi kimliğini yaratma zorunluluğundan doğan etik, her defasında kişiye eylemlerinin sorumluluğunu almasını gerektirdiği için zorlu ve zahmetli bir görevi de insanlara yükler. Nietzsche'nin bazı kişilerin bunu yapmaya cesaret edebileceğini, ancak çoğunun yapmaya tenezzül etmeyeceğini düşündüğü bu anlayışı, daha sonra Jean-Paul Sartre tarafından geliştirilen Varoluşçuluğun temelini oluşturmuştur. Sokrates döneminden Nietzsche'ye kadarki zamanda insanın varlığı ve bu varoluşunun tartışması unutulmuştur. İnsan varlığı ya Tanrı fikriyle veya beden ile akıl arasındaki kartezyenci düşüncelerle aktarılmıştır. Nietzsche ise kendi döneminde ilk defa insanın bu unutulmuşluk durumuna işaret ederek, insanın evrende yalnız olduğunu söyler. Buna benzer şekilde, varoluş felsefesinde insan dizgeleştirilmiş us görüşü yerine bilinciyle, kaygısıyla, iç sıkıntısıyla ve evrendeki yalnızlığı ile anlaşılmaya çabalanır (Mounier, 1986, s. 172). Nietzsche'nin insanın Üst İnsana kendini yaratarak ulaşacağı söylemine benzeyen bir biçimde Sartre da kişinin bireysel varlığını gerçekleştiren yegâne varlık olduğunu iddia eder. Sartre'ın Nietzsche ile ayrıştığı nokta ise, Sartre'ın insanın seçim yaparken yalnızca kendi adına değil tüm insanlığı göz önünde bulunduracak şekilde özgür iradeyle seçim yaptığını iddia etmesi ve insanı tüm insanlığa karşı sorumlu kılmasıdır (Sartre, 1998, s. 71-73). Fakat ikinci bölümde Nietzsche'nin ebedi bengi görüşünü incelerken gördüğümüz üzere, Nietzsche'ye göre insanlar özgür iradeye sahip değildir.

Çünkü her şey esasında yalnızca olduğu gibidir, her şey bir oluş çemberinin – bengi dönüşün bir parçası olarak akıp gider (Nietzsche, 2010e, s. 40).

Sonuç olarak Nietzsche, Platon'la başlayıp Platoncu Hristiyan düşüncesiyle Batı metafiziği konusundaki soybilimsel araştırması sonucunda, başka bir dünyanın varlığını iddia eden pasif nihilizmin akılla kavranabilecek evrensel bir hakikatin bulunmadığını savunan aktif nihilizm ile aşılması gerektiğini savunmuştur. Ona göre öte dünyaya dayalı olarak, evrensel görülen değerler esasında güç iradesine dayanır ve böylelikle tekrardan değerlendirilmelidir. Çileci ahlak anlayışını savunmuş olan Hristiyanlığın Tanrısı ölmüştür. Kişinin Üst İnsana ulaşmak için kendini yeniden yaratması, *décadence* aşması gerekmektedir. Kişi varlığın bütün korkunçluğuna ve saçmalıklarına rağmen hayatı estetiksel olarak Dionysosçu şekilde evetleyerek, kaderini sevmeli ve anın ebedi dönüşümü tasdik etmelidir. Böylelikle Platon'un ve Batı metafiziğinin ana varsayımlarına olan inanış sarsıntıya uğramıştır. Sonucunda da felsefe tarihinde postmodernizm ve varoluşçuluk benzeri metafiziği ve mutlak doğruları reddeden yeni düşünce akımları oluşmuştur.

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. (1987). *Çağdaş Felsefe Akımları*. İnkılap Kitabevi Yayınları.
- Akın, İ.O. (2022). Bir 'Olumlama' Felsefesi Olarak Deleuze'ün Nietzsche Okuması. *Felsefi Düşün Akademik Felsefe Dergisi*, 18, s. 27-51.
- Ansell-Pearson, K. (1998). *Kusursuz Nihilist*. (Çev. C. Soydemir). Ayrıntı Yayınları.
- Aster, E. V. (2005). *İlkçağ ve Ortaçağ Felsefe Tarihi*, (Çev. V. Okur). İm Yayınları.
- Baykan, F. (2008). *Nietzsche'nin Felsefesi*. BilgeSu Yayınları.
- Berkowitz, P. (2003). *Nietzsche Bir Ahlak Karşıtının Etiği*. (Çev. E. Demirel). Ayrıntı Yayınları.
- Bolay, S. H. (1990). *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*. Akçağ Yayınları.
- Cebeci, O. (2019). *Metafor ve Şiir Dilinin Yapısal Özellikleri*. İthaki Yayınları.
- Cevizci, A. (2009). *Felsefe Tarihi Thales'ten Baudrillard'a*. Say Yayınları.
- Copleston, F. (2013). *Felsefe Tarihi-Platon*. (Çev. A. Yardımlı). İdea Yayınevi.
- Çelebi, V. (2013). Michel Foucault'da Bilgi, İktidar ve Özne İlişkisi. *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 5, s. 512-523.
- Deleuze, G. (2001). *Pure Immanence: Essays on A Life*. (Çev. A. Boyman). Zone Books.
- Deleuze, G. (2005). *Nietzsche*. (Çev. İ. Karadağ). Otonom Felsefe Yayıncılık.
- Deleuze, G. (2021). *Nietzsche ve Felsefe*. (Çev. F. Taylan). Norgunk Yayıncılık.
- Deleuze, G. (2021b). *Nietzsche*. (Çev. İ. Karadağ). Alfa Yayıncılık.
- Derrida, J. (2011). *Nietzsche'nin Şöleni*. (Der. ve Çev. A. Utku, M. Erkan). Otonom Yayıncılık.
- Diethe, C. (2007). *Historical Dictionary of Nietzscheanism*. The Scarecrow Press.
- Dorion, L. (2005). *Sokrates*. (Çev. M. N. Demirtaş). Dost Yayınları.
- Dumont, J. P. (2007). *Antik Felsefe*. (Çev. İ. Yerguz). Dost Kitabevi Yayınları.
- Duralı, Ş. T. (2011). *Sorun Nedir?* Dergâh Yayınları.
- Dürre, M. (2017). *Nietzsche'nin Böyle Buyurdu Zerdüşt Adlı Eserinin Temel Kavramları*. Yüksek Lisans Tezi: Mardin Artuklu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ekinci, N. (2017). *Platon'un Metaforları Üzerinden Varlık ve Bilgi Anlayışının Okuması*. Yüksek Lisans

Tezi: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Erdem, H. S. (2007). *Nietzsche Perspektivizm, Anlam ve Yorum*. Bilge Adam Yayınları.

Eyüboğlu, İ.Z. (2002). *Nietzsche: Eylem Ödevi*. Broy Yayınları.

Foucault, M. (2000). *Hapishanenin Doğuşu*. (Çev. M. A. Kılıçbay). İmge Kitabevi.

Hadot, P. (2015). *Yaşam İçin Felsefe*. (Çev. K. Kahveci). Pinhan Yayınları.

Hadot, P. (2017). *İlkçağ Felsefesi Nedir?*(Çev. M. Cedden). Dost Kitabevi.

Hare, R.M, (2002). *Platon Düşüncenin Ustaları*. (Çev. I. Şimşek, B. Yılmaz). Altın Kitaplar Yayınevi.

Heidegger, M. (2001). Nietzsche'nin Platonculuğu Tersine Çevirmesi. *Cogito*, 25, s. 134-141.

Heidegger, M. (2002). *Nietzsche ve Din*. (Çev. A. Demirhan). Gelenek Yayınları.

Herakleitos, F. (2005). *Fragmanlar*. (Çev. C. Çakmak). Kabalcı Yayınevi.

İncir, N. (2013). *Friedrich Nietzsche'nin İnsan, Ahlak ve Eğitim Anlayışı*. Yüksek Lisans Tezi: Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaufmann, W. (1997). *İnsanı Anlamamak Nietzsche Heidegger Buber*. (Çev. A. Yardımlı). İdea Yayınevi.

Kenny, A. (1998). *Brief History of Western Philosophy*. Blackwell Publishers.

Kılıç, C. (2014). Platon'un Metafizik Terminolojisi ve Mağara Alegorisinin Mistik Temelleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 7, s. 570-587.

Kuçuradi, İ. (2016). *Nietzsche ve İnsan*. Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları.

Magee, B. (2008). *Büyük Filozoflar – Platon'dan Wittgenstein'a Batı Felsefesi*. (Çev. A. Cevizci). Paradigma Yayıncılık.

Megill, A. (2008). *Aşırılığın Peygamberleri: Nietzsche Heidegger Foucault Derrida*. (Çev. T. Birkan), Ayraç Yayınları.

Mounier, E. (1986). *Varoluş Felsefelerine Giriş*, (Çev. S.R. Kırkoğlu). Alan Yayıncılık.

Murdoch, I. (2008). *Ateş ve Güneş Platon Sanatçıları Neden Dışladı?* (Çev. S. R. Kırkoğlu). Ayrıntı Yayınları.

Nehamas, A. (2002). *Yaşama Sanatı Felsefesi, Platondan Foucault'ya Sokratik Düşünümler*. (Çev. C. Soydemir). Ayrıntı Yayınları.

Nietzsche, F. (1911). *The Dawn of Day* (Çev. J. M. Kennedy). The MacMillan Company.

- Nietzsche, F. (1967). *The Will to Power*. (Ed. W. A. Kaufmann, R. J. Hollingdale). Vintage Books.
- Nietzsche, F. (1995). *Böyle Buyurdu Zerdüşt*. (Çev. A. T. Oflazoğlu). Cem Yayınevi.
- Nietzsche, F. (1998). Yazılmamış Beş Kitap İçin Beş Önsöz: Ahlakdışı Anlamda Hakikat ve Yalan Üzerine. *Cogito*, 16, s. 55-66.
- Nietzsche, F. (2002) *Güç İstenci Bütün Değerleri Değiştirir Denemesi*. (Çev. S. Umran). Birey Yayıncılık.
- Nietzsche, F. (2002a). *Putların Alacakaranlığı- Çekiçle Felsefe Yapmanın Yolları*. (Çev. İ. Z. Eyüboğlu). Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2003) *İnsanca Pek İnsanca I*. (Çev. M. Tüzel). İthaki Yayınları.
- Nietzsche, F. (2003a). *Ecce Homo*. (Çev. C. Alkor). İthaki Kitapları.
- Nietzsche, F. (2003b). *Şen Bilim La Gaya Scienzae*. (Çev. L. Özşar). Asa Kitapevi.
- Nietzsche, F. (2009). *Tan Kızılığı Ahlakal Önyargılar Üzerine Düşünceler*. (Çev. Ö. Saatçi). Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2006). *Thus Spoke Zarathustra*. (Ed. A. D. Caro, R. Pippin). Cambridge University Press.
- Nietzsche, F. (2010). *Ahlakın Soy Kütüğü Üstüne*. (Çev. T. Erdem). Arya Yayıncılık.
- Nietzsche, F. (2010a). *Gezgin ile Gölgesi*. (Çev. M. Batmankaya). Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2010b). *Güç İstenci*. (Çev. N. Epçeli). Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2010c). *İyinin ve Kötünün Ötesinde*. (Çev. A. İnam). Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2010d). *İnsanca Pek İnsanca I. Kitap*. (Çev. C. Atila). Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2010e). *Putların Alacakaranlığı*. (Çev. M. Tüzel). Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Nietzsche, F. (2011). *Şen Bilim*. (Çev. A. İnam). Say Yayınları.
- Nietzsche, F. (2012). *Dinsel Hayat, Nietzsche ve Din*. (Der. ve Çev. A. Demirhan). Nirengi Kitap.
- Nietzsche, F. (2013). *Ahlakdışı Anlamda Doğru ve Yalan Üzerine Felsefe Tartışmaları*, (Çev. A. O. Aktaş). Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.
- Nietzsche, F. (2018). *Deccal*. (Çev. O. Aruoba). Kırmızı Kedi Yayınları.
- Nietzsche, F. (2019). *Böyle Söyledi Zerdüşt*. (Çev. M. Tüzel). Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Nietzsche, F. (2019a). *Tragedyanın Doğuşu*. (Çev. M. Tüzel). Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Öner, E. (2017). *Nietzsche'nin Platon Eleştirisi*. Yüksek Lisans Tezi: Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Özcan, M. (2016). *İnsan Felsefesi İnsan Neliği Üzerine Bir Soruşturma*. BilgeSu Yayıncılık.
- Özkan, S. (2007). *Nietzsche Kaplan Sirtında Felsefe*. Ötüken Yayınları.
- Özlem, D. (2017). *Etik Ahlak Felsefesi*. Notos Kitap Yayınları.
- Platon. (1986). Sofist. *Platon, Diyaloglar 2*. (Çev. Ö. N. Soykan). Remzi Kitabevi.
- Platon. (1989). Sokrates'in Savunması / Gorgias. *Platon, Diyaloglar 1*. (Çev. M. C. Anday). Remzi Kitabevi.
- Platon. (1990). *Phaidros*. (Çev. H. Akverdi). MEB Yayınları.
- Platon. (1992). *Devlet*. (Çev. S. Eyüboğlu, & A. M. Cimcoz). Remzi Kitabevi.
- Platon. (1998). *Yasalar*. (Çev. C. Şentuna, S. Babür). Kabalcı Yayınevi.
- Platon. (2000). *Euthyphron-Küçük Hippias*. (Çev. P. N. Boratav). Sosyal Yayınlar.
- Platon. (2000a). *Euthydemos*. (Çev. H. V. Eralp). Sosyal Yayınlar.
- Platon. (2001). *Devlet Adamı*. (Çev. B. Boran, M. Karahasan). Sosyal Yayınlar.
- Platon. (2001a). *Timaios*. (Çev. E. Güney, Lütfi Ay). Sosyal Yayınlar.
- Platon. (2001b). *Phaidon*. (Çev. H. R. Atademir, K. Yetkin). Sosyal Yayınlar.
- Platon. (2008). *Şölen-Dostluk*. (Çev. S. Eyüboğlu, A. Erhat). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Platon. (2010). *Mektuplar*. (Çev. F. Akderin). Say Yayınları.
- Platon. (2014). *Devlet*. (Çev. S. Eyüboğlu, M. A. Cimcoz). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Platon (2014b). *Protagoras*. (Çev. F. Akderin). Say Yayınları.
- Robinson, D. (2000). *Nietzsche ve Postmodernizm*. (Çev. K.H. Ökten). Everest Yayınları.
- Sartre, J. P. (1998). *Materyalizm ve Devrim*, (Çev. E. T. Eliçin). Toplumsal Dönüşüm Yayınları.
- Sarup, M. (2004). *Postyapısalcılık ve Postmodernizm*. (Çev. A. Güçlü). Bilim ve Sanat Yayınları.
- Talay Turner, Z., Yazıcı, Ç. (2018). Platon'da Taklit ve Farklılığı Yeniden Düşünmek, *Cogito: Türkiyeli Kadın Felsefeciler*, 92, s. 163-173.
- Thilly, F. (2009). *Felsefeye Yolculuk*. (Çev. İ. Şener). 47 Numara Yayıncılık.
- Toprak, M. (2007). Nietzsche'nin *Décadence* Düşüncesi, *felsefelogos*, 33-34, s. 83-93.
- Utku, A. (2010). Friedrich Nietzsche, "Sadece Deli! Sadece Şair!". *Ayraç Aylık Kitap Tahlili ve Eleştiri Dergisi*, 6, s. 7-11.

Weber, A. (1998). *Felsefe Tarihi*. (Çev. H. V. Eralp). Sosyal Yayınlar.

West, D. (2008). *Kıta Avrupası Felsefesine Giriş*. (Çev. A. Cevizci). Paradigma Yayıncılık.

Yavuz, H. (2001). Nietzsche ve Bengidönüş. *Cogito*, 25, s. 143-149.

Yılmaz, S. (2018). *Nietzsche’de Kişinin Varoluş İmkânları*. Yüksek Lisans Tezi: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

